Minas Cerazi vat'snameay hanrayin gorcowneowt'ean yobelean (1865-1925)

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

{BnF

gallica
BIBLIOTHÈQUE
NUMÉRIQUE

Minas Cerazi vat'snameay hanrayin gorcowneowt'ean yobelean (1865-1925). 1928.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF.Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :
 *La réutilisation non commerciale de ces contenus est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source.
 *La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service.

Cliquer ici pour accéder aux tarifs et à la licence

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

 *des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.
 *des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter reutilisation@bnf.fr.

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱՋԻ

ՎԱՔՍՆԱՄԵԱՅ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

ՅՈԲԵԼԵԱՆ

(1865-1925)

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻԻՆ ՅՈՐԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐՈՒ

ՑՕԳՈՒԱԾՆԵՐ, ՃԱՌԵՐ, ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ,

ՆԱՄԱԿՆԵՐ, ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Հրատարակուած՝ Յոբելեանական Կեդր. Յանձնախմբին խնամքով
եւ նիւթական աջակցութեամբ
Պ. ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ ՄԻՓԱՅԷԼԵԱՆԻ:

ՏՊԱՐԱՆ ՄԱՍԻՍ ՓԱՐԻԶ
208 bis Rue Lafayette, PARIS (10e).

1928

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶԻ

ՎԱՔՍՆԱՄԵԱՅ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

ՅՈԲԵԼԵԱՆ

(1865-1925)

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐՈՒ

ՅՕԳՒՈՒԱԾՆԵՐ, ՁԱՒԵՐ, ՈՒԿԼԵՐՉՆԵՐ,

ՆԱՄԱԿՆԵՐ, ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Հրատարակուած՝ Յուբելեանական կեդրոնական յանձնախմբին
խնամքով եւ նիւթական աջակցութեամբ
Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ:

ՏՊԱՐԱՆ ՄԱՍԻՍ ՓԱՐԻԶ

208 bis Rue Lafayette, PARIS (10e).

1928

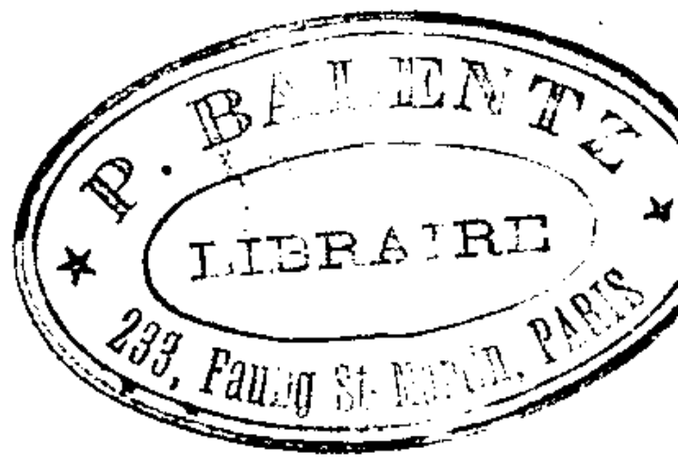

2007-244501

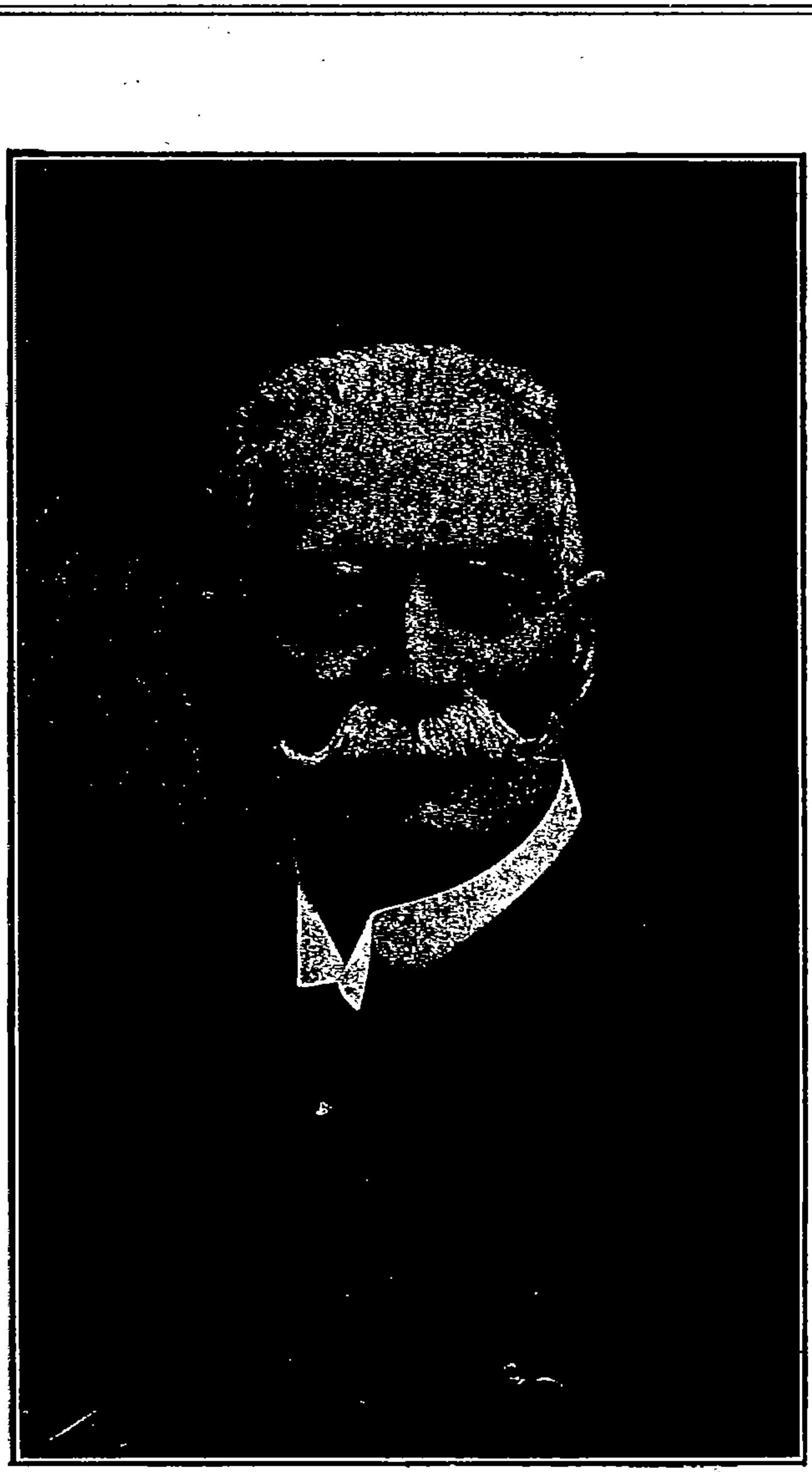

ՄԻՆԱՍ ՋԵՐԱՋ

(1921 ին)

ՅՈՒԲԵԼԵԱՆ ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶԻ

Առաջարկութեամբ Պ. Պ. Ա. Չօպանեանի և Յ. Սահակեանի, Մինաս Չերազի բարեկամներէն, յարգողներէն և նախկին աշակերտներէն խումբ մը (Շիրվանզադէ, Լեւոն Բաշալեան, Ա. Չօպանեան, Յ. Սահակեան, Ն. Գալըպճեան, Վ. Մեսրոպեան, Տօքթ. Սրգրեան և Վարդան Եսայեան) հաւաքուելով Փարիզի մէջ 1925 Ապրիլ 26ին, որոշեցին կազմել յանձնախումբ մը՝ տօնելու համար նոյն տարւոյ Դեկտեմբերին՝ բազմավաստակ հայրենասէրին վաթսնամեայ հանրային գործունէութեան յոբելեանը, և շրջաբերական մը ուղղեցին բազմաթիւ անձնաւորութեանց, խնդրելով իրենց մասնակցութիւնը յանձնախմբին:

Յաջորդ երկու հաւաքմանց մէջ որ տեղի ունեցան Ապրիլ 30ին և Մայիս 11ին, կազմուեցաւ Յանձնախումբը, հետեւեալ անձերէն, որոնց մեծ մասը եկած էին անձամբ մասնակցիլ այդ խորհրդակցական նիստերուն և ամանք նամակով իրենց հաւանութիւնը յայտնած էին.

Տ. Վռամշապուհ Ծ. Վ. Քիւլարեան, Տիկին Եւփիմէ Աւետիսեան, Տիկին Զապէլ Եսայեան, Պ. Պ. Ա. Ահարոնեան, Երուանդ Ադաթօն, Գրիգոր Ադաթօն, Տօքթ. Յ. Արթինեան, Լեւոն Բաշալեան, Վ. Բասմաջեան, Ն. Գալըպճեան, Օ. Գաբրիպեան, Մ. Ս. Գասիթ-Բէկ, Վարդան Եսայեան, Ա. Թէրզիպաշեան, Տօքթ. Ա. Ինճիեան, Յ. Իսկէնտէր, Ա. Խաւիսեան, Տիգրան Կամսարական, Ա. Կէվրէկ, Երուանդ Մանուէլեան, Հ. Մելիքեան, Վ. Մեսրոպեան, Ա. Շիրվանզադէ, Ա. Չօպանեան, Մ. Պապաջանեան, Յ. Սահակեան, Յ. Սեթեան, Տօքթ. Յ. Սրգրեան, Տօքթ. Գ. Տէր Խաչատուրեան:

Յանձնախումբը իր մէջէն ընտրեց Գործադիրը Մարմին մը հետեւեալ անձերէն.

ԱՐՇԱԿ ՃՕՊԱՆԵԱՆ, նախագահ
Մ. Ս. ԴԱՒԻԹ-ՐԷՔ, քարտուղար
ԳՐԻԳՈՐ ԱՂԱԹՕՆ, գանձապետ
ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ,
ԱՒԵՏԻՍ ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆ,
Ա. ԿԷՎՐԻԿ
ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ,
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԱՀԱԹՃԵԱՆ,
ՏՕՔԹ. Յ. ՍԱՐԴԱՐԵԱՆ,

Պատուոյ նախագահութեան համար դիմում եղաւ Գործադիր Մարմնոյ կողմէ Պօղոս Նուպար փաշային, որ իր հաւանութիւնը յայտնեց հետեւեալ նամակով.

GENÈVE, le 1er Juin 1925

Mon cher Tchobanian,

J'ai reçu votre lettre me demandant d'accepter la présidence d'honneur du Comité formé pour célébrer le jubilé de notre compatriote Mr Minas Tchéraz.

Bien que les tristes circonstances où je me trouve et qui m'ont forcé de venir à Genève, me permettent moins que jamais de m'occuper de quoi que ce soit, je ne veux pas laisser votre lettre sans réponse et j'accepte volontiers la présidence d'honneur que vous m'offrez au nom du Comité, en raison des sentiments d'amitié que j'ai pour notre compatriote, dont nul plus que moi n'admire le long labeur patriotique.

Cordialement vôtre
BOGHOS NUBAR

Յանձնախումբը մտադիր էր, ինչպէս վերեւ յիշեցինք, նոյն տարուան Դեկտեմբերին Փարիզի մէջ և յետոյ Մարսէյլ տօնել յոբելեանական հանդէսը և խընդրեց Պ. Զերազէն գալ Փարիզ, անձամբ ներկայ ըլլալու այդ հանդէսին. բայց Պ. Զերազ իր առողջական տկարութեան պատճառով փափաք յայտնեց որ, ինք չկարենալով մինչեւ Փարիզ գալու յոգնութեան տոկալ, Մարսէյլի մէջ կատարուի յոբելեանական գլխաւոր հանդէսը՝ իր ներկայութեամբ, և ան յետաձգուի 1926ի Մայիսին:

Յանձնախումբը համակերպեցաւ յոբելեարին փափաքին:

ԿՈՉ

ՅՈՐԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԽՄԲԻՆ ԵՒ ՀԱՄԱՌՕՏ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱՁԻ

Յանձնաժողովս պատիւ ունի ծանուցանել որ յառաջիկայ 1926 տարուան Մայիս 30 կիրակի օրը Մարսէյլի մէջ, եւ Յունիսի սկիզբները Փարիզի մէջ, տեղի պիտի ունենայ Մինաս Չերազի վախճանեալ հանրային գործունէութեան յոբելեանական օնախմբումը։

Կը հրաւիրենք ամբողջ հայ ժողովուրդը մասնակցիլ այս հանդիսութեան, ուր պիտի օնուի երկարամեայ վաստակը մեր մեծանուն հայրենակցին, որ իբր ուսուցիչ, իբր հրապարակագիր ու գրագէտ մեր ազգին մատուցած իր բազմադիմի կարեւոր ծառայութիւններով իր անունը շաղկապուն ի վեր սիրելի եւ յարգելի դարձուցած է Հայութեան։

Մինաս Չերազի ազգանուէր գործունէութիւնը հանրածանօթ է, եւ մենք պիտի շատանանք՝ մեր կոչին կցուած անոր կենսագրականին մէջ՝ անոր գլխաւոր գծերը յիշեցընելով։

Մենք վստահ ենք որ Հայ ժողովուրդը, ամէն տեղ, սիրով պիտի արձագանգ տայ մեր կոչին եւ կազմելով յոբելեանական հանդէսներ, իր յարգանքի եւ երախտագիտութեան պարտականութիւնը պիտի լիովին կատարէ ազնուր բազմապիսի գործիչին հանդէպ։

Կը խնդրենք որ նամակ, ողերգ եւ հեռագիր ուղղուին Յանձնաժողովիս Գործադիր Մարմնին նախագահ Պ. Ս. Զօհրապեանի (9 Rue Say, Paris 9e), *դրամական եւ այլ նուէրները՝ մեր գանձապահին, Պ. Գրիգոր Սպաճօնի* (26 Rue Cadet, Paris 9e)։

ՄԱՆՕԹ.— Կը խնդրենք որ այս յոբելեանին մասնակցողները իրենց ընկերներ գտնելով, հեռագիրը կամ նուէրը Մայիս 30էն գէշ ուշ որ առաջ չտանան հասցնել Յանձնաժողովիս։

*
* *

Մինաս Չերալ ծնաւ Պոլսոյ Խասփիւղ թաղին մէջ, 1852 Յունիս 3 15ին: Ծնողքը Պոլսեցի էին ու ազգական, այլ պապն ու հայրն, Թուրքերէն կալլոգրաֆելով, Սկիւտար Չերալ գիւղէն Պոլիս տղոյոց դէպրոց մը կը պահէին: Երկու դար առաջ հրատարակուած գիրքի մը ճակատը կը կարդայուի. «Տպագրեալ ձախիւք Չերացի Մինաս Ամիրայի»: Չերալեան Պողոսոսար Ամիրան Բերայի Ս. Երրորդութեան եկեղեցւոյն գլխաւոր հիմնադիրն եղած է: Թուրքերը 1821 Ապրիլ 29ին Վալիաէ Խանի դասը կախեցին Չերալեան Գոսդար Ամիրան, Թեփէլէնցի Ալի վեզիրի սեղանաւորը, որ յունական ապստամբութեան կը համակրէր եւ որ մոռնալնէ պիտի կարենար ազատիլ, եթէ մահմետականութիւնն ընդունիլ մերժած չըլլար:

Մինաս Չերալ ուսումը առաւ Խասփիւղի Ներսէեան եւ Նազար-Շահնազարեան վարժարաններուն մէջ, ուր քոյր ի հայրենին, Թուրքերէնէն ու Ֆրանսերէնէն, տրվելքաւ նաեւ յունարէն եւ անգլիերէն լեզուները:

Իր ուսուցչական գործունէութիւնն սկսած է 1865 Դեկտեմբերին՝ այլ վարժարաններէն դեռ շրջանաւարտ չելած՝ նոյն թաղի Ներսէեան ազգային դպրոցին մէջ փոխնորդ օգնական-պատասխանելով:

Իր առաջին պատկան էջը, դպրոցի վերնատուն մը Միսիս Պէշիկթաշլեանի մատուռն վրայ, կայ տեսաւ 1868 Նոյեմբեր 30ին Վասիի մէջ: Հանդերձինք տարի իբր ուսուցիչ ծառայեց Պոլսոյ այլ եւ այլ վարժարաններու մէջ, դասախօսելով պատմութիւն, տարրական եւ եկեղեցական (մանաւանդ Ֆրանսերէն): 1886ին անօթէն անասնուելու Պոլսոյ նորաստեղծ Ազգային Կեդրոնական վարժարանին, ուր նաեւ առանձնակի տուն մը պահպանութեան եւ ազգային ու ընդհանուր պատմութեան դասերը. այնտեղ պաշտօնավարեց մինչեւ 1889, ինքնինքը սիրելի կացուցանելով իր բոլոր աշակերտներուն:

1870ին, իմաստասիրութիւնը վարեց Երկրագունդ գրական տնտեսին. այլ թուականէն յետոյ հրատարակեց հետեւեալ գրքերը, 1874ին՝ Գրական փորձեր (քանասիրական, ճառեր, քննադատական յօդուածներ), 1876ին՝ Ազգային դաստիարակութիւն (Վարժապետական Ժողովին մէջ կրթական եւ այլ ազգ. տարբեր վրայ արտասանուած ճառեր), 1878ին՝ Թէ ինչ չպիտցանք Պերլինի վեհաժողովէն, 1879ին՝ Հայաստան եւ իւր տարին, 1881ին՝ Գիրք եւ տար (Լեզուական, գրական եւ այլ տարբեր վրայ քանասիրական յօդուածներ): Հրատարակեց նաեւ լրագրոյ մէջ հետեւեալ շարքերը. Նոր ճառեր (1881-1889), կրթական դասախոսութիւններ (1882-83), Առաջին ուղեւորութիւնս Եւրոպայի մէջ (1885-87): Այս գրուածքներէն մեծ մասը, առաջիններէն մինչ հանդիսաւոր անոնց որ այժմեան

գրաքննությունն էր պաշտպանելին աշխարհաբարի դասը, որ վերջ ի վերջոյ Մասիս-Ջայլենկի շրջանին յաղթանակեց: Հիմնադիրներն էին մին եղաւ Թուրքիոյ հայկական նահանգներուն մէջ ուսում տարածելու նպատակով հիմնուած «Սրտաստեան» եւ «Կիլիկեան» ընկերութեանց, որոնք յետոյ ձուլուեցան «Միացեալ Ընկերութիւն» անունով, որուն նախագահը եղաւ երկար տարի:

Անդամ էր Պոլսոյ Օսմանեան Ազգային եւ տարբեր յանձնաժողովներէն մին Սկզբոյին ժողովին:

Երբեք Վարժարանի Պատիարքութեան օրով, Պատրիարքարանի ընդհանուր քարտուղարութեան պաշտօնը վարեց (1878-1882), կատարելով քաղաքական թղթակցութիւնը ինչպէս եւ բոնագնացութիւնները Պոլսոյ դեսպանատան հետ: Պաշտօն ունենալով 1876ին Ֆրանսերէնի թարգմանել Հայոց Տարտիրի մէջ դրծուած տարաձայնութեանց մասին Ընդարձակ տրամաբանութեամբ մտքին տեղեկագիրը, 1878ին մաս կազմեց այն պատուիրակութեան, որ Պատրիարքարանը ղրկեց Պերլին՝ Վեհաժողովին մօտ Հայոց դատը պաշտպանելու, եւ որուն նախագահն էր Արիստարքի Աբգարեան: Անոր հետ էր Սահակ Փափազեան, եւ թարգմանքարտուղարը՝ Զերայր: Պերլին երկար մնաց, Զերայր՝ ընկերանալով Արիստարքի Աբգարեանի՝ այցելեց Հռոմ, Փարիզ, Լոնտոն եւ Վիեննա, ուր տեսակցութիւններ ունեցաւ պատասխանատուներու դրծոց նախարարներուն՝ Բալֆուրի հետ, Վատինկթոնի, Լորտ Սոլսպերիի եւ Անդրաշի հետ: Պերլին տեսակցութիւններ ունեցաւ Սկիւտարի կայսերական Տաճարին, Զեյթունի եւ քանի մը Լիպօրներուն հետ: Զերայր մէկն էր դրծոն անդամներէն պատուիրակութեան, որուն ջանքերուն արդիւնքը եղաւ Պերլինի դաշնագրին 61րդ. յօդուածը՝ Թուրքահայաստանի մէջ մոլորեալ բարենորոգումներու մասին:

Որպէսզի Սալթանին կատարելագործելիքը այլ յօդուածով իր առանձնաձայնութիւնները չէր կատարեր, 1880ին Պատրիարքարանը մտածեալ պաշտպանել վնդրը ղրկեց Կլատսթընի մօտ, որ նախապատրաստեալ էր այն առեն. Կլատսթըն քիչ յետոյ մեկնեցաւ երկրին պետութիւնները նուաստին ցոյց մը կատարել Տաւլչինեօ, որպէսզի թուրք կառավարութիւնը ստիպեն Մոնթենեգրոյ, Յունաստանի եւ Թուրքահայաստանի մասին դաշնագրին պայմանները գործադրելու, քայց մոնթենեգրեան եւ յունական տարերքն կարողացան դիմադրել յետոյ, Գերմանիա Տալկանի խնդրոյն ընդհատացաւ, մինչ պետութիւններն ալ եա կեցան այլ մասին պնդելէ, եւ սոսկ հետեւանքով Թուրքահայոց կացութիւնը մնաց վատթարացաւ:

1883ին Զերայր կրկին Ծրանաւ եկաւ, նոր դիմումներ ընելու համար:

1888ին այցելեց Կալկաս, ուսումնական Հայաստան եւ Թուրքահայաստանի մէկ մասը:

1889ին, հպեց Պալխաս, գնաց Լոնտոն, վերսկսելու համար իր պայքարը Սուլթանի եւ Ծրանաւի մէջ: Այլ տարուան Նոյեմբեր 15ին

Լոնտոնի մէջ հիմնուց քաղաքական-գրական թերթ մը՝ անգլիերէն լեզուով համբաւաւոր, որ իր ֆրանսերէն քաժինն ալ ունէր (Armenia-L'Arménie): Յալտրպ տարին Բինկս Գօլէճի մէջ հիմնել սուս Տայերէնի դասախօսութեան աթոռն եւ ուսուցչապետ ընտրուելու:

Անդամ ընտրուած ըլլալով Ֆօլքլօրի (1891) եւ Արքայական Ասիական ընկերութեանց (1892), անոնց ներկայացուց շարք մը յիշատակութիւններ Տայ ժողովրդի գրականութեան եւ ասոնցմէ մասին: Մասնակցեալ Ասեւելագէտներու Համաժողովին աշխատութեանց (1892) եւ բազմաթիւ յօդուածներ տպատարակեց անգլ. մամուլին մէջ, պաշտպանելով միեւնոյն ատեն իր Տայրենիքին դատը դիւանագէտներու եւ հանրային մարդոց մօտ: 1893ին Չիքագոյի սիեղերական արուեստանոցին ասթիւ դասախօսութիւններ Համաժողովին տալով Տայկական եկեղեցին ներկայացնել, տոն շատ մը ճառեր արտասանեց, այլ ժողովին պատուոյ նախագահութեան մինչեւ, ատոնցմէ շնորհուած 25 միասնութեան մին, թուով 2000 պատուիրակներու մէջէն: Ալյեւոյ Նիւ-Յորք, Պոսթըն, Ֆիլատելֆիա, Ոսկեքր, Փրովիտընս, տպատարակութիւններ ընելով Տայկական դատի մասին տալեն կամ անգլիերէն լեզուով, եւ ասոր համար արժանացաւ ոսկի մետալի եւ ոսկի պատիւներու՝ Ամերիկա տպատուուած Տայ դաղութներու կողմէ: Նոյնպէս այս ասթիւ էր որ Commandeur du Libérateur *տիտղոսով եւ շքանշան մը ընդունեցաւ Վենեսուէլայի Հանր. Կրթութեան նախարարէն:*

Համերաշխ ջանքերու միջոցին, տարիէ ասէլի տպատարակութիւններ ըրաւ Անգլիոյ, Ալկոտիոյ, Ֆրանսայի եւ Պելճիքայի պետական դպրոցներու: Նոյն միջոցին պատուոյ անդամ ընտրուեցաւ Լօնտոնի, Մէն-Նոլէրի եւ Անգլոյի Աշխարհագրական ընկերութեանց, նաեւ Էթնօ Գրաւոթեանց, Արուեստից եւ Գրութեանց Ընկերութեան:

1898ին, Լոնտոնը թողուց եւ տեղաւորուեցաւ Փարիզ, ուր շարունակեց տպատարակել մինչեւ 1906 թուականը իր L'Arménie միսիոնայ թերթը Ֆրանսերէն լեզուով, միեւնոյն ատեն աշխատակցելով Revue de Revues, Revue d'Orient, Le Bulletin Littéraire, Ֆիգարօ եւ ուրիշ պարբերաթերթերու:

1899ին, Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ եւ Եգիպտոսի մեր գաղութներուն կողմէ իրեն պաշտօն յանձնուեցաւ Տայկական դատը պաշտպանել Լահէի Խաղաղութեան Համաժողովին մէջ. տոն նոտակցութիւններ ունեցաւ Տէրութեանց պատուիրակներուն մեծ մասին հետ եւ տպատարակեցին քանիոսութիւններ ըրաւ Տայոց մասին Լահէի եւ Ամստերտամի մէջ:

1900ի սեպտեմբերին մեծ յուզմունքին ասթիւ, Հերալ յիշատակութիւններ ներկայացուց կրօնքներու պատմութեան, ժողովրդական աւանդութեանց եւ գաղթականական մամուլի միջոց-

պային համաժողովներուն: Տեսակցութիւն մը ունեցած է այդ շրջանին Պարսից Մուզաֆֆէրէտտին Շահին հետ որ Փարիզ կը գտնուէր, եւ անկէ առացած է Առիւծ եւ Արեւ պատուանշանը:

Օմ. Սուհրանտրութեան հրատարակուեցաւ 1908ին, գործ ունի պոլիս, ուր տայ ժողովուրդը խռնուելու ընդունելութեան ըրաւ իրեն, եւ հոն մնաց մօտ երկու տարի. այդ միջոցին Ալպտային ժողովոյ նախագահութիւնը իրեն յանձնուեցաւ, գործակցեցաւ պալպային կոմիտասի հիմնարկութեանց, Բլմիրեանի կաթողիկոսական ընտրութեան եւ Եփեսոսի Հայոց պատուիրակ մասնակցեցաւ եւ յետոյ Բլմիրեան Հայրապետին ընկերացաւ եւ Ալբ. ժողովոյ ատենապետ պոլսէն կոչուաւ եւ Էջմիածնէն Փէթերպուրկ:

1910ին նորէն եկաւ Փարիզ, եւ այդ թուականէն մինչեւ 1914, ինքնինքը նուիրեց գրականութեան գործոն աշխատութեանց: Տպագրուեցաւ երեք տարի հետեւողութեամբ,— Poètes arméniens որ կը պարունակէ թարգմանութիւններ Պետրոս Դուրեանի քանի մը ընտրեալ ոտանաւորներէ, Զարդարեանի, Տէմիրճիպաշեանի, Սրբոյն Նարեկացի եւ այլ հայ բանաստեղծներու տաղանդի էջեր, L'Orient Inédit, տարբեր պոլսոյ եւ շրջակայքի Հայոց եւ այլ ժողովուրդներու մէջ տարածուած առածներու, ասոնքութեանց, պատմուածքներու, շահեկան տպագրութեանց, եւ Nouvelles Orientales, շարք մը գրուածներէն գրաւած նորավէպներ՝ Հայոց կեանքէն, եւ որոնց տպագրեցին թարգմանութիւնը տարբեր ժամանակներու մէջ:

1913ին, կաթողիկոսական կոնդակով, անդամ կարգուեցաւ պօլսոյ Նուպար փաշայի նախագահած Ալբ. Պատուիրակութեան, բայց իր առողջական վիճակին պատճառով չկրնար մաս մը մնայն վարել այդ պաշտօնը:

1914ին, Պիթլիսէն օտոմեան երեսփոխան ընտրուեցաւ, բայց մերժեց ընդունիլ, նկատելով Իթթիհատի տակտիկ ոգին:

1918ին, իր առողջական վիճակը խախտած լլլալով եւ Փարիզի կլիման քթիշներու կարմէ իրեն անյարմար նկատուելով, տեղափոխուեցաւ Մարսէյլ, ուր կը բնակի ցարդ:

Այս վերջին շրջանին, Զերագ շարունակած է ալպտային գործունէութեան մասնակցիլ՝ այլ եւ այլ տնտեսներու եւ մասնաւորապէս Ամերիկայի կոչնակի տուած իր յօդուածներով:

ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ

Յոբելեանական հանդէսներէն առաջ և յետոյ, հայ թերթերու մէջ երեւցան հետեւեալ յօդուածները.

ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱԶ

Յաուաչիկայ Մայիս 30ին, Մարսէյլի մէջ, պիտի կատարուի Մինաս Ձերազի հանրային վաթսնամեայ գործունէութեան յոբելեանը: Իր բարեկամներն ու նախկին աշակերտները, որ նախաձեռնութիւնը առին այդ հանդիսութիւնը սարքելու, ուզեցին մեր ժողովուրդը մղել ոչ միայն իր յարգանքի և երախտապիտութեան տարկը մատուցանելու բազմավաստակ գործիչին, այլ և անոր անձին մէջ մօտնելու նուիրական ու անմահ պաղպիտար մը, պաղպիտարը մեր ազգային դատին և մեր ազգային մշակոյթին, որուն Ձերազ եղաւ աւելնէն հնդինակաւոր ու աւելնէն անձնուէր դրօշակիրներէն մին:

Սերած Ակնայ հին գերդաստանէ մը, բայց ծնած այնպիսի րոպէի մը երբ առևնով զօրեղ ու հարուստ այդ ընտանիքը աղքատացած էր, Ձերազ իր անձնական տաղանդին ու յամառ ճիգին շնորհիւ է միայն որ, շատ դեռատի հասակէն, իրեն համար յօրինեց ուշագրաւ դիրք մը, որ մշտական վերելքով մը՝ առաջիններէն մին դարձաւ մեր հանրային կեանքին մէջ: Հայ ժամանակակից ուսուցչական, գրական եւ ազգային-քաղաքական գործունէութեան տապարէզին մէջ իր գրաւած տեղը մնծապոյներէն մին է:

Պէրպէրեանին ու Տէմիրճիպաշեանին հետ, ինքը մին եղաւ Հասքէօյի երեք լոյսերէն, որոնց ճաճանչները մեր մտաւոր կեանքի պատմութեան մէջ անշէջ կը մնան ու պիտի միշտ մնան:

Քանի եւ հինգ տարի շարունակ ան ունեցած է Պոլսոյ այլ եւ այլ դպրոցներուն մէջ ուսուցչական բազմարդիւն գործունէութիւն մը, որուն պտուղը եղաւ Ազգային Կեդրո-

նական վարժարանի առաջին շրջանի երբ տնօրէն և երբ պատմութեան ուսուցիչ իր կատարած ա՛յնքան կարեւոր ու սիրելի գերը. Ձերագ եղած է մեր լաւագոյն ուսուցիչներէն մին, ձեռնհաս, նուիրուած, ոգեւորող ուսուցիչ, և իր բազմաթիւ աշակերտները իրմէ պահած են ողջամիտ առաջնորդի մը և զորավէից երէց եղբօր մը սիրուն յիշատակը: Ան ունեցած է նաեւ փայլուն բաժին մը մեր ժամանակակից պրակտութեան մէջ. ան առաջիններէն եղաւ աշխարհաբարի դասին ախոյեաններուն. Ֆրանսական մեծ ոսմանթիկներուն խանդավառ հետեւորդ, ան՝ իր գրական փորձերուն աշխոյժ էջերէն մինչեւ իր վերջին շրջանի գեղեցիկ պատմուածքները շարքը՝ մեր նոր մատենագրութիւնը ճոխացուց իր բերած ինքնատուկ նօթով: Իր երկարատեւ ու բազմաթիւ վաստակը մեր ազգային կեանքին մէջ, ծանօթ է ամենուն. Մխիթարեան Ընկերութեան, որ Թրքահայաստանի և Կիլիկիոյ մէջ տոհմային կրթութեան գործը տարածելու համար ա՛յնքան բարերար դեր կատարեց, հիմնադիրներէն մին եղաւ ինք, և երկար տարիներ՝ անոր վարչութեան ատենապետը: Մինչեւ Պոլսէն մեկնիլը՝ 1889ին, Պոլսոյ Ս.պ. Ժողովին ատենէն ետք, գործն ու յարգուած երեսփոխաններէն մին էր ինք, և մեկէ աւելի անգամ՝ ատենապետը. Թրքահայոց հանրային կեանքի այլազան արտայայտութեանց մէջ, այդ ամբողջ շրջանին՝ ան ունեցած է միշտ կարեւոր մասնակցութիւն: Իր ճիգերուն մեծագոյն մասը, իր գործունէութեան աւելին երկարատեւ բաժինը, ան նուիրած է ազգային գործին, որ մինչեւ ոտնակոխ յեղափոխութիւնը՝ «Թրքահայ հարցի» ձեւին տակ կը ներկայանար:

Ս.պ. Պատրիարքարանի ընդհանուր քարտուղար, յետոյ Պոլսոյ վեհաժողովին դիմաց ընդ գացող պատուիրակութեան քարտուղար, ան նախքան վարժապետականին և Գրիգոր Օտեանին դէմատար աշակիցը եղաւ երկոյն ազգանուէր գործին մէջ: 1880ին, յետոյ Լոնտոն հաստատուած, և աւելի եւս՝ Փարիզ, ան իր անձնական չանքով շարունակեց նոյն գործը, իր L'Arménie թերթով, դիմումներով, բանախօսութիւններով, եւրոպական մամուլին մէջ յօդուածներով՝ երկար տարիներ աշխատելով ի նպաստ Թրքահայ Հայութեան գործին: Ան նոյն ատեն Ֆրանսերէն քանի մը գրքերով հայ բանաստեղծութիւնն ու Արեւելքի Ֆոլքլորը Եւրոպացոց ճանչցնելու կը նպաստէր, մինչ ազգային մեծ հարցերու մէջ հայ եկեղեցւոյ, պատմութեան, գրականութեան վրայ ծանօթութիւններ կը տարածէր:

Անօրինակ աղէտներու շարքը, որ եկաւ չախչախել Թրքահայութիւնը, մեր ազգային դատը չանէացուց, ոչ ալ չնչեց՝ արդարամիտ մարդոց սրտին մէջ՝ արժանի քը անոնց որ հաւատքով, անձնուիրութեամբ, անկեղծութեամբ անոր համար աշխատեցան: Ազգային դատերը աղէտներէ կը հարուածուին, բայց չեն մեռնիր. հայկական հարցը, որ էապէս՝ հայ ժողովրդի ազգային կեանքին և մշակոյթին ապահովման հարցն էր, դէպքերու բերմամբ՝ կովկասեան Հայաստանի մէջ է որ իր լուծումը գտաւ, և Ջերազ մին է անոնցմէ որ նոր կացութիւնն ըմբռնեցին և մեր այժմ ունեցած փոքրիկ ու թանկագին «Ազգային Տան» գաղափարին ձակցիլ քարոզեցին ժողովրդին:

Ծայրէ ծայր աղին նուիրուած վեպիկի ու պատկառելի կեանք մըն է ուրեմն որ հայ ժողովրդին կտրմէ պիտի տօնախմբուի Մայիս 30ի օրը, ու այս հակիրճ յօդուածին մէջ՝ այդ յոգնաչան կեանքին քանի մը վերստուր գծերն են միայն որ ուրուագրուած են: Յառաջացեալ տարիքի մէջ, հիւանդ, ալեզարդ վարպետը միշտ կը մնայ պատնէշին վրայ, իր կուռ ու փոյթ պրիչը կը շարունակէ մեր մտմտուքին տալ խոհական յօդուածներ և համեղ պատմուածքներ, պատմուածքներ որոնց յանկուցիչ շարքը մեր ժամանակակից մատենագրութեան մնայուն էջերէն մին կը կազմէ:

Մեր բոլոր պատմիչները և Հայաստան,— այո՛, կը յուսամ, Հայաստանն ալ՝ հակառակ խորհրդային Հայաստան թերթի մէկ թիւռ աշխատակցին անվայել յօդուածներուն — պիտի մատնակցին անշուշտ այս հանդիսաւոր ցոյցին, որ վազուց ի վեր մեր ամբողջ ժողովրդին կտրմէ ազգային դատի այդ վեհերտանը պաշտող ընդհանուր յարգանքին մէկ նուիրագործումը պիտի ըլլայ:

(ԱՊԱԴԱՄ, 17 Ապրիլ 1926) ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ

ՄԻՆԱՍ ՋԵՐԱԶԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ

Ամսոյս 30ին Մարսիլիոյ մէջ կը տօնուի Մինաս Ջերազի վաթսունամեայ հանրային գործունէութեան յոբելեանը:

Ջերազի անունը կապուած է վաթսունական թուականներէն ասդին անցած դէպքերուն հետ: Անիկայ գրեթէ

միակն է որ այսօր կ'անձնաւորէ շրջան մը, զոր կերտեցին ազգային սահմանադրութեան հիմնադիրները, շրջան մը՝ լեցուն լաւագոյն գործունէութեան մը խոստումներով, յոյսեր ու յուսախաբութիւններով։ Մեր թերթին հատորը թեննէն հետու կը մնայ քննել Չերազի «ազգային» հաստատականի գործունէութեան արժէքը։ Մենք կը բաւականանանք ըսելով թէ՝ Չերազի և իր ընկերներուն գործունէութիւնը եթէ չտուաւ սպասուած արդիւնքը, յանցանքը միայն իրենցը չէր որ ճակատագրականօրէն, եթէ ոչ առհասարակ, աչքերնին դարձուցեր էին Եւրոպա, որուն, այն առեն, մասը կը կազմէր «ճնշուած ազգերու ազատագրիչ» Ռուսաստանը։

Չերազի կրթական և գրական գործունէութիւնն է մանաւանդ, որ մեզ համար նշանակութիւն կունայ իր յաբելեանին։ Չերազի ազգային գործունէութիւնը քննադատողներն անպակաս պէտք է համաձայնին որ ան երկը բանով արժանի է մեր ազգովին գնահատութեան։ Նախ՝ իբրեւ Չերազ պաշտպաններէն մէկը աշխարհաբարի դասին եւ լեզուին պարզացման։ Երկրորդ՝ իբրեւ ուսուցիչ և աշխատող թուրքիոյ յետաձիգ նահանգներու հայութեան կրթական մակարդակին բարձրացման, շնորհիւ «Արարատեան» և «Կիլիկեան» ընկերութեանց, որոնք ձուլուեցան «Միացեալ»ի մէջ, և երրորդ՝ իբրեւ օտարներու ծանօթացնող Հայ դիրն ու գեղարուեստը՝ իր գանազան թարգմանութիւններով, հրատարակութիւններով և դասախօսութիւններով։

Յոբելեան մը եթէ կը սրբուի վաստակաւոր մշակի մը Հանգերը բարոյապէս լեր նիւթապէս վարձատրելու համար, Չերազ լիովին արժանի է անոր։

(ԱՐԱՓԱԾ, 15 Մայիս 1926) Յ. Պ.

ԱՐԺԱՆԱՒՈՐ ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՄԸ

Յառաջիկայ կիրակի Մարսէյլի մէջ կը տօնուի յոբելեանը Մինաս Չերազի վաթսնամեայ հանրային գործունէութեան։ Միւս պաղուէներն ալ կը պատրաստուին յաղորդաբար նոյնը ընելու։

Յարգանքի վոտքը ցույց մըն է որ հայ ժողովուրդը կ'ընծայէ իր ամենաարժանաւոր զաւակներէն մէկուն։

Տարինեղու ու դէպքերու հոլովոյթին մէջ հանրային մեծ դէմքերը երբեմն կը կտրանցնեն իրենց այժմէութիւնը, բայց երբեք չեն դադրիր յարգանք ու պատկառանք ներշնչելէ։

Մինաս Չերազ իր երկարամեայ հանրային գործունէութեան մէջ նուաճած է քաղաքական, կրթական, գրական և այլ օտարշաւ մարզեր և միշտ ալ պատուով է դուրս եկած իր ընդդիմադիր բազմապիսի տարբերգներէն, որովհետեւ աշխատած է խղճի մաքրութեամբ, հաւատքով ու անձնուիրութեամբ, օժտուած ուժեղ իմացականութեամբ մը։

Ամենազգի նորութեանց սիրահար իմաստասիրը այժմ կը նկատին արհամարհական քննադատութեամբ մեր հանրային հին գործիչներուն, առ ոչինչ համարել այն զոհող աշխատանքը որ տակէ տարիներ առաջ տարին խումբ մը հաւատացող գործիչներ, տոգորուած ժամանակի ներշնչումով։

Ամէն դէպք ու դէմք պէտք է վերլուծել իր ժամանակի պատմական, քաղաքական և ազգային հանգամանքներու ու տրամաբանութեան մէջ։

Պահ մը եթէ տեսանք դէպի մօտաւոր անցեալը, մինչեւ կէս դար առաջ, պիտի տեսնենք արշալոյսը մտաւորական վերազարթնող ժողովուրդի մը որ կ'ուզէր հանդիսաւոր տանկի կեանքի մը շնորհը վայելել իր պապենական բոյնին մէջ։ Թիւրքիա կը խնդրէր բազանքը. Ռուսիա, Մեծն Պետրոսի օրերէն սկսած իր երկրին քաղաքակրթութեան մեծ չափ մը չներշնչելով հանդերձ, կը մնար միակ ներկան եւրոպական պետութեանց տպաւորութիւնը, իբր պաշտպան Արեւելքի ճնշուած ազգերուն։ Միակ բան ուղիղ, հայ աչքերը չտուած էին անոնց. այն առեն փոքր ազգերու ազատութեան արեւը արեւմուտքէն կը ծագէր. Հայերն ալ դարձան դէպի հոն և սոխուած։

Յիմարութիւն է այժմ երթալ և ոճրածին կոչել այդ քաղաքականութիւնը, արդի մեծատուտ քաղաքագէտները ի՞նչ ըրած պիտի ըլլային արդեօք եթէ ապրէին կէս դար առաջ։ Ազգն էր որ մղեց իր գործիչները դէպի այդ մարդը։

Չերազ կը մնայ միակը այդ օրերու աշխատասէրներէն որոնք Արեւելքի հետ ապ առին եւրոպական արքունիքները, ինկան դռնէ դուռ, դուխ և իրաւունք հայցելով տառապող ժողովուրդի մը համար։

Իր յոբելեանը մեզ համար կը դառնայ առիթ դարդուցանելի ու վեհ, իբրեւ յիշատակ պատմական դրուագի մը որ այսպէս լմէ այնպէս քանդակուած կը մնայ հայ արուեստ և մտքերու մէջ:

Հայ ժողովուրդը կը պարտի յարգանք ու հիացում իր ծոցէն ելած այս ազնիւ աշխատաւորին համար որ իր ամբողջ կեանքը, կորովն ու գորովը ի սպաս դրաւ իր ազգի գաղին:

(ՀԱՅ ՕԲՐՏ, 28 Մայիս 1926 Թ. ՆԱԼԲԵԱՆ)

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Մինաս Չերազի հանրային գործունէութեան վաթսունամեայ յոբելեանը որ Մայիսի վերջը Թրանսպայի մէջ պիտի տօնուի՝ պատիւ կը բերէ ո՛չ միայն յոբելեարին՝ հապա նաեւ ամբողջ Հայութեան:

Հին աւանդութիւն, ինչպէս ուրիշ ազգերու, այնպէս ալ մեր ազգին մէջ՝ առհասարակ անուն կը վայելէին հանրային ծառայութեան նուիրուած անձինք, մանաւանդ մտաւորական ասպարէզի մշակները: Անոնք շատ անգամ նոյն իսկ կ'նոթագրուէին նախատինքի և հալածանքի, — իրենց մահէն վերջ միայն արժանանալով գոհարհութեան և ծաղկեպսակներու:

Ուրախութիւն է տեսնել որ ընդհանուր գործակցութեան շնորհիւ հիմա բարեփոխուած են հին ըմբռնումները: Մեր ժողովուրդն ալ, թէեւ քաղաքական և տնտեսական անհաստատ պայմաններով շրջապատուած՝ սկսած է ի կնդունութեան գնահատել իր վաստակաւորները,— գէթ անոնց մէկ մասը:

Արշակ Չօպանեանի յոբելեանը որ տարի մը առաջ բազմաթիւ հայաբնակ կեդրոններու մէջ տօնուեցաւ, եւ ուրիշներ որ հաստատուելու համեստ շրջանակներու մէջ տեղի ունեցան, արդարեւ քաջալերական երեւոյթներ են:

Հիմա որ կարգը եկած է Մինաս Չերազին՝ մենք վստահ ենք որ համայն ազգը պիտի վսեմօրէն արժանավայել ապացոյցը տալու իր պարտաճանաչութեան:

Մինաս Չերազ մին է այն գեղեցիկ դէմքերէն որոնց

դիմումը յաւէժ տպաւորուած պիտի մնայ Հայ մտքերու եւ սրտերու խորը: Նա ազգային երախտապիտութեան իրաւունքը շահած է իբրեւ դաստիարակ, իբրեւ պրպէտ, և իբրեւ գործիչ: Ասկէ կէս դար առաջ՝ Մինաս Զերայ, հազիւ քսան երկու տարեկան, արդէն իսկ Հայ ուսանողութեան համար ներշնչումի աղբիւր և հիացումի առարկայ դարձած էր իր գրական փոյթերովը — այնքան հմայիչ ոգեքան պատկառելի կոթող մը իմացական և հոգեկան ձիրքերու:

Եւ ի՜նչ արագութեամբ կատարուեցաւ վերջը այդ գեղարդի ախոյեանին՝ մեր ընկերական անդաստանին վրայ: Ներսէսեան վարժարանի ուսուցիչ, երիտասարդ հանդէսի խմբագիր, Ազգային դաստիարակութեան հերիաթ, աշխատաքարի գործին վարագոյրին, Միացեալ Ընկերութեանց նախագահ, Ազգ. ժողովի անդամ, Ուսումնական խորհրդոյ առենապետ, Կեդրոնական վարժարանի տնօրէն, և Հայկական գործին առաքեալ...:

Այս վերջին հանգամանքովը Զերայ դրկուեցաւ Եւրոպա առաջին անգամ 1878ին, իբրեւ Կղզի-Վարդապետը Ազգային Պատուիրակութեան, որուն անդամներն էին Խրիմեան Հայրիկ, Նորին Նորութիւն արքեպիսկոպոս եւ Սահակեան Գաւազանակիր:

Պերլինի վեհաժողովին յետոյ Թուրքիոյ մէջ Անգլիոյ ազդեցութիւնը զօրացած լլալուն՝ նախկին Կղզի-Վարդապետը Ներսէս Պատրիարքի կողմէ Լոնտոն դրկուեցաւ 1880ին: Բիչ վերջ ալ, Պոլիս վերադառնալով նա շարունակց իր բազմապիսի ծառայութիւնները, տասը տարի եւս, մինչ յետոյ նորին սրբութիւնը Երուսաղէմ, և բոլորովին նուիրուեցաւ Ազգային Գործին, մինչեւ որ հիւանդութիւնը զինք տակաւ քաշուիլ տրապարակէն, և հանգիստ ընել Մարդելի մէջ: Իր կարճառօտ այցելութիւնը Ամերիկա, 1893ին, Եկեղեցի պատուհասանդէսին առթիւ, շատ տաճկահայ գիշատականներ ծագած է:

Զերայի բարեկամներն սիրական նպատակը եղած էր՝ Եւրոպայի մէջ առնել հանրային կարծիք մը և դիւանագիտական միջոցներով ձեռք բերել Հայաստանի վարչական ինքնօրինութիւնը, նախկին Լիբանանի պէս:

* * *

Մինաս Զերայի արժանիքներուն մէջ որոշ տեղ կը գրաւէ իր անձնաւորութիւնը (personality): Պարթեւ հասակ, գրաւիչ դէմք, աղու աչքեր, և առնական՝ այլ դաշնաւոր

ձայն — և առանց հետ միասին՝ նուրբ կենցաղագիտու-
թիւն, կուռ տրամաբանութիւն, տրիբունական խօսուած-ք
և ազնուական շարժուած-ք, ատո՛նք են դէխաւոր արուա-քին
տարրերը որ կը կազմեն այդ անձնաւորութիւնը: Իսկ անոր
բարոյական նկարագիրը ոչ ո-ք կրցած է վէճի առարկայ
ընել: Այն քանի պայքարներուն մէջ որ կանուխ հասա-
կէն սկսեալ մղած է գրական և քաղաքական մարդերու
վրայ՝ Չերազ ոչ երբե-ք գործածած է անազնիւ զէնքեր: Նա
վայելած է անայլայլ վստահութիւնը ազգին ամենէն նշա-
նաւոր մարդոց, կրօնական թէ աշխարհական, պետական
թէ առևտրական, առանց խտնարհելու կեղծիք-ի և շող-
մարտութեան: Իր լայնամտութ և խոր տեսութեան և
վայրկեան կատակցութեանց տակաւին՝ նա ամենուն հանդէպ
պահած է խոնարհ, դիւրահաղորդ և հաճոյակատար:
Վերջապէս՝ Մինաս Չերազ եղած է ձեռնհասին հայ մը և
անբասիր հայրենասէր մը:

Ա՛հա՛ ուրուագիծ պատկերը այն բազմավաստակ ծե-
րունին որու յուղարկանը ոտնելու կոչուած ենք:

Այսօր տաճօրէն Հայութեան կը նկրկայանայ պատեհու-
թիւն մըն ալ, ցոյց տալու թէ, ինչ պիտի դնահատել բա-
րոյական արժէքները, լուսաւորեալ ազգերու օրինակին
հետեւելով:

Ամերիկայի հայ գաղութն ալ անշուշտ պիտի մաս-
նակցի այդ ազնիւ յուղարկութեան, և անժլատ նուիրա-
տուութեամբ պիտի պատուախնդիր Յրանուայի Յուբելեանա-
կան Յանձնաժողովի կոչին:

(ԿՈՉՆԱԿ, 27 Փետր. 1926)

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Քիչ դէմքեր եղած են մեր գրականութեան մէջ, որ
կրցած են իրենց ներքինութեան առնն ալ պրիչ շարժել երի-
տասարդի խանդավառութեամբ ու հետաքրքրութ: Այդ քիչե-
րէն է անտարակոյս Մինաս Չերազ՝ որուն գրիչը յաղնա-
ծութեան նշան չի ցուցներ բնաւ: Անոր խորհուրդները
տարուէ տարի աւելի հասունցած, աւելի շքեղացեալ գար-
ձած են, և ուրախալի է որ ա՛յնքան երկար ժամանակ
վերջն ալ անոր իմացականութիւնը կը պահէ երիտա-
սարդի իր նախկին աշխուժը, իր նախկին կորովը, իր

նախկին հրապույրը՝ որով սերունդներ թոված, սերունդներ մարդուած, սերունդներ հրահրուած են: Չերպ, որ Էքրեւ թուղթ ազգային գործիչ նեւուած է գրչի առաքելքը, յաջողած է ինալ այնտեղ հայրենասէր դեմք մը՝ որուն ճակատը ինացած է անապարտ, արժանի պատկառանքու ներկայ ու յաջորդ սերունդներուն երախտապիտութեան թարգման ու իր յաղթանակի նշանակ պատիներով:

Հեղկի վաճառականներին առթիւ, Չերպ հետեւեալ տողերը կը գրէր հինգին.— «Վիքթոր Իւկո վաճառականներուց է այժմ, այլ չի ձաբռուեր տակաւին:... Կեանքի ամեռին ձիւները կը հալին իւր կրակոտ տայտածքին առջեւ»: Այսօր, մինչ Չերպ հօրմանատան երեք տարեկան է, կրնանք համոզմամբ մեր ընթերցողներուն տողերը անդրադարձնել իր ականջին: Ու տեսիլ պատի յաղթանակ մը չէ գրչի մարդին մէջ:

Չերպի յառաջդիմական գրումները երեսի տարաձայնութիւններ դառն թերեւս, երբ այս մեծ տպրեցողը իր այցելութիւնը տուաւ Ամերիկայի, քանի որ ան՝ ինչպէս տարածած էր այս երկրի ամենազարգացած հանրութեան մէջ անհատական ազատութեան գաղափարները, այնպէս ալ ընդհանրապէս ժողովրդավարական սկզբունքները, այնպէս ալ հասարակական հաւասարութեան գաղափարը: Ահա այդ տողերը գրածներէն մէկ քանի հատ.—

«... Մի երկիր՝ ուր բոլորական հաւասարութիւն կը տիրէ, ուր նախապատը գործաւորին չափ խնամք, եւ գործաւորը նախապատին չափ բարձր է:... Օրհնեա՛լ երկիր, ուր ծայրը ամօթին կը մեռնի քան թէ՝ ուր աշխատութիւնը մեծի չարիք, ձախողութիւնը մեծի պատուհաս է, ուր անձնական ազատութիւնը ինքնագլուխ է, կը հասարակապործէ. ուր ազգերը ի՛րաշխատ տողերը եւ տարուած՝ ապրեցնելու համար, ուր խաղաղութեան ծոցին են երջանկութեան մեծը կը ծաղէ, ուր տանտիրոջ բարեբեր մէջ անգամ մը քան կայ ամերիկեան, ուր կիները այնչափ համեստ, որչափ ալրերը բարեբարոյ, որչափ աղջիկները այնչափ գեղեցիկ, որչափ տղաքները աշխատասէր, որչափ երիտասարդները ժուժկալ, եւ ուսոի շատ ձախերը Եւրոպա ի՛նպատակին՝ ազատելու համար տանտիրոջ կշռամբարեբ եւ տեղ մեծ, անպատիժ, իբրեւց գանձերը կը մսխեն...»:

Այս խանդավառ տողերը յայտնապէս ցոյց կուտան այն խոհերը՝ որով տոգորուած եղած է Չերպ. առկէ այն բերկրութիւնը՝ որ կը յորդի անոր ամէն մէկ բառէն: Ու իրօք, Չերպ թէ՛ իր գործունէութեամբ և թէ՛ իր գրչով հետամուտ եղած է այդ խոհերի իրականացման: Անիկա, սկիզբէն մինչեւ այսօր, ինքզինք յայտնած է որպէս տեսիլ (vision) ունեցող դէմք մը՝ որուն մէջ անխախտ հաս-

ցած է հաւատքը արդարութեան յաղթանակին՝ որ ամբոյ պիտի բանայ հաւատարմութեան, համազօր՝ սիեզերական եղբայրութեան:

* * *

Գրական ասպարէզին մէջ Չերազ անուն հանած է որպէս ճառախօս, բանաստեղծ, քրոնիկագիր և վիպասան: Անիկա առանձինն տարեկան պատանի մըն էր դեռ, երբ թերթեր կը հիւրընկալէին իր ճառախօսութիւնները: Ինչպէս առհասարակ ամէն պատանի, Չերազ ալ նորութիւններու հետամուտ եղած է: Նոր ոճի, գրելու նոր եղանակի, նոր գաղափարի, լեզուական ու քերականական նոր շարժումի, մէկ խօսքով՝ գրական յեղափոխութեան հետամուտ իր միտքը առկ անառակաց պոհացած չէ: Անիկա, արդեամբ ինքնին յայտնած է գանազան գրութիւններու մէջ: Ու պարծանքով պէտք է յիշել, որ հակառակ իր հանդէպ բորբոքման, Չերազ արժանիքներ ուրացած չէ. ընդհակառակը, միշտ ալ անոնց ներքին հիւսած է, երբ պատեհ առիթը ներկայացած է: Իր նորութիւնները, մանաւանդ լեզուաբանական իր նորաբանութիւնները չընդհանրացան: Ու հոս, տպարութեամբ պէտք է արձանագրել որ գրական այս մեծապայման պէտքը յաւուր կանխորութեամբ մը չփորձեց իր նորաբանութիւնները, այլ մեծ տոհմերու յառաջ պտուտքեամբ մը հանգեց պէտք մեծամասնական, աւելի ճիշտ, պէտք բնական տարրեր, թէեւ, ինչպէս կը հաւատամ, միեւնոյն ատ, իր մտքին մէջ, չէ տրամարեր իր երազած ու առնին մըն ալ գործնականացուցած նորաբանութիւններէն: Հոս տեղը չէ քրտնութիւնքի խնդիր յարուցանելու, մանաւանդ որ առիթ ձեռնհաս ալ չենք գտած մեզ, առիթ հարմար է որ մէջբերումներ ալ աւելորդ կը նկատենք, բայց կ'ենթադրենք թէ պէտք էր որ երազութիւնը արձանագրուէր այսպէս, պէմ անցորդի:

Ըսինք որ Չերազ արժանիքներ յարգող և ներքոյզ եղած է. առ որպէս վառ յառաջ կը բերենք Պէշիկթաշլեանի եւ. Ալիշանի մասին իր խանդավառ տողերը՝ որոնք գրի առնուած են դուդուկշոի մը մէջ.—

«Ալիշան խիտ ու հոծ իմաստներով կը լնու իր տողերը. Պէշիկթաշլեան լայն տողերէ կը տայ իմաստներին, եւ ինչ որ մի տալով կը բացատրէ տիճիւն Ալիշան, ան բազմաթիւ տողերի մէջ կ'ընդլայնէ զայն մեղմիկ:... Երկուքն ալ ունին հանճարի մեծ աչ-

քեսը, սրամբ խոսելի մէջ կը յուսին անպատրաստ: Կարծես Աստուած վեհանձնութեան կնիքը կը դրոշմէ այդպիսի քիթերու վրայ, որք մի քայլախնամ եւ մի կշռուած՝ ո՛վ գիտէ քանի անդուն խոհեր կը ծրարեն:»

Եւ կամ

Պէշիկթաշլեայ գնա գիտ տղային, ո՛վ Չերիւս,
Գեղեցիկ չոն, գլուխէ քալիօքէ համառուիւս.
Չոն մեծութիւն տանդէն, մի վեհ տող ցնդէս,
Որպ յանկերգ լինի. «Յաւէտ անմահ եմ»:

* * *

Չերպի քերթուածներուն թիւը խիստ սահմանափակ է. սոնք ալ գրուած են առհասարակ իր սկզբնական շըրջանները, այնպէս որ կարելի չէ գրաւոտի անոնցէն անձերի նկատել զանոնք և մեծ արժէք ընծայել անոնց: Յաւէտ գիպուածներու արձագանգն են անոնք, արդի ու միանգամայն գրաւիչ: Ու երբ իր քերթուածներէն նորէն արձակ գրութիւններուն կ՝անցնինք, անոնց մէջ կը գտնենք նկարագրական շքեղ էջեր՝ ուր բանաստեղծի իր աւիւնն է սրսկեր Չերպ: Այս կարգի էջերէն են, օրինակ, Նոր Կիւրակէի ու Մայիսի առաջին օրուան տանդէսները, ինչպէս նաեւ իր ծննդավայրի՝ Չոպիէի՝ նկարագրականները: Այս կարգի արձակ էջերու մէջ, Չերպ լեզուին վերնադասութիւնը կը տատանի երբեմն ու բոլորէն պրի կը գտնէ, անոր այս տատանումը, այսօր ալ՝ ժամանակ առ ժամանակ կը տեսնենք իր գրութիւններուն մէջ:

* * *

Չերպ գրած է նաեւ տրամվէյի՝ տատեցատկս Փրանսերէն լեզուով, որոնք յայս տեսած են Փրանսերէն գրականութեան մէջ: «Տէօնմէ Լիմինէ» և «Արմէնագի», օրինակ, (հատանոթաբար ուրիշներ ալ յայս տեսած են Լա Ֆուանթ Լիոէնէլի նման գրական կարեւոր հանդէսի մը մէջ: Մեռնելէ առաջ

նուող իր քրոջ, եղբօր, մօր և հօր վրէժը կը լուծէ, կարգաւ պերճալման դրկելով իր հոգւոյ յաջորդական ամուսինները: Հնդկաց արդար առակաւորութեան սքանչելի մէկ օրինակն է այս՝ կենդանացած Շեքսպիր գրչին տակ, որ կարմրի շեշտ մ'ունի միշտ:

Շեքսպիր «Նուիէլ Օրիանթալ» գրքոյկի իրական պատուաձքներէն մին է Քալիթէն Սկիլլաս, որ ազգասիրութեան ու մարդասիրութեան բոլոր կրակէն բոնուած գրած կը պատմէ թէ ի՛նչպէս հայկական չարքերէն գրաւած Նիկոպոս Գրիգորեան՝ անգլ. գրաւո երկինքին տակ, փրկութեան Բանակի և գրաւո գնալով իր ծառայութիւնները, կը խոշտանգուի, կը սպանուի անգլ. խուժանէն, նոյն գրաւո... երկինքին տակ: Շեքսպիր իր այս յուզմունքից ու արտորէն գաղափարի պատմուածքը սպէս կը վերջացնէ.— «Մահը չէր կրցած անոր աչքերէն ջնջել գարմացական նայուածքը մը, որ Գրիգորեան մնած էր աւելի սպշած քան սրտաճիմած: Չէր կրցած ըմբռնել թէ ինչո՛ւ ա՛յնքան քաջ ու ա՛յնքան բրնամնակայ Սնգլիացիներ ա՛յսքան վատօրէն ու ա՛յսքան անպէտօրէն չախչախած էին անմեղ մը, բարեպատեհութեան հանդամանքներէն գրաւած»:

Ահեղ պատմուածքը մին է նաև Գրիգեանի՝ որ հնդկական կը ցուցնէ թէ սէրը գաղափար չունի, և սիրոյ սիրտը կարելի չէ բանալ ապտակի մէջ.— Խելագէլ վարշակի կինը՝ Մահ ձկնորսն է որ կը սիրահարի հոյ մանկամարդի մը՝ Գրիգորեանի վրայ, և օր մը անոր նաւակը մտնելով կը թնդարկէ, անոր վախէն հնազանդ Չարքերէն և շունչ առնել գրաւո երկրի մը մէջ: Մահ ձկնորսի սիրահար աչքերը տառել նա կը կորիզնեն Գրիգորեանի կարշնոց բազուկները, ու անկա անընդհատ կը վարէ իր մակոյկը՝ մինչև որ յանկարծ նաւ մը օգնութեան կը հասնի սիրահարած զոյգին ու գանոնք ալ կը հանէ Սիրա կղզին: Այսուհետ անոնք կը կազմեն ընտանեկան խաղաղ բոյն մը և կը վարեն երջանիկ կեանք մը՝ որ կրնայ նախանձ շարժել նոյն իսկ... գրգռուածականներուն:

Պէնակի ընթերցողներուն մտքին մէջ դեռ թարմ կլլալու է այն պատմուածքը՝ որուն հրատարակութիւնը շատ չ'ընդհատակեցաւ: Կ'ակնարկենք Շայ Վիսալիսեանին, որ Չեքսպիրի մեծ էր հիւանդանոցին մէջ, յաւերժ նոպային տակ: Հերոսներու պաշտամունքի ի՛նչ խանդաղատանք էջ է այս էջը՝ ուր ծերուկի դէմքին երիտասարդ արիւնը կ'եռայ յայտնապէս: Ծիրիքական իր յաւերժուն մէջ ազգային հերոսու-

Թևան դրուագներ կը փնտռէ, անոնցմով սիրուելու, անոնցմով զովանալու, անոնցմով կապրուրուելու համար: Ու իրօք իր ցաւերը կը մոռնայ, երբ տարապրումների դառնութիւնները ճաշակող հայ հիւանդապահուհին կը պատմէ թէ ի՛նչպէս ան մը Հայուհիներ, աքսորի ճամբուն վրայ, քուռ քուռ հողերով կոխ կը մղեն իրենց անողորմ հալածիչներուն դէմ: Ու Զերաք, հիւանդի իր անկողնին մէջ, մեր աչքին, հսկայի մը պէս կը բարձրանայ, կ'առնէ քաջակորով դէմքը դիւցազնի մը՝ որ պիտէ անձնասրտութեան ոտրանքէն վեր բարձրանալ ու յուսահատ վայրկեաններուն մէջ իսկ տարուել այն խոչընդոտած է զինք իր պատանութեան օրերէն սկսեալ: Ստուգիւ Զերաք եղած է պրոլ մը՝ որ իր հասատքով տոպրած է իր բոլոր պրականէ էջերը: Ու ասիկա պիտի ըլլայ իրաւ պրակտն իր պաշտելի առաքինութեան կնիքը:

* * *

Զերաք, իբրեւ ազգային ու պրակտն բնոյթ կեանք ապրող դէմք մը, բնականաբար պիտի ունենար արձագանգութեան արժանի իր շուրջ մը յիշատակները: Բայց առանց կրնալու շատ բան կրկնել իրենց արժէքէն եթէ պրի առնուին նախ չանդրնէր զանոնք իր տպին ընդմէջէն ու չոր ու ցամաք արձանագրութիւններով բաւականանար: Մեզի այնպէս կուգայ թէ ան ինքնին պրի ձեռք առած է իր յիշատակները պատմելու, իր ոճովն տպիսով նորէն ապրած է զանոնք նոյն վայրկեանին մէջ և պրայած նոյն յուզումներն՝ որ ունեցեր էր տարիներ առաջ, իր երիտասարդութեան ու գրեթէ մանկութեան տաք շրջանի մէջերին: Այսպէս կը վկայեն Պերլինի Վիճաժողովի իր յիշատակները՝ տպատարակուած կոչնակի մէջ: Նոյնպէս տարիներ Բանակցիներուն Յիշատակարանին մէջ, Գր. Օտեանի ճաշին տպատարակուած իր տեսութիւնն ալ պայծառ կ'ապացուցանէ: Այս, ինչպէս նաեւ նոյնպէս թիւով լոյս տեսած «Երեք Տէմիրճիպաշեան»ը կը ցուցնեն թէ Զերաք սուր յիշողութեան ու խոր հմտութեան տէր պրակէտ մըն է, որ հատարակ տեղիքով չի բաւականանար ու միշտ նոթութիւն մը կատարել ընթերցողին: Մինչ պարզապէս հիացանք իր այս պրութիւններուն՝ որոնք նոր լոյս սփռելու մեր պրականութեան մեծապայծառ երկու իմացակա-*

---

* Տես ԿՈՉՆԱԿ 1920 թիւ. 27, 32, 1923 թիւ., 18 եւ 1925 թիւ. 37:

նուիթիւններուն վրայ: Ի՛նչ լաւ պիտի ըլլար, եթէ Չերազ, այսպէս, մի առ մի, ներկայացնէր մեզի իրեն ժամանակակից պրական դէմքերը՝ որոնց ամէնուն հետ ալ շփում ունեցեր է ինք և որոնց ամէնն ալ մօտէն ծանօթ եղած են իրեն:

Չերազ պրագէտի իր հզօր յատկութիւններուն կը միացնէ նաեւ պատմագէտի եւ որոշ չափով ալ քանաձերի հմտութիւն: Սար վկայ է «Ձեղի Խնդիր» խորագրով իր գրութիւնը՝ որ երեցաւ կիսնակի 1924 տարւոյ թիւ 19ի մէջ:

կիսնակի համար մեծ պատիւ մըն է արդարեւ իր աշխատակիցներու շարքին մէջ ունենալ Չերազի նման պրական հզօր ձիրքերով օժտուած ազգային հանրածանօթ, օգտաշատ անձնաւորութիւն մը՝ որուն յոբելեանը պիտի տօնուի յառաջիկայ գարնան: Տարակոյս չկայ, որ ամբողջ ազգը խանդավառութեամբ ու ցնծութով պիտի ողջունէ այս տօնը և յարգանքի ու գնահատանքի իր արտայայտութիւնները պիտի բերէ այս մեծ մարդուն՝ որ ազգին ու պրականութեան շահը միայն ունեցաւ աչքի առաջ, առանց նպատակ որ կառավարութեան դռները ափ առաւ և կամ բեմէն ու մամուլէն խօսք ուղեց հայ և օտար ժողովուրդին:

(ԿՈՉՆԱԿ, 20 Փետր. 1926) ՅՈՎՀ. ԱՒԱԳԵԱՆ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ

Ամառյս 30ին Մարսէյլի մէջ, և 31ին Բարիզի մէջ, պիտի տօնուի Մինաս Չերազի գրագնէութեան վաթսունամեակի յոբելեանը:

Այդ յոբելեանին Ամերիկայի կեդր. Յանձնախումբն ալ, որուն նախագահն է գաղութիս պատուական նահապետը Տիար Պատրիկ Կիւլպենկեան, գրծի սկսած է արդէն: Եւ միտքերը պէտք եղածին չափ պատրաստուած են լրագրական կոչերով և շրջաբերական նամակներով: Մեր հաստատութեան կը մնայ՝ շօշափելի փաստերով արտայայտել իր մեծարանքը բազմավաստակ յոբելեարին:

Ինչպէս ամէն ազգի մէջ՝ այնպէս ալ մեր մէջ կան հանրային գործիչներ որոնց գլխաւոր շարժառիթներն են շահախնդրութիւն և փառասիրութիւն:

Այդ կարգի մարդիկ առհասարակ պատրաստ են ապրելէն հեռանալու՝ եթէ իրենց անձնասիրական նպատակին մէջ չյաջողին, և կամ եթէ այլապէս շահաւոր եւ փայլուն դիրքերու հասնին: Իսկ համեմատաբար սակաւաթիւ են այն գործիչները որոնց նկարագրին սիրական գիծն է անձնուիրութիւնը:

Այս վերջիններէն է Մինաս Չերազ:

Շատ կանուխ տասակէ Հայութեան և Հայաստանի սիրոյն վառուած, ինչպէս ինքն իսկ իրաւամբ կ'ըսէր իր գրական փորձերուն առաջին էջերուն վրայ, Մինաս Չերազ իր կեանց ամբողջ ընթացքին մէջ հաւատարիմ մնաց այդ սիրոյն, և արհամարհեց այն հրապուրիչ ձայները որ իրեն կը խոստանային նիւթապէս ճոխ և անկախ կեանք մը:

Հայկական դասին պայքարը զոր նա, քանդ հինգ տարի շարունակ, քաջութեամբ ու խոհականութեամբ մղեց՝ իրաւ է որ ձախողանքի մատնուեցաւ: Բայց այդ ձախողանքը, որ մարդկային ընդհանուր պատմութեան ողբերգական դրուագներէն մին կը կազմէ, չի կրնար վերագրուիլ Չերազի քաղաքական ուղղութեան:

Մինաս Չերազ մեր նորագրութեան պրժանացած է ո՛չ միայն իբրեւ Հայութեան իրաւանց պահպանման մը, նաեւ իբրեւ ազգային լուսաւորութեան ջահակիր մը:

Անա, մէկ խօսքով, անբասիր և արդիւնաշատ հանրային մշակ մը. պրժանի վարձատրութեան:

Այն ազգերը որ քաղաքակրթութեան վերին աստիճանները վրայ դիրք բռնած են՝ պիտեն գնահատել իրենց մշակները: Յետագէմ և նուաստ ժողովուրդներն են որ զանոնք կ'անտեսեն ու կը լքեն:

Մինաս Չերազի յուշարձանը պատեհութիւն մը թող ըլլայ ցոյց տալու որ Հայերս չենք պատկանիր այս վերջիններուն կարգին:

Ուրեմն փութանք վայելչապէս և շրջականապէս արտայայտելու մեր յարգանքը:

(ԿՈՉՆԱԿ, 29 Մայիս 1926)

ԻՐԱԻԱՑԻ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔ ՄԸ

Չորս տարի առաջ՝ Պոլիսէն Ամերիկա վերադարձին՝ Մարսիլիա վար դրուեցայ, տեղւոյն Թամկավար Ազատական Ակումբի հրապ. ժողովին մէջ առնախօսելու համար: Ես ուսոի, օգտուելով այդ առիթէն, առաջին գործ ըրի երթալ ու յարգանքներս մատուցանել Պր. Մինաս Չերազի, որուն հմայքը կուրծքիս տակ մեծցած էր պատանեկութեանս օրերէն ի վեր:

Միշտ ալ մանուկ վախով մ՚ունեցած էի տեսնել հայ դատին այս նահապետը, որ միակ վերապրող անդամն է հայ պատուիրակութեան՝ Պերլինի վեհաժողովին մօտ:

1922 Յուլիս 4ն էր. ամրան խարխ՝ պայծառ ու շէնշող առաւօտ մը, մեկը այն օրերէն՝ երբ մարդ տղու մը պէս կը կայտռէ անպայմանօրէն, շունչը տարածուող քնութեան խայտանքէն արբշիռ:

Ընկերոջս առաջնորդութեամբ կ՚ուղեւորիմ դէպի մեր մեծանուն տաղանդակիցին բնակարանը, ուխտագնացի մը մտածումներով: Դալարազարդ ու ծիծաղկուն փողոց մը վեր՝ ամէն քայլափոխիս պրկիլ, սիրտս կը լեցուի անզուսպ հրճուանքով մը, ու ակամայ կը վտռտիմ կանգ առնել քիչ շատ շնչոտով ամէն ուռն առջեւս, այն միամիտ նմանութեամբ մը Պր. Չերազի բնակարանն ըլլալու է անպատճառ...:

Եւ ինչո՞ւ չէ: Ո՞չ ապարդէն հօրմանուանակից պատկառելի այդ Հայր ամբողջ կէս դար ապրած էր նուիրումի կեանք մը ազգային ծառայութեան մէջ, անշահախնդիր ու ամբառնր: Ազգը ի՞նչպէս կրնայ մոռնալ իր արժանաւորագոյն պատանիներէն մին, իր բազմերախտ մէկ վառակատարը...:

Իրողութիւնը սակայն անողորմ ցնցումով մը կը վշրէ նմանապատմութիւններս, մեկ ինքնին շատ համեստ, շատ բանաւոր, երբ կանգ կ՚առնենք վերջապէս՝ քովընտի վտղայի պտտոյնով հատկի մը առջեւ: Պարզ՝ հասարակ շէնք մը, մեկը՝ Մարսիլիոյ հայապատկանութեան, ուր կը պատպատուին քահանին խորթ բարեկամները՝ հեռի իրենց սիրելիներէն, ընտանեկան յարկէն, փոքր ննջասենեակի մը լերկ պատերուն հետ դէմ առ դէմ:

*կը մոռնան.ք ներս, ու զմեզ կը բարեւեն նախ՝ տա-
մուկ օդ մը խոհանոցի տոեերով բեռնաւորուած, և ապա՝
տարէց վրանուհի մը իր հասո ու պիրուկ կազմով: Շատ
չանցած, ահա՛, սանդուխին գլուխը կ'երեւնայ պարթեւ
հասակ մը, ուսերն ընդհանուր յոգնածութեան տակ բաւա-
կան մը կորացած: Անոր ճերմակ հասո յօն.քերը, խոշոր
պայծառ աչ.քերէն ցայտող անոյշ նայուած.քը, կարմրորակ
այտերը, լայն ճակատն ու սպիտակ լծաւ պեխերը — այս
բոլորը մէկ՝ ծանօթ հմայքի մը մարուր շրջանակին մէջ,
և'ս ամէն հասակրեկի կ'ընծայեն Պր. Չերապի անձնա-
տրութիւնը:*

*Կ'առաջնորդուինք իր ննջասենեակը և միանգամայն
հիւրանոցը, ուր կը տեսնուին մահճակալ մը, մէկ երկու
վայտէ աթոռ, հին պրասելան մը ճերմակ ծածկոյթով,
Չարի սափոր մը, պատէն կախուած իւղատնկար մը, և ի'նչ
որ անհրաժեշտ նկատած է վարձակալ Փրանսուհին:*

*Մեզմէ մին կը նստի մահճակալին ծայրը, իսկ ինք.նը՝
Պր. Չերապ մոխրոտի դիր.քով մը կը նանդչի աթոռին վրայ
իր պրասելային առջեւ, որուն հետ ո'վ գիտէ ի'նչ գիշեր-
ներ լուացուցած է իրեւ իր միակ բարեկամը, իր զգա-
յուններուն միակ խորհրդատուն: Անոր անձնատրութեան
շուքը կը թանձրանայ տակաւ, քանի ան կը շարունակէ
ազգային քաղաքական հարցերու շուրջ իր հնաոճից խո-
սակցութիւնը, մեզ ժամանակը կը տանի այլ չոր ու ցա-
մաք չորս պատերուն մէջ: Դարակէն կը հանէ ու կը կար-
գայ քրտական հարցին շուրջ պատրաստած մէկ յօդուածը:
Կը խօսի հնչեղ բանի ձայնով մը, ու քրքջալէր խնդուք-
ներով, գրս մերթ ընդ մերթ կը հանէ բարձրաձայն
«քա՛հ, քա՛հ»ներով, կարծես զուարճութիւնը բնաւորու-
լու նպատակաւ իր լեզի ու անհրապոյր այլ հիւրանոցէն
ներս: Ես ալ քաջալերուած հիւրընկալիս առնդած այլ
զուարճ միջոցառէն, խղճմտութիւն կը խնդրեմ լուսա-
նկարելու զինք — իր պրասելային իսկ առջեւ նստած
վիճակին մէջ:*

*Կը տեսնէ, վար կը դնէ զմեզ միասին ճաշելու համար:
Ես ո՞վ գիտի ուզէր դրկել ինքզինք այդպիսի պատիէ մը
և տաճդ.քէ մը միանգամայն, հակառակ կարգ մը ակնե-
րես նկատումներու: Ես երբէք գիտի չմոռնամ այդ ճաշը:
Ան տոքթոր ընծայեց Պր. Չերապի արտայայտելու համար
իր զգացումները, իր վիշտը որ կ'երեւի ուռեցուցած էր
անոր փափուկ սիրտը:*

Կարծես, կ'ուզէր զգացնել Լէֆ Ինք անտեսուած է իր սիրեցեալ ազգէն, և իր ազգակիցները չեն հետաքրքրուիր իրմով:

«Կար առնեն մը», ըսաւ անգամ մը այդ պատկառելի ծերունին, յուզեալ բայց զսպուած շեշտով մը, «Երբ ամէն ուր կ'երթայի ես, կը ծախսէի առանց ուրիշ տեղէ մը հոգացուելու: Կ'ընէի այդ ամէնը յանուն ազգային ծառայութեան: Հիմա, ծառայողները շատցեր են, և մեծ մեծ ամառկանները կ'առնեն իրենց ծախքերէն դուրս»: Ես երբ ա'լ հրաժեշտ կ'առնէի իրմէ մեկնելու համար, իր առանձին սենին վրայ կցուած՝ մինչ ձեռքը կ'երկնցնէր որ սեղմեմ, յարեց հպարտական կուշտ բաղձանքով մը. «Աշխատեցէ'ք, կեանքը ձերն է հիմա, ապրեցէ'ք պէտք ունի ձեզի պէսներուն: Գոնէ Սասուած վարձատրէ ձեր ծառայութիւնը»:

Ես իրաւ իր ձերբեվնան այս օրերուն անտեսուած է այդ ազգային պատուական գործիչը իր ազգակիցներէն: Իրաւացի է անոր խոլ մեղադրանքը:

Ու այդ՝ մեղադրանքն է բոլոր Զերպհերուն, որոնք մեկ կամ ուրիշ կերպ իրենց կեանքը կը սպառեն, զայրուսաստան մը պէս կը վառուին ցեղին բարւոյն համար, յաճախ անարդելով վերաբերմունքներու դէմ, և միշտ անձնական շրմանքներու տակ ոտնատուած: Ինչ կ'ապրին Զերպհերու ապերախտ ճակատագիրը, ցաւագին անկարելիր պայմաններու տակ, իրենց արտին վրայ խոտունկցնելով անխնամ թողուած այն վէրքը թէ՝ «Կար առնեն մը երբ ամէն ուր կ'երթայի ես... կ'ընէի այդ ամէնը յանուն ազգային ծառայութեան: Բայց... հիմա...»:

Որքա՜ն մեծ է ուրեմն այս իրաւացի մեղադրանքին դէմ մեր հանրային գործիչներուն անգործն, անշուշտ կը նեղուին հայ ժողովուրդին երեսին: Որո՞ւն է մեղքը: Որո՞ւն անկ է մտածել այս ողբերգութեան՝ արդ ու պատշաճը տնօրինելու համար:

Ժողովուրդին նեղմտական և բարոյական վնասուածքները իր արժանաւոր գաւակներուն նկատմամբ՝ այն արդասաւոր հողն է ուր սերմանուած թանկագին կեանքերը կրնան բնականաբար իրենց ծառայութեան մէջ, աճիլ և ուռճանալ թէ՛ արագով և թէ քանակով:

Ազգ մը այնքան մեծ է, որքան պիտի հոգալ նեղկան ու ապագան բոլոր անոնց որ անձնուիրաբար լծուած են ու կը լծուին ազգային ծառայութեան, զանազան մարզերու մէջ:

Եւ ահա՛, այսօր մէջտեղն է ամենապնդկայիկ առիթը ժողովրդային այդ ազնիւ ժեսթին: Ամերիկայի մէջ ալ կազմուած է Զերազի Յոբելեանական Յանձնախումբ մը, գործնականապէս արտայայտելու համար Ամերիկահայութեան դնահատութիւնը, յարգանքն ու սէրը հանդէպ վաստակաւոր Յոբելեարին — Մինաս Զերազի:

Անսա՛նք այդ յանձնախումբի հրապարակային կամ անհատական կոչերուն, և փրկենք մենք զմեզ իրաւացի մեղադրանքի այդ ծանր ամօթէն:

Նիւ Եորք
(ՊԱՅՔԱՐ, 5 Յունիս 1926)

Տ · Ա · Տէրձեան

ՅԱՐԳԱՆՔ ՄԻՆԱՍ ԶԵՐԱԶԻ

Շատ իրաւացի էր Պր. Տիքիճեանի յայտարարութիւնը երբ կ'ըսէր.— Մեծ ազգ մը ըլլալու արժէքը կ'ունենայ այն ժողովուրդը՝ որ դիտէ գնահատել ու հոգալ աչքէն ա-նոնց նեղկան ու տպաւան՝ որոնք լծուած են ազգային ծառայութեան, զանազան մարզերու մէջ:

Թէեւ շատ ուշ, բայց անկասկած յայտնի ճշմարտութիւն է՝ որ Հայ ժողովուրդը այս տպնտպալից օրերուն մէջ իսկ կը զգայ գնահատելու արտառոց երեւոյթները իր ազգին վառոդ ու պատուոյն համար ծառայող մշակներն ու վաստակաւորները, սկսեալ Պր. Արշակ Չօպանեանէ, որ վարձատրուեցաւ 35-ամեայ յոբելեանով, և յետոյ Պր. Մ. Զերազէ, որ Հայ դատին պաշտպանութեան համար ընտրելի ազգասիրութեամբ մը նուիրուեցաւ և մինչեւ վերջը համբերելու ու տոկալու քաջութիւնը ունեցաւ: Անոնք բնականաբար կրնային արժէքը բարձրացուցին, վանգի նիւթական կարողութիւնը չէր որ իրենց առաջնորդեց, այլ սրտի ու հոգւոյ այն վեհ ազնիւ զգացումը, որ մեզ զիրենք յարատեւելու նոյն շաւղին մէջ՝ կէս դարէ ի վեր:

Սակայն այսուհանդերձ չենք կարող դատապարտել Հայ ժողովուրդը իբր անտարբեր, որ հալածանքներու ու տառապանքներու երեսէն ժամանակ իսկ ունեցած չէր իր ուշադրութիւնը դարձնել այս կենսական խնդրոյն: Մինչ

Ապ. Սահմանադրութեան թուականէն սկսեալ, պետ Միացեալ Ընկերութիւնը, Հայուհեաց Միութիւնը, Սահմանադրականացը, Խնկիւտարի ճեմարանը, 1863ին Ուսումնասիրաց Ընկերութիւնը Պոլսոյ մէջ, Իզմիրի Մեսրոպեան վարժարանը, և 70 թուականներուն Փանոսեան, Մեզպուրեան և Պէրպէրեան դպրոցները, պիտի թիւը յաւելլ կը տանէին, մինչ պիտի ճամբով, ընտիր ընտիր մտաւորականներ, նշանաւոր տղեթներ, անուանի փաստաբաններ, տաղանդաւոր արհեստաւորներ ու պատուաւոր վաճառականներ մէջտեղ կ'երեւային ու Հայ ազգին փառք ու պատիւը նոյն իսկ եւրոպական հրապարակի վրայ պահի կը դառնար, նոյն ատեն բնական պետութեան ու ընութ կառավարութեան նախանձը կը գրգռէր մահու չափ, ու այն ատեններէ սկսեալ հայակուլ ծրագիրը տեղ կը բռնէր ընութ մտայնութեան մէջ, որ վերջապէս գործադրութեան դրաւ պահարկ Սուլթան Համիտ, և ոտն պակասը լրացուց ժէօն-Թիւրք անուանուած ազգնութեան վտիտը, այնպիսի ժողովին դատապարտութեամբ, որ պաղտն պահելու համար նախապէս յուպայական համբոյրով բարեկամութիւն հաստատեց Հայ մտաւորականներ հետ, հաստատութիւնը և այդ պատրուակին տակ Հայ ազգին ընտրանին ոչնչացնել ջանաց՝ մէկ ընտով բոլոր մտաւորականութիւնը մէջտեղէն վերցնել փորձեց: Բայց ի՞նչ եղաւ հետեւանքը...: Խեղճ անխելք ընութը, Հայը ընդելու համար փորձ մէջ ինք ինկաւ ու ընդունեցաւ, ազգին նախ ընութ պատուելիքը կորսնցուցաւ, խայինութիւնը ընաւ ձեռքէն, և 10 միլիոն ընութիւնը հինգի իջաւ, երկիրը աւերակ դարձաւ, երկրագործութիւնը վճռացաւ, վաճառականութիւնը դադրեցաւ և պետական մարդին ալ, որուն մէջ ինչ յանձնառութեան և պատասխանատուութեան ազգին ընդհանուր գործերուն

հազիւ զարկը կրնան ծնիլ, 60 տարիներ առաջ՝ երբ ես փոքր էի, նա անխոնջ կը գործէր ու կը ծառայէր Հայ ազգին անձնուիրաբար, բանիւ և գրով, առէք իր քառկէն հոգալով ամէն ձախք, և Հայուն պատիւը բարձր պահելու համար ամէն զոհողութիւն յանձն կ'առնէր, և մասամբ իւր իրաւունք ալ ունէր վսեմասու մնոզպրանքի քառեր, սակայն այն առանձան վսեմուկ կերպով՝ որ ինքն ալ զայն երկրորդել չէր համարձակեր:

Պր. Չերազի այս վեհ գործունէն է որ զիս կը սիրէ ձայնակցելու Պր. Տիրճեանին և ըսելու Հայ ժողովուրդին թէ՝ ոչ միայն իւր ներ Չերազին պէտք է մասնակցինք յոբելեանական տոնդիսութեանդ, այլ ա՛լ աւելի բարձր խորհրդով՝ Չերազներ հասցնող Հայ ազգին պատիւը ու արժանապատուութիւնը յարգելու ու պանծացնելու համար յարգենք ու գնահատենք զոհացնենք Չերազը սէրայօժար սրտով՝ որ իր իրաւունքն է:

Թօքմաճեօ, Քանատա — ԳԱՐԵԻՆ, ՓՇՆՑ· ԽՈՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

(ՊԱՅՐԱՔ, 23 Յունիս 1926)

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱՉ

Ամէն աւելի քան տարի մը առաջ, նոր Լուսի մէջ ի Պոլիս, ուրիշ յոբելեանի մը առթիւ գրուածք և ցաւ կը յայտնէի որ հայ ժողովուրդը կը յամենար պատկառելի ծերունին պատմանել յոբելեանը տօնախմբելու և իր խոր յարգանքն ու հիացումը յայտնելու ատոր, մանաւանդ երբ ան ձանրապէս հիւանդ վիճակի մէջ հիւանդանոցի մահուր օրեր կ'ապրէր:

Ես եղաւ որ Աստուած առողջացնէ զինքն ու երկարաձգէ անոր կեանքը, որպէսզի արժանի ըլլանք բարձրօրէն մարդկային ու նուիրական մխանդամային պատասկանատուութեան մը կատարելու ու ամենագոյն դէմ երախտիք մը հատուցանելու անոր անհատապէս ու ազգովին:

Հայ ժողովուրդը այսօր կ'ապրի այնպիսի դժուարին ու դժխեմ պայմաններու մէջ, որ իր պատմականութեան մէջ թերացում մը-կամ անոր կատարումը կրկնապէս պէտք է հաշուին իրեն: Իրեն համար ցաւ մը ու արատ մը պիտի ըլլար եթէ չարժանանար այս յոբելեանը տօնելու ու իր պարտքը հատուցանելու:

Ես, հակառակ մեծ փափաքիս, ինչ որ պիտի կրնայի մասնակցանել ազնիւ ու կարող դասախօսակին, պրոֆէսին ու գործիչին, սակայն պիտի խոհեմութիւն այս քանի մը տո՛ղերն են միայն:

Անձնապէս շատ քիչ և շատ հին, բայց նաեւ շատ խոր ու անչնչելի յուշեր ու տպաւորութիւններ ունեցած եմ իրմէն, տղայութեանս այն տխուր օրերէն ուր քանի մը ամիս միայն, իբր երդի մը մէջ, պոյն տնաած ու լաց եմ, երբ տօրէն էր կեդրոնականի:

Պատահեցաւ որ դպրոցական տարիքէն եղեր էր արդէն, երբ ես պատճառաւ մը ուշացած, մտայ այդ վարժարանը: Այդ տարուան տոմսին դասարանը կազմուած էր շատոնց և աշակերտներ, ուսուցիչներ ու տնօրէն իրարու վարժուած էին, մինչ ես անոնց մէջ բոլորովին նոր մը, անծանօթ մը մեկուսի մը ինոյն կը դիտէի:

Օրերն արագ կ'անցնէին ու տարիքէն ալ շատով աւարտեցայ. իսկ յաջորդ շրջանին պէտք էր Զերպազ էկար. Ընտրած անցած էր տղոյին դասին նախրուելու համար: Որով հարկ քանի մը ամիս միայն տնաած եղայ դպրն, միտքս ամենէն թարմ ու նորարոյ վիճակին մէջ:

Բայց այնչա՛փ տարիներ վերջէն, խիտ յառակօրէն աչքս առջեւն են իր տղոյ հասակը, բարի աչքերը, ժպտուն դէմքն ու ամէն շարժուձեւերը, կառակներն ու խօսքերը: Նախակրթարանի դաշտն հոգով-դասախոսներէն ու խառնակեա՛ տնօրէնէն ետքը այդ ընկերական բարի ու կառակատեր մարդը անմոռանալի երեւոյթ մըն էր ինծի համար: Երկրորդական վարժարանի մը մէջ, շնորհիւ Զերպազի, համակարգական ուսանողի մը պատ վիճակն ունէինք, և սակայն, հակառակ մեր պզտիկ տարիքին ու շնորհիւ նորէն անոր պղտիկ հմայքին, բնաւ չէինք զեղծանիր տալ, այլ ընդհակառակը այն առենէն կը սկսէինք գայն այնքան որքան կը յարգէինք:

Ան առեն կ'զգայինք, բայց վերջէն պիտի հասկնայինք ժպտուն ու զեխեմ դասախոսականերու ազդեցութեան տարբերութիւնը մատաղ հոգիներուն վրայ:

Զերպազի խնդում երեսը, դասարմախոհութիւնը, արամտութիւնը, կառակներն ու անուշ լեզուն հանրածանօթ են ու մեզ համար անմոռանալի: Տղու մը վրայ ոչ մէկ բան այնքան բարերար ազդեցութիւն մը կ'ընէ: Ինչո՞ւ արդեօք ամէն դասախոսականեր, եթէ ոչ խառնուածքով, գէթ կամքով չեն կրնար ըլլալ այդպէս:

Ձերսդ գրեթէ ընկեր մըն էր մեզի. պատիժ չկար վարժարանին մէջ, բացի «ազդարարութիւն»էն որ աւելի բարոյական բան մըն էր և որուն վատահաբար կրնամ ըսել թէ շատ քիչերը ենթարկուած են, այնքան կ'զգուշանային այդ բարոյական պատիժէն՝ ու այնքան կը յարգէինք մեր տնօրէնը:

Այն աեեն, դպրոցավարական դրութիւններէ մեծ բան մը չէինք հասկնար հարկաւ, բայց խորապէս կը տպաւորուէինք այն նրութիւններէն ու տարբերութիւններէն զոր կը տեսնէինք մեր դպրոցական կեանքի ընթացքին և այդ խորունկ տպաւորութեան հետքերը միշտ ալ կրած ենք մեր ամբողջ կեանքին մէջ:

Օրինակ մը միայն պիտի բաւէր:

Տղայ մը երբ յանցանք մը գործէր այն առենի մեր վարժարաններուն մէջ, իր ընկերները պէտք էր իմաց տային հսկողին. նոյնիսկ բարեկիրթ մըն ալ կ'արժանանային. այդ բանը դրութիւն մըն էր և ամէն կերպով կը քաջալերուէր: Իսկ վա՛յ անոր որ գործած յանցանքէն տեղեկութիւն ունէր և չէր ուզեր հսկողին կամ տնօրէնին պատասխանած ըլլալու համար իր ընկերը մատնել. յանցաւորին հետ հաւասարապէս կը պատժուէր:

Կեդրոնականի մէջ, Ձերսդի օրով մենք արիշ բան տեսանք և ապշահար ւլուցինք: Օրին մէկը տղայ մը կառնի հսկաոակ ընթացք մը ունեցած էր և անոր մէկ ընկերը, զուցէ հակառակութեան բերմամբ, բայց մանաւանդ այնպէս տեսած ու վարժուած ըլլալով իր քովին վարժապետին մէջ, գնաց տնօրէնին իմաց տուաւ: Մենք գիտցանք այդ բանը և արտառոյն կ'սպասէինք հասկնալու համար թէ ինչ պիտի ըլլար:

Ձերսդ նկատեց. կատակախօս մեր տնօրէնը բաւական բարեաբար չէր խնդար. խոժոռ չէր, բայց տխրութիւն մը կար աչքերուն մէջ. և ըսաւ.

— Այսինչ պարոնը այսինչ յանցանքն է գործեր և այնինչն ալ եկաւ ինքնաբերաբար ինծի իմաց տուաւ. ասկա աւելի մեծ յանցանք է քան մեւս գործածը: Յանցաւոր պարոնը «ազդարարութիւն» մը պէտք էր ընդուներ: Հիմա այդ պատիժը ներուած է իրեն, և փոխանցուած է գինքը մատնող ընկերոջը:

Եւ որովհետեւ շատ կատակասէր էր ու խնդամիտ, վախնալով որ աւելի երկար առեն չի կրնար պահել իր

լրջութիւնը, հանդիսաւորապէս եկաւ դնաց: Բայց մեր լուռ ներկայութիւնը, որովհետեւ առաջին անգամ կ'իմանայինք այդպէս բան ու ցնցուած էինք: Մխիթարի առեն, տղա քնապղպղ մը, մեծ դժուարութիւն կ'զգայինք, առանց ճշդիւ ըմբռնելու ատոր իմաստը:

Կեդրոնականի այդ առաջին դասարանին մէջ էր որ առաջին անգամ գիտցայ թէ ինչ էր «Հայկական Դատ»ը: Ընկերոջ մը ձեռքը տեսայ ու առի կարդացի «Թէ ինչ շահեցանք պետութեան վեհաժողովէն»: Չեմ կարծեր որ մեզ քան մը տասկցած լլլամ անկէ, բայց գիտեմ որ ազգանշանակով կարդացած եմ ու միշտ ալ կը յիշեմ, անոր առաջաբանին վերջաբանը եղող քանիներ տո երկու տողերը, որ կ'ուղղուէին հայ ժողովուրդին.

«Սակայն ցեղի տաճար եղաւ, առաջին փայլը խառնեն յետոյ, առաջին թայլը՝ գաղտնի յետոյ»:

Անկէ ետքը կարդացի «Գրական փորձեր»ը և այդ եղած իմ գրական ընթերցումին առաջին փորձս: Անկէ ի վեր առիթ ու առանց չեմ ունեցած գայն կրկին կարդալու, որպէսզի կարենամ ճշդիւ դատաստան մը ընել նաեւ մէկ-երկու պարիկ խորհրդածութիւններ, որոնց մէջ թերեւս գոյ մը ըլլայ մեր անուղղանկրուն տաճար:

Մինոա Չերաղ երկար տարիներ աշխատած է գրական դաշին տաճին համար, բայց յետադիմական մը չէ եղած, եթէ այն իմաստով որ յետադիմական են մեր մէջ ուրիշներ, որոնց էն ազէկները, էն անկեղծները առնուազն անհետացած էն ու խեղճացեր:

Պետրոսի վեհաժողովին մօտ հայ առաքելութեան երիտասարդ քարտուղարը, այն օրէն ի վեր աւանդաբար կար-

ձեռ կոլիմակիցը եղած է դիւանագիտական միջոցներու, խաղաղ ու կոլիմակի չանքերու: Իրական վրօիականութի՝ օտար ազդեցիկ շրջանակներու մէջ և անոնց լուսաբանումեան:

Ան ոչ միայն յեղափոխական գործելակերպին մարդը չէր, այլ կարճես մարիւնացումն էր, խորհրդանշանն էր ճշդիւ հակառակին: Մեծ նաւաբեկումեննէն ետքը յայտնի եղաւ թէ արչաւի իրաւացի էր ան:

Զերպի գործունէումեան վաթսունամեակին առթիւ պումեան մը մէջ, Եպիսատի ամփաւար օրկան Վրեւ Լեռլը ըսած էր որ Զերպ ամէն կերպով իր չանքերը Լաւնց ազգային դատին յաջողումեան համար, և եթէ այդ դատը չյաջողեցաւ՝ ատոր պատասխանատումեննէն ամենազդցին բաժին մը չունեցաւ ան: Ան յոյս դրաւ ու աշխատեցաւ եւրոպական դիւանագիտումեան մօտ. և եթէ այս վերջինը Լերուցաւ իր պարտականումեան մէջ կամ ձախողեցաւ, յանցանքը իրը չ' ամենեւին:

Դաշնակցական պատն մը, իր կռուակցումեան մէկ օրկանին մէջ, այս խօսքը ծաղր կը դաւեր ու կ'ուզէր իբր ծաղր գործածել Լեռ եթէ Զերպ պատասխանատումեննէ Եւրոպայի Լերուցումեան ու ձախողումեան համար, նոյնքան անպատճառ է ուրիւն նաեւ Հ. Յ. Դ.ն:

Անաւասիկ չդնող տրամաբանումեան մը:

Հետաքրքրական է որ յեղափոխական կռուակցումեան մը ներքինը կը նոյնացնէ տակտիկական անհատի մը հետ: Հանրային կարծիքի դատարանին առջեւ մէկուն անպատասխանատումեան չի կրնար նաեւ անպատասխանատումեան նշանակել ուրիշներու: Ամէն մարդ, և ամէն կռուակցումեան համար իւրաքանչիւր գործելոյն համաձայն պիտի դատուի:

Զերպ կռուած է խօսքով, գրիչով, գործակատումեամբ: Դաշնակցումեան կռուած է զէնքով, ռումբով, անխտիրապէս ու ապարդիւն ցոյցերով: Այդ եղելութիւնը ոեւ չէն կրնար ոչնչանալ:

Իսկ տակտիկան իրերի ձախողումեան յանցանքը միմիայն Եւրոպայի վրայ բեռցնելը, ինքնախաբումեան պատասխանատումեննէ խոյս տալու դիւրին միջոց մըն է: Յաջողումեան առեն ամէն ոք կը վերագրէ փառասիրումեան իր բաժինը, ինչպէս նոյն Հ. Յ. Դ.ն ըրաւ 1908ի Օսմ. Սահմանադրումեան վարդապետին, փոշի փչելով

միամիտներու աչքին: Իսկ ձախողութեան առեն, ա-մէնքը ձեռքերնին կը լուան ու յանցանքը դրացիին վրայ կը քեռցնեն:

Խիղճերնիս քննենք. ամէն մէկս ճանչնանք մեր սը-խալներն ու անխորհուրդ քայլերը որոնց պատճառած վնասներուն ու կորուստներուն տակ ընկճուած ենք այսօր, որպէսզի օգտուինք անցեալին ու ձախողութեան դասերէն: Այլապէս վերկութեան յոյս չկայ մեզ համար:

Ձերապի պատմանդեայ այս յոբելեանէն, անկախաբար յարգանքի ու հիացումի ցոյցէն, պէտք է որ այս դասը, այս ճշմարտութիւնը երեւան գայ, այնպէս վճիռ, անվի-ճելի, կարծր ու թանկարժէք ինչպէս ադամանդը:

Ձերապի վրայ դրութիւն մը կարելի չէր փակել ա-ռանց յիշատակելու «Փինաս Ձերապ» դրամատան պարապան:

Ձերապ նման իր փոյթած դուստրմանէս մարդս է, ա-պահովաբար ամենէն ունի ինք խնդացած է անոր վրայ:

Բայց ես կը զարմանամ այն դուստրիպութեան որով Հայաստանի Ձերապ գիւղի Մ'ինասը, և Պրազիլիոյ Geraes նահանգի հանքերը (Minas) կուզան շփոթել ահարկու զրահատորի մը անուան շուրջ:

Այս ալ ճակատագրական բան մըն է կարծես, խորհր-դանշելու համար մեր միամիտ խանդավառութիւններն ու անոնց յաջորդող անխուսափելի յուսախաբութիւնները:

(ԿՈՉՆԱԿ, 26 Յունիս 1926) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՍՊԵՏ

ՅՈՓԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿՈՉ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՅՈՓԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՄԲԻ

Հայ ժողովուրդը կը պատրաստուի տօնել յոբելեանը իր մեծ զաւկին՝ Մինաս Չերազի։

Հայ վերածնութեան ահռելիութիւնը մեծ սերունդը ներկայացնող միակ վեթերանն է Մինաս Չերազ, որ ամբողջ վաթսուն տարիներ — Հայ ազգին պատմութեան ամենէն հոյակապ եւ ամենէն զարհուրելի շրջանը — ապրեցաւ, գործեց ու տառապեցաւ իր ազգին համար իբրեւ դիւանագէտ, կրթական եւ հասարակական գործիչ եւ հրապարակագիր։

Մինաս Չերազի կեանքը դարու բեղուն գործունէութեան ամենէն աչքառու գիծը իր նկարագրին բարձրութիւնը եւ մաքրութիւնն է, որ սպիտակ կոթողի մը պէս բարձր ու անաղարտ կը մնայ իր վաթսուն տարիներու հասարակական կեանքին վերեւ։ Աւարտ հմայքն է որ աշխարհի ամէն կողմը ցրուած հայութիւնը այնքան եռանդով եւ ինքնաբերաբար կը պատրաստուի մասնակցիլ յոբելեանական հանդէսին։

Մարսիլիոյ Շրջանի հայութիւնը, որուն մէջ կ'ապրի մեծանուն Յոբելեարը, 1926 Մայիս 30 կիրակի օրը պիտի տօնէ յոբելեանական հանդէսը։ Այդ նպատակով կազմուած Յանձնախումբը կոչ կ'ընէ Շրջանի բոլոր Մարմիններուն, տեղական յոբելեանական յանձնախումբերու եւ իւրաքանչիւր գիտակից Հայու, չխնայել նիւթական եւ բարոյական որեւէ զոհողութիւն, արժանաւոր դարձնելու համար մեծ Հայուն՝ Մինաս Չերազի յոբելեանը։

ՅՈՒԲԼԻԱՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՔ

Տ. Տ. ՅԱԿՈԲ ՍԵԼԻԱՆ,	Ատենապետ
ՅՈՎՀ. ՍԱՀԱԹՃԱՆ,	Փոխ-Ատենապետ
ԱՐՍԷՆ ԵՐԻՑԵԱՆ,	Ատենադպիր
ՄԻՀՐԱՆ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ,	Գանձապետ
Ա. ԱՐԱՊԵԱՆ	Անդամ
ՆԳԻՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ	»
ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ	»
ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ	»
ՅՈՎՍԷՓ ՈՒԼՈՒՀՈՃԵԱՆ	»
ՆՇԱՆ ԷՔԻՉԵԱՆ	»

ՄԱՆՈՒԹ.— Այս առթիւ ապրուած են Յորելեանին լուսանկարները իր առաջադրութեամբ: Յանձնախումբին կը խնդրուի այժմէն դիմել եւ ապահովել ուզուած քանակութիւնը:

Թղթակցութիւնները ուղղել՝

Monsieur H. SELIAN, 11, Traverse Pey, Marseille

Հեռագրական հասցէն է՝

GOPSELIAN, Marseille

Դրամ, չէք, նկար. առ

Monsieur M. DERDERIAN, 217, Promenade de la Corniche, Marseille

---

ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՅՈՒԲԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԳԷՍԻ

տեղի կ'ունենայ կիրակի 30 մայիս, կէսօրէ վերջ ժամը 3 ին յաջ հրաւէի մէջ:

Ա· ՄԱՍ

1.— Մարսէյեզ, Մեր Հայրենիք (Միաբ Խմբերգ), *2.— Բայաժան խօսք* (Տ. Յ. Սելեան), *3.— Ձեր Յաբեղեաններն* (Խմբերգ Դպր. Տիկն. Վ.պետրոսեան), *4.— Օտարն ու Հայը* (*Մ. Չերազ*) (Արտասանութիւն՝ Յ. Ոզոմեանէ), *5.— Անուշիկ* (Մենակ՝ Օր. Վ.կոմ. Չարչեանէ), *6.— Չուքուկ* (Պ. Փափազեան), *7.— Գարուն ու Հուն ու սուէլ* (Խմբերգ Տիկն. Վ.բժն.ի), *8.— Բանաիրութիւն* (Տ. Արշակ Չօպանեան), *9.— 2e Sonate de Handel* (Mr. Bellandou), *10.— Հայաստան* (Մենակ՝ Տ. Սելեան):

Բ. ՄԱՍ

1.— Այս մեծ մեռնի (խմբերգ Տիկն. Վ.Թմկն.ի), *2.— Ողբերգ յանուն Ողբասիրեաց*, *3.—* Légende Pastorale de Godard (Mr. Bellandou), *4.— Ողբերգ յանուն Գաղթականաց*, *5.— Մեռեալ* (Դպր. Տիկ. Վ.Թմկն.ի), *6.— Բանաիռաւոքեան Մարդոյ կոչմէ* (Տ. Ն. Ֆոքսեան), *7.— Բարձոնս* (Դպր. Տիկն. Վ.Արժարան), *8.— Յաբեղեաթին խոտքը*, *9.— Հայաստանի Ողբին* (Մ. Զերուլի) (Դպր. Տիկն. Վ.Արժարան), *10.— Զուարթուկ* (Պր. Փափազեան), *11.— Փակմոն խոտք* (Տ. Յովհ. Սահակեանց), *12.— Նախատինք* (Գնար Ֆանֆար):

ՁԱՌԵՐ, ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ ԵՒ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Մայիս 30ին, Բրաֆի սրահին մէջ, յոբելեանական հանդէսը բացուեցաւ Տիար Յ. Սեւեանի հետեւեալ բանախօսութեամբ.

Սկնիւ հանդիսականք եւ սիրելի հայրենակիցներ.

Օրհնեալ օր մը կը համարիմ ինձի համար այս օրը, քանի որ պատիւ մեծագոյնն ունեցայ, թէեւ կարկամելով ատոնք ըսելս, ձեր ներկայութեան, Մեծանուն Յաբեղեաթը ՏԻՒՐ ՄՐՆՈՒ ՁԵՐՈՒՁԸ, եւ ներկայացնել ձեզ լսելու համար իր վաթսունամեայ բեղուն, ազգօգուտ, մշակութային եւ ընտրական գործունէութեան ալբոմին նուիրուած էջերուն գեղմունկ պատմութիւնները եւ լսելու համար նոր պատրաստած յուշերն եւ վաստակները:

Այս պատիւը ինձի վիճակած է, իբր երիտասարդ նոր Մասիսեցի Հայ գաղութին եւ իբր Առաջնորդ Յաբեղեանական Յանձնախումբին, եւ այն պատճառով, կեանքս այս վերջին տարիին մէջ, իբր լուսաւոր կանթեղ մը, որուն ոճոցին ճառագայթները պատ ձեռքին ներքին տպիսկան լուսաւորելու:

Բայց, Տիկնայք եւ Տերք իմ, դուք չատ եղած չէք պատկանիլ մը լայն գաղափարներու: Ձեր ներկայութիւնը ասիկ մեծ ցոյցասիրութիւն մըն է, դուք եկած էք գաղափարներ գաղափար տեսի մը պայծառ ճառագայթները, որոնք սիրտերուն մէջ ազգին վրայ, եւ այսօր, կերպիւ մըն, յառացած կերպարանացած կը գտնեն ատոնց ալբերուն մէջ:

Այո տիկնայք, Տերք իմ եւ Տիկնայք, այս քայլափոխութիւնը ընել Մինաս Զերուլի գործերուն չէ, չափազանցութիւն մը չի կրնար համարուիլ, քանի ան ինչպէս ընդարձակ է նոր գործունէութեան ասպարէզը, իբր գրագէտ, իբր ներշնչող հրապարակագիր, իբր հմուտ

լսողական, իբր իմաստուն ուսուցիչ, եւ ամէնէն աւելի իբր եւսեբիոս ապաքէն, մ՛ինչեւ գաշտերը մշակուած է սր, ամէն հնացումի եւ ամէն գնահատումի սժանի գանուած է:

Այս ընդարձակ գործերը ամփոփել եւ սժանավաճառել կերպով ձեզ ներկայացնել իմ հմտութեանս սահմանները վեր կը համարիմ, քանզի չունիմ ուժեղ վիճին մը. սրով կարենամ պէտք եղածին պէս պատկերացնել ձեր առջեւ այս հոյակապ շէնքը: Կը ձգեմ վայն աւելի արուեստաւոր քերանի մը, որուն ճարտար լեզուէն քաղուած ծաթեայ տասանքներուն մէջ պիտի ներկայացուին ձեզ այն բոլոր մարգարիտները, որոնք կը կազմեն այս գործուածքին շքեղանակը. եւ պիտի բաւականանամ մնար վրայ խօսելու իբր մարդ եւ իբր մեծ մարդ:

*Տիկնայք եւ Տեարք, մեծ մը երբոր բնութենէն օժտուած լայ, կրնայ իր աշխատութիւններուն շնորհիւ, իր տեսակցութեամբ, իր յարատեւութեամբ մեծ գործէ. մեծ հրապարակագիր, մեծ գիտուն մը դառնալ, բայց ամէն մարդկանցմէ սրուած չէ **ՄԵԾ ՄԱՐԴ** ըլլալ, — սրմէ պարզ, այնքան ալ գժուար է մեծ մարդ ըլլալը:*

Արդեօք ի՛նչ է, պիտի ըսէք, մեծ մարդ ըլլալու յատկանիշը. լսեմ ձեզի. մեծ մարդ ըլլալ, ըսել է վեհ տրփի, բարի սիրտ ունենալ, ունենալ նաեւ ընդարձակ եւ ներթափանց միտք, գանձնալ ուժգին իրաւունքը՝ պաշտպանելու իրենը, ատոնց վրայ ունենալ անբաւ նկարագիր, մարդուս կենցաղ, բարի վարք. եթէ ատոնց վրայ ալ ներուելու ըլլայ տարերային եւ սրիէշուելեան սրբալեզուն քօղը, ի՛նչ կատարեալ սիրար: Ո՛ւրէ՛ք այս սիրարը սեսնել, սա՛ ձեր առջեւն է (ցուցնելով Պ. Զեյթլը):

Այսպէս ըլլալուն մէկ երկու սրսոյցը սալ կ՛ուզեմ ձեզի.— Պատերազմէն առքը երբոր սրսուածները քիչ շատ յարմար սեսնելով, եւ ինքս անձամբ եւ սրին բարեկամներ առաջարկեցինք իրեն իր յաջողանին նախանձելուելիքը սալնել եւ կատարել, իր պատասխանը եղած է անպրուելի կերպով ժխտական, ըսելով թէ՝ «Քանի որ ազգին սրբերը աշխարհի ամէն կողմը գրուած, անսպասելի անկիւնները անուսում, բոկոտն, խղճամսուծ. մէկ կը մսիսանի, ազգը տագնապներու մէջ կը չարչարուի, եւ իմ յաջողանս կատարել չեմ ուզեր:» Ահա՛ մարդը:

Ուրիշ մի սեսակետով, ըսելու համար թէ արչակ սիրուած է ազգին կողմէ Մինաս Չերազը, պիտի ըսեմ թէ՝ երբոր պատերազմէն յետոյ Մարսիլիա անցուդարձի միջավայր մը եղած էր, ամէն եկող գացող տղերքը, ըլլան պարիսիք, հոխորտոտ, մտասրամիտ, քաղաքագէտ, վաճառականի, արհեստաւոր, ամէն խաւերէն, ամէն կասակցութիւններէն, չէին ուզեր ձգել Մարսիլիան առանց մի անգամ Չերազը սեսնելու, այնպէս որ իր խուցիկը ուխտատեղի մը դարձած էր: Ահա՛ մեծատուի յաջողութեան արչակ սիրուած ըլլալուն ապացոյցը:

Ասոնք, մինչեւ ամէն կողմէ ալալակներ կը բարձրանան, ձայներ կը լսուին, հայութեան ամէն խաւերէն ալաւննաներ կը պոչուին յաբեղեսլին ի պատիւ, մինչեւ ալդը իր դարձերէն հիւանդած, իբր մի աւ մի թռնկապին քարերէ յօրինուած պատկ մը կը սեղաւսլէ իր գլխին, մինչեւ յաղթութեան դափնիները կը շքաւպատեն իր ճակատը, այն ճակատը՝ ուրկէ ցայտած են այնպիսի մարքսւս, ալբօրւս, սիսիկ դաղափարներ, որոնք ուղղակի դացած են խղճատանջ հայ սիրտը, դժբաղդաբար շատ անգամ խղճատանջ հայ սիրտը սիսեղու, ապաքինելու, այն ճակատը ուրկէ ելած են այն վայրենի ճառագայթները, որոնք ծառացած են Տէրեն ուրացութեան օրերը վայելեցնելու, անոր իրաւունքները պաշտպանելու, անոր գոյութիւնը պահպանելու, մեր սիրտերու ախէներուն վրայ իրեն նեղկայացնեմ մեր բուռ յարգանքները, երախտագիտութիւնները եւ հնազանդութիւնը, մաղթելով իրեն Տէրտր իսաղաղութիւն եւ բեռ բաղում պայծառ օրեր, եւ դոչելով՝ «Կեցցէ՛ Մինաս Չերազ»: Այն ալդը, որ պիտի այսպէս գնահատել իր կեանքին արժանիքը, ինչպէս որ պիտի ճանչնալ մեկուկէս տարի առաջ ընել միեւնոյնը՝ իր ութսուն ընտիր մեկ կեանքին Տէրտր ի Փարիզ, պ. Զօպանեանին, մեծ հետաքրքրին, որուն վայելուն լեզուն լսելու բախտը պիտի ունենանք քիչ մը յետոյ, այն ալդը մեծ է, այն ալդը որ կը ծնի այսպէս կեանքներ, այն ալդը չի մեռնիր: ԿԵՑՑԷ ՀԱՅ ԱԶԳԸ:

Սիրելի՛ Հայրենակիցներ,

Ահա նախապատրաստ մարդ մը ունիմ կառապետիս. այն է՝ Տարպարտեան, Էր անուան, մեր երախտագիտութիւնը յայտնել գալիքանան կառավարութեան եւ ապին՝ այն վեհերիկ ասպնջականութեան Տէրտր որ կը վայելենք Հոս: Բայց, վայր ընելու Տէրտր յարմար կը գտնեմ, Էր ծուլասուրեամբ, գալիերէն խոսել մի քանի բառ:

Mes chers Compatriotes,

Je viens de vous expliquer dans la langue de Haïg pourquoi nous étions réunis ici. C'était pour célébrer le Jubilé de soixante années d'activité littéraire et patriotique de notre vétéran national Mr. MINAS TCHÉRAZ, ici présent.

Pour cela faire nous avons pu nous réunir librement ici et former cette imposante assemblée ; nous devons cela à l'hospitalité généreuse dont nous jouissons sur le sol béni de la France, et cela m'impose le devoir de profiter de cette occasion pour présenter publiquement, à votre nom, au Gouvernement Français et à la Nation Française, toute notre reconnaissance pour cette hospitalité bienveillante qui nous est accordée.

En effet, lorsque la tourmente a chassé les Arméniens de leur pays, abandonnant maisons, champs, meubles, immeubles,

tout, lorsqu'ils erraient sur les mers au gré des flots, à la recherche d'un abri, beaucoup de nations mettaient des restrictions pour les recevoir, d'autres prohibaient complètement l'entrée de leur sol, tandis que la France, la généreuse France, ouvrait à deux battants ses portes pour les accueillir et les héberger. N'est-ce pas donc un devoir élémentaire, un devoir sacré d'offrir toute notre profonde gratitude, toute notre impérissable reconnaissance pour cet accueil et cette hospitalité ?

Pour bien mériter cette hospitalité, nous avons aussi des devoirs à accomplir. Avant tout, nous devons nous soumettre complètement aux lois du pays, nous conformer aux usages et coutumes établis: nous ne devons en rien nous immiscer aux querelles des partis politiques ou autres, nous devons même ne pas susciter des querelles intestines entre nous, pour ne pas troubler la paix et l'ordre publies.

En outre pour que notre, reconnaissance ne soit pas simplement platonique, nous devons, en toute circonstance, contribuer à défendre paisiblement la cause de la France dans la mesure de nos moyens, toutes les fois que nous pourrons.

Par exemple, actuellement, nous avons une occasion excellente pour cela faire : depuis plusieurs semaines le Gouvernement du pays a fait appel à la nation pour une souscription volontaire pour le relèvement du franc, et les Français de toute catégorie, avec un élan superbe, digne de toute admiration, ont porté et continuent à porter leur offrande sur l'autel de la Patrie ; nous n'avons qu'à suivre ce bel exemple, en portant notre obole dans la mesure de nos modestes moyens : déjà plusieurs Arméniens à Paris et à Marseille se sont empressés de souscrire. J'engage tous mes compatriotes à faire de même, sans hésiter sur la modicité de leur concours, car chacun a droit d'agir suivant ses moyens et ainsi nous aurons fait preuve de notre affection pour la France.

Et pour Marseille, nous devons avoir une affection spéciale, parce que d'abord nous habitons son sol et ensuite Marseille, qui est la reine de la Méditerranée, nous rappelle un peu la patrie ; les flots de cette mer qui baigne amoureusement ses rives enchanteresses parcourant, sans solution de continuité, la surface liquide de cette Mer, passant sur Marmara, traversant le Bosphore, assaillissant la Mer Noire, vont mourir doucement presqu'au pied du Mont Ararat, cette montagne sacrée qui a été plantée là-bas pour prouver au monde que l'Arménie a existé, qu'elle continue d'exister et qu'elle existera toujours.

Vive l'Arménie, vive la France !

ՕԿՂԵՐՋ Տ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՓԵԱՆԻ

Աղնաւամեծար եւ սիրելի ախպար Մ՛ինաս Չերազ (*)

Մարսէյլ

Հաւանաբեմ է որ Տուչ վերանքի իրակնաւելթեան մէջ մարդ հանդիպի այնքան բեղմնաւոր վերանքի մը, որպիսին է ձերը:

Վաթսուն երկար տարիներու յորմառե բեղմնաւոր շրջան մը, նախրաւած Տուչ ազգի մտաւորական եւ բարոյական եւ քաղաքական վերածննդեան:

Իբր ուսուցիչ, իբր լրագրող-իմաստիր, իբր ազգային գործիչ, նախրաւած Տուչ ներքին վերածննդեան եւ իբր քաղաքական գործիչ երկար տարիներ Տաճկաստանի քաղաքական արեւտր դաշնի վրայ եւրոպական մեծ ժողովրդի քաղաքական արդար գործին ծառայելու դիծերն, որ կը յատկանշեն ձեր վերանքն ու բեղմնալից գործունէութիւնը:

Փարիզի Վեր. Յաբելեանական Պատ. Յանձնախումբին տրուած ձեր վաթսունամեայ կենագրութեան վրայ արագ եւ անցողակի անդրադարձ մը կը բաւէ որպէսզի ամենաեզակիներն իսկ տանելու, որ ձեր վերանքն արդարեւ եղած է յորդառե պայքարի վերանք յորմառ եւ ի վերածնունդ Տուչ ժողովրդի վերածնութեան արեւտր գործին:

Իբր տասնեակ. իբր լրագրող-իմաստիր, իբր ազգային գործիչ, նախրաւած Տուչ ներքին վերածննդեան եւ իբր քաղաքական գործիչ երկար տարիներ Տաճկաստանի քաղաքական արեւտր դաշնի վրայ ժողովրդի ազատագրութեան, Արտասահման Մայր Հայրենիքի վերածնունդ ու մեր ազգին քաղաքական վերածնունդն ազատ ու անկախ ազգերու մեծ ընտանիքին մէջ:

Այո՛ մեծ մխիթարութիւն մը ձեզ համար, որ ձեր գործակիցներն, աւո՛ղ, չկրցան ունենալ, ու չտեսած մեռան ու գնացին անդարձ:

Ես որ երջանկութիւնն ունեցայ Պալքանեան կռիւներուն շրջանին մէջ երկար տարիներ, ուղեկից եղայ 1909 ին պետի Թեոդորոսեան-Մոսկուա-Փիթլիս-Ս. Լչմիածին պատմական ազգային վաստակաւոր ուղեւորութեան եւ մօտէն բախտիմացան մեր վտանգաւոր ձեր սիրելութեան տեսա, համոզուած կ՛ուզեմ խոստովանիլ, որ Տանտեան մեծ մարդուն մէջ տեսայ նկարագրի մարդը, որ իր ազատասիրութիւնը երբէք բանել պիտի եւ սիրեցի ազնիւ ու ընկերական ձեր վարմունքը:

(*) Այս տողերը կարդացի Պ. Լեոն Փարպոյ:

Շատեր հայ երկնակամարին վրայ, այլոյ յարի շիւղի մը տա-
ժամեայ վայելով, իբր տուռպներ երեւցան, սակայն շատ քիչեր կըր-
ցած են ձիւլ նմանը յարատեւ կերպով եւ անընկճելի տոկունութեամբ
խնդալեր վամեսուն երկար տարիներ դէմի գոյատեւել:

Ահա՛ այսօր, երբ Փարիզի Կեդր. Յոբելեանական Պատ. Յանձ-
նաժողովին եւ ի մասնաւորի անոր շարժիչ ներքին ուժն եղող ձեր
աշակերտին ու ձեր եւ մեր մեծանուն բարեկամին Պր. Սրշակ Չօ-
պանեանի դնահատելի ջանքերով, կը տօնուի ապնիւ եւ սիրելի Յո-
բելեարիկ վամեսունամեայ ոսկեդային դրական եւ քաղաքական գոր-
ծունէութեան վաստակը տանդէսը, տաճկաբոյ եւ ալ կը բերեմ իմ
մասնակցութիւնս, այս առթիւ շնորհաւորելով ջերմապէս հայ ժո-
ղովուրդին անձնուէր ծերունազարդ Յոբելեարդ, եւ կը մաղթեմ որ
հայ մայրեր նոր Մինաս Չերազներ ծնին, քանի որ վերածնաւոր հայ
տղայներն ու հայ ժողովուրդը դեռ շատ երկար հրամայական
կարիք ունին ձեզ նմանց անշահախնդիր ու ապնիւ նկարագրով ան-
վեղծ ու անձնուէր գործիչներու:

Հոկտեմբ հայ ժողովուրդին վերջին կէս դարու մտերմա-
թարկեալ եւ արիւնաս շրջաններուն, առանց յուսահատելու եւ միշտ
հաստատուն կեցուն շարունակելիք ձեր վիպական գործունէութեան ու-
սումնասիրութիւնը. կրնաք ըսել դուք եւս Սիմէոն Ծերունուն նմանի՝
Այդ արձակեա՛ Տէր զծառայս քո, զի տեսին աչք իմ զփրկութիւն քո,
իսկապէս հոգեկան որ ձեր գործը շարունակող անձնուէր եւ ապ-
նաւէր գործիչներու նոր վաղանդ մը կը շարունակէ ու պիտի շա-
րունակէ ձեր սկսած գործը:

Բայց ես կը մաղթեմ որ քարին Աստուած տա՛յ ձեր սիրելու-
թեան տեսակ եւ երկար կեանք, որպէսզի դեռ երկար տեսնէք ու
մխիթարուիք հայ ժողովուրդի եւ հայ Արտասահման Մայր Հայրե-
նիքի տեղեակ ու շինարար աշխատանքը եւ հպարտանաք տեսնե-
լով արդիւնաւոր գեղեցկութիւնն ունէի քան կէս դար տեսչ
ձեր գանած փրկարար սերմերուն:

Մնամք աղօթարար
կաթողիկ. Պատրիարք
Մայր Աթոռոյ Երուսաղէմի Հայոց
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՓԵԱՆ

ՈՒՂԵՐՁ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ

Սիրելի ու մեծապատիւ Յոբելեար,(*)

*Խորին հրճուանքով է որ կուգամ իմ սրտագին խընդ-
դակցութիւններս յայտնել ձեր յոբելեանին առթիւ, որուն*

(*) Այս ուղերձը կարդաց Պ. Ա. Չօպանեան:

հանդէսը կը կատարէ անոնց Ազգային Ընտրատիտուքիւնը այնքան արտառուչ հաւատարմութեամբ մը։

Յոքելեանները մեսակ մը ազգաժողովներն են (plébiscite), ի կենդանութեան նշանակելու համար ժողովուրդի մը այն գաւակները՝ որոնք իրենց հայրենասիրական առաքինութիւններով արժանի հանդիսացան տեղ առանալու պատմութեան մէջ, և դուք անոնցմէ էք։

Պատուի էի երբ ձանչցայ զձեզ, յարգելի յոբելեար։ Բազմերախտ Պէրպէրեանին, ուրկնաբաղձ, մոգիչ Ղեմային հետ կը կազմէիք դուք իմայական այն շղշոդուն երրորդութիւնը որ մեր երիտասարդ մտաւորականութեան գիտելանքներու, և զոր պիտի յիշենք միշտ ազգային պարծանքի մը պէս։ Իբր ծիածան երեւցաւ ան հայ մտքին վրայ։

Տեսայ զձեզ ապա ազգային բարձրատոյն դերերու ու պաշտօններու մէջ, զոր պաշտօնատարութեան մը բարձրութեան հասցուցեր էիք կարծես, ձեր քաջայայտ կարողութիւններով ու անձնական հմայքով։ Անդուլական պարտիզի մը խորհրդակիցը եղեր էիք, զի մեծ էր վարժապետին հանճարը ձեր մտային ընդունակութեանց մասին, ու նաև իր գաղտնակիցը եղաք դուք, զի նոյնքան մե՛ծ էր իր վստահութիւնը ձեր նկարագրին վրայ։ Ու դուք, ապաքէն, ազգային ամէն դերերու մէջ ձեր տեղը եղաք միշտ, ու ամենուն մէջ գերապանց։

Օր մը, խորհրդապատօրէն, պիտի լսէի ձայնօրէն, հետացած դուք Պոլսէն, ու մեր սրտերը լրիմացին։ Յուզիչ էր տեսնել ազգին ընտիր մէկ գաւակը որ «ներքին ձայներ»ուն անսալով, իր ազգային խեչալի ուժէն մղուած՝ կ'երթար, մին մինակը, արեւմուտքի հանրային կարծիքը յուզելու ի նպաստ բաղդատած հայ ժողովրդին, ու քաղաքական ատեանին առջեւ հանելու հայկական հարցը որ «դիւանագիտական հարց մըն է լոկ,» ըսեր էր Օտեան։

Ձեր ազգասիրական այս ձեռնարկը անոնցմէ էր, յարգելի Յոբելեար, որ շատ սէր կը պահանջեն, ու նաեւ շատ արուեստին, հաւատք, կամք, ճարտարութիւն, բիւր ձիրքեր։ Դուք ունէիք ամենքը։ Ժողովուրդ մը որ հասուն է իր ճակատագիրը իրականացնելու՝ կը գտնէ միշտ իր մէջ ազատագրութեան ոգիները։

Ձեզմով, տասնեակ տարիներ, Հայութիւնը բողոքի ճիչ մը երկարաձգեց արեւմուտքի վրայ. Հայկական դատին լիազօրը եղաք, զի ազգային խղճմտանքն իսկ էիք դուք,

ու իրաւազուրկ ժողովրդի մը կենդանի խորհրդանշանը: Մեր նայրենասիրական անձուկ ամենամթին օրերուն մէջ մեր սրտերը զօնդ յիշեցին մեր:

Լ՛ո, պիտեմ այն խոր ու անպատում դառնութիւնդ, ժխեմ ու եղերական յուսախաբութիւնդ, զոր կրեցիք դուք ձեր քաղաքական գործունէութեան բոլոր ընթացքին: Մարդոց անողորմութիւնը ու իրենու անլուր հակառակութիւնը դաւակիցեցան կարծես Հայուն նահին դէմ, ու արատոտութեամբ ու պժգանքով հեգնուցին ի վերջոյ ձեր հատատար հայու սիրտը:

Բաւէ՛, «մեզ ազգերը չեն ծառայէր պատիկ ժողովուրդներուն, այլ իրենց շահերուն կը ծառայեցնեն զանոնք:» Եւ սակայն դուք միակ Հայն էիք, որ իրաւունք ունէիք զանց ընելու պատմութեան այս դժուն դասը, որ 61րդ յօդուածին ամենէն մեր զոհերուն մին եղած էիք: Սէրեր կան, դժբաղդ սէրեր նոյնիսկ, որոնք չի կրնար բաժնել մարդ:

Դուք, յարդելի յոբելեար, ոչնչացաք ու զոհեցիք աւելի քան կէս դար, պրչով ու բանիւ իբր պրական մարդ, հրապարակագիր, առնականօս, ուսուցիչ, կրթական այլ մասնաւոր ազգային գործիչ. այս տիտղոսներուն մէ՛կը միայն պիտի բաւէր ձեր փառքին: Դուք միակ ընտանիք մը ճանչցաք, — Ազգը: Այն հպատակին գործիչներէն եղաք որոնք աւելի կը մեծնան երբ մօտենաս անոնց: Վիճեցան երբեմն ձեր ընդդիմադ ազգային ուղղութեան արժէքին վրայ, բայց երբե՛ք ձեր բարոյական արժանիքներուն վրայ. մեծ հայրենասէրի ձեր պէմքը յարգանք ազդեց միշտ ձեր գաղափարական հակառակորդներուն մինչեւ: Ուստի է ձեր հզօր քը որ՝ ձեր մեկնումէն ետք, որ վերջնական իրաւունքն էր, պիտի ծառայէք տակաւին, ձեր կեանքին օրինակով, խրատուն կտակներ, հոգեկան նոր ուժեր արթնցնելու մեր ազգին մէջ որ այնքան կարօտ է անոնց, և տակաւ աճնէն աստղ յաւերժին է ընտրեալներուն:

Ու չեմ պիտեր ինչի՛ վրայ աւելի հիանալ ձեր մէջ. ձեր կեանքի մխուխեան, բարոյական զօրութեան, ընդունի պինուականութեան, արժանապատուութեան խոր զգացումին, ներ քին ամրին կենցաղին, պինուախոհութեան, հանդարտ ուժին, յարատեւակ պիին, անշահախնդրութեան ու մինչեւ ձեր նուրբ ու սեռեղուկ ծիծաղին զոր զեղ պաշտպող տրտմութեանց մէջ իսկ կ՛արձակէիք, երբեմն, մտայ-

լուծեանց վրայ ցաքոց բացխփիկ շողի մը պէս։ Դուք, յարգելի Յոբելեար, մեծ ուսուցիչը, վարպապե՛տը եղաք հայրենիքի կրօնքին, նշանա՛կ ազգանուէր տառանքին զոր տաղանդաւոր կրտսեր մը պիտի շարունակէր, ապա, այնքան խանդով ու փայլով։ Դուք ծառայեցիք միշտ այսպէս, ու կարելի է ըսել որ ձեր կեանքը նոյնացաւ Ազգին կեանքին հետ։

Ստոյգ է, հայ ազատագրութեան յաղթանակը չտարուեցաւ Արեւմուտքի ճակատին վրայ ուր դուք մաքառեցաք, մարտնչեցաք ընդերկար. Հիասիէն նկաւ մեզի, վերջապէ՛ս, Աստուածային Փրկութիւնը, զոր երկար պարեր ի զո՛ւր կանչեր էինք մենք կռուելով ու լալով և որ ձեր քովանդակ կեանքին մեծ երազն էր եղեր։

Բայց ազգը պարտականութիւն ունի տամահաւատար երախտագիտութեան յայտնելու բոլոր այն մեծ հայրենասէրներուն, բոլոր գործիչ հայ ուխտապահներուն, որոնք ձեզի նման կեանքն ի բուն, ոգի ի քին, ոգորեցան, տքնեցան, հիւծեցա՛ն ազգային տուրք ու վերապոյն պայքարը մղելու ցվերջ, անյոլոյս։

Ու արդար էր, սիրելի Յոբելեար, որ Յաղթութեան դափնիէն տերեւ մը իյնար, տհա, ձեր յոգնաբեռն ճակտին վրայ զոր կը համբուրեմ սրտի պեղումով։

Փարիզ, 27 մայիս 1926 ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ

ՁԱՆ Պ. ԵԼԻՇԷ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Մեծանուն Հայր եւ սիրելի հայրենակիցներ,

Յարկանքի համեստ ցոյցի մը մէջ հայ ժողովուրդը կը ծանէ իր ամենափայլուն փառքերէ մին, իր խիզախութիւնը, որմէհետեւ ազգերու համար մեծ քաղաք է ունենալ իրենց քաղաքին համար պարծանքի ու ծաղումնէ։

Մինաս Չերազ մէկն է այդ ժրաջան գաղութականներէն. Ս. Զօպանեան ճարտար նկարագրութեամբ մը կռտայ ձեզ պատկերը այդ մեծ Հայուն. նախատես վիճակուած է ղեկավարել Մինաս Չերազի մէջ հրապարակագիրը, վաղուց իսկ յայտնաբերուած։

Բոլորովին տարբեր էր խառնուածքն ու հոգեբանութիւնը հին սերունդներուն. Չերազ այդ հին սերունդի ամենացցուն դէմքերէ մէկն է իբրեւ խորհրդանիշը եւանդի, խանդի ու հաւատքի։ Ազգ ու հայրենիք բառերը անոնց համար քմայք մը, պերճանք մը

չէին, այլ ընտծին, բնական պատնէշ. անձերու արտին մէջ ապրելը կ'ապահէր այն բարի օրերուն. այսօր ապրի արտին մէջ այլ փաւառար անձերը պէտք է ապրին:

Դեռ դպրոցական՝ Չերազ լսած է հրապարակախօսի ուժեղ ձիլ մը, որ վահեռ մամուլը միշտ եղած է ժողովուրդի արթուն խօսող տանրային անկաշառելի բերանը:

Մանչերուն առաջնորդ Շահնազարեան Կարապետ վրդ., որ, Փարիզի մէջ ալ ֆրանսերէն դրքեր հրատարակած է ի նպաստ Հայոց, երբ Նուպար-Շահնազարեան վարժարանը բացուեցաւ Պոլիս, Ղատիւղի մէջ, իր հրատարակած ներկրագունդ Տանջէսի տառերն ալ ղրկեց Պոլիս: Վարժարանի աշակերտները, իրենց հոգիներ բաներն ալ, դպրոցի մէջ սկսան շարունակել հրատարակութիւնը ներկրագունդ Տանջէսի. Չերազ՝ դուշակիներէ մին վերազարթնող սերունդի՝ եղաւ իմաստասէր, 1870 թուին, դեռ հազիւ 18 տարեկան: Ինամուած, հետաքրքիր թերթ մըն էր ներկրագունդ, ու Գրիգոր Օտեան Փարիզէն իր դուռ մէկ նամակին մէջ գրաստեղած էր, կ'ըսէր.— Թէեւ պատանիները կը հրատարակեն այս Տանջէսը, բայց այնքան լուրջ է եւ շինիչ որ չափահասներն ալ կրնան կարդալ մեծ հաճոյութեամբ:

Այսպէս էին մեր հիները. երիտասարդութեան մէջ ունէին լրջութիւնն ու խոհականութիւնը ծերերուն, եւ ծերութեան մէջ՝ խանդն ու կրակը երիտասարդներուն:

Ամենաւաղ օրեր էին Կ. Պոլսի մէջ. տայ ժողովուրդը մասսայ վերազարթնումի իր ջանքերուն մէջ ծնունդ էր առած գմայլելի սերունդի մը. գրական նոր շունչ մը կ'ապրէր մթնոլորտը. դրաբարի եւ աշխարհաբարի պայքարը սուր էր. Յակոբ Գուրգէն եւ այլ մոլեռանդներ դրաբարի թիկնապահներն էին. Ռուբինեան աշխարհաբարի իր նոր Ոգեղարուեստով առած էր առաջին տարուածը. Չերազ ուզեց աւելի արագ դալ մը տալ բարեշրջմանը. Նա կ'ուզէր ձուլել արեւմտահայ եւ արեւելահայ աշխարհաբարները յաջող խառնուրդով մը: Գայթակղեցան դրաբարեանները, սկսան հարուածել Չերազը, մանր փոսեր, ուրիշներ լոկ յարձակումներով: Ուրիշ անհաղ մը՝ մեծանուն վարդեան Մկրտիչ Փորթուգալեան՝ սկսած էր հրատարակել Կ. Պոլսի մէջ իր Ախթա թերթը: Չերազ Ախթայի մէջ եւ այլուր «Գրիչ ու սուր» յօդուածաշարքերով պատասխանեց բանին. գրիչով՝ բանը գրական վեճերու դէմ, սուրով՝ բանը անուղղի յարձակումներու դէմ:

Գայթակղեցաւ Թիւրք դրաքննութիւնն ալ. գրի՛չ, ասէր, բայց ի՛նչ պիտի ըլլար այն աշխարհը սուր բառը. Թիւրք կառավարութիւնը, որու սուրերու տասնամեակի վարձին համար խոպանիքներ էին հայ վզերը, կ'աշխատեցաւ հայ մամուլի մէջ գործածուած «սուր» բառէն ազատիլ...:

Անցան տարիներ:

Մթնոլորտը սկսած էր ճնշիչ դառնալ. Պէրլինի ստամբուլ-

Թեոնէն վերջ, Հերալ կրկին անցաւ Ընտպա, այս անգամ 1889 ին. սկսաւ հրատարակել իր Arménie ֆրանսերէն-անգլիերէն լրագիրը, որը շարունակեց մինչեւ 1906, 9 տարի Լոնտոն, 8 տարի Փարիզ:

Ամուսնեաւ նա մեայ պատանէին վրայ, զոր ու զոր ամէն կողմ. զոր անգլիական եւ ֆրանսական մամուլին մէջ ալ միշտ հայկական գաղթին շուրջ կուռ ու իմաստուն յօդուածներ, եւ մինչեւ այսօր ալ դեռ կը շարունակէ գրիչ շարժել այս պատուական ծերունին որ յոգնիլ չգիտէ եւ կ'արտադրէ մտքի պտղեղէն յառաջադիմութեամբ մը, որ յատուկ է մեր պաշտելի հիներուն:

Իբրեւ կրտսերագոյն պաշտօնակից մը հայ մամուլի եւ մասնաւորապէս Հայ Վիրտի կողմէ ես իմ յարգանքը կը բերեմ հոգին, որմէհետեւ նա մէկն է ամէնէն վայելուն եւ վաղեմի անդամներէն այն ընտանիքին որ մամուլ կը կոչուի եւ որ աշխարհի մեծագոյն պետութիւններէն մին կը համարուի, իբրեւ հանրութեան խօսող բերան:

Ես կ'ողջունեմ իր մէջ մեծ հրապարակագիրը, մարդու աշխատողը եւ ջերմ հայրենասէրը, այս յարգանքը սակ իրը չէ, այլ հայրենիքի ու ազգին իսկ է ընծայուած, որմէհետեւ Հերալ հայրենիքի ու ազգի արժէն խօսելու առիթներ շարունակ եւ սերունդներ տպրեցուց այդ հայկական արժի բաբախումներով:

Աղի՛ յաւէտ ինք եւ իր յիշատակը:

Ե. ԵՂԻՇԷ

ՈՒՂԵՐՁ Պ. ՄԵՍՐՈՎԲ Յ. ՍԷԹԵԱՆԻ

Մեծապատիւ Տիրը Մինաս Հերալ,

ի Մարսէլ. (*)

Պատուակա՛ն Հայրենակից,

Ի տեսակցութենէ Հնդկաց արեւակէզ աշխարհին եւ յարկանց նախկնականն Գանգեսի, զամ, որպէս մի ի յեռանդագոյն ազգասէրն մեծ հայրենասիրիդ, շնորհաւորել վաթսունամեայ վաստակաւոր Յոբելեան քաղաքացիդն վաստակիդ, հայրենասէրդ քերթողիդ, վեմ մատենագրիդ, հայրենասէր հրապարակագրիդ եւ ազգային արիւնաշաղ եւ անձնուէր վաստակաւորիդ, որ գոհ ու վաթսուն ծաւալեալ է քո ազգիդ եւ հայրենեաց խղճի մաքը եւ գաղափարապաշտի յատուկ ինն ունենալ եւ խոնարհաւորութեամբ ի հիացումն գնահատող հայրենակցացդ ի Վասպուրական, եւ օ՛ն անդր:

Յօրէ անտի յոյժ սկսեալ արարիք անուշակ ծաւալութեանդ

(*) Այս ուղերձը կարդաց Պ. Ա. Զօպանեան:

ու ամմանին դպրութիւն, առանձնելով զարշոյն Հայ դաստիարակի ի բարեյիշատակ Նուբար-Շահնազարեան վարժարանին որ ի Մեծն Պալիս, մինչեւ յայսօր, նուիրեալ է վերանս ձեր, զոհ բուրմունէր. յօժուս ամենասիրելի ազգիս եւ պաշտելի հայրենեացդ, միշտ զանուն հայութեան պանծալի կացուցանելով ուսոյն ասորոց՝ հզօր դիչաւ ձերով, եւ շնորհօք Վերնաւոր Տեսչութեան ապրեցայք սեռանել եւ ազգանել զօրն յորում ապր մեր բազմաչարչար՝ թէ չաւեմ մատնիտացեալ՝ եղիս վիր բազձալին ազատութիւն եւ ազատելին ինքնավարութիւն յիւրում պատմական ընաշխարհին. «Տանուրդ հիսիսականաց երեսին վերապրին» ըստ Յորմոյ Ծերունւոյն:

Կեցցե՛ս հայրենասէր պաշտելի որ ի վշալից այսուրջն հայ դպրութեան եւ ազգային եւ ասոր հրատարակչութեան, եղեր քաջնպաստ եւ վաստակաբեկ միշտ ասանց ամօթոյ եւ դրաւեցեր գլուխն եւ գմտիկրան ազգայնոց եւ ասորոց միանգամայն:

Ընկնիք օգնեցե՛ս վերս ձեր եւ երկարել երկարեցեն գանկելէն թէ պատուական եւ արիւնաշուք կենացդ, զի ձեզ ասանձնաբեր հայրենասիրոց եւ ջերմ ազգասիրաց շո՛ւտ պէտս ունի Հայաստան մեր վերածնեալ որպէս եւ Հանրապետութիւն մեր նորածիլ որ եղիցի յապագային «Ընկեր Սեւեռոյ» զոն գիրուցան հայ ազգին:

Հրճուեա՛ ծերունազարդ Յոբելեարդ արժանապատիւ եւ պատիւ, զի ոչ ոք քոյ տեսին գլխիկոյ որոյ միտք բոբոխեցաւ սիրտ ձեր զգայուն ի մանկանն սիրոյ անուն մինչեւ յայսօր, յորժամ պնդատուղ հայրենակիցք քոյ, յամենայն կողմանց աշխարհիս, գոն ասնել գլամենասիրելոյ վաստաւոր Յոբելեան ազգապատիւ հայրենասիրիդ եւ գրասիրին անխոնջ վաստակաւորիդ յօգուտ ազգիդ եւ ի փառս քաղցրանո՛ւն Հայրենեացդ:

Մասնակցանելով հինաւուրց գրասիրին բարեկամիդ իմում ազգապատիւն շնորհաւորութեան իմ եւ գնահատկութեան յաւուր վաթսնամեայ Յոբելեանիդ՝ որ յերեսուն Մայիսին ներկայ ասրւոյ՝ եւ սեղմելով գձեռս ձեր պարտաւորաշուք յարգանօք, պատիւ անձին համարիմ ինձ, ազնուութեան ձերում, ամենախոնարհ ծառայ եւ յետին աքանչացող՝

Ի Կալկաթայ-Ջնդկաց
ի՛ 13 Մայիսի 1926

ՄԵՍՐՈՎԲ Յ. ԱՅՎԵԱՆ
Նոր-Ջուղայեցի

ՁԱՆ Պ. ՀԱՅԿ-ԱՐԱՄ ՓԻՄԱԲԵԱՆ Ի

Առ Ազնուաշուք Տիար Մինաս Չերազ

Թանկագի՛ն բարեկամ,

Չեմ կրնար երեւակայել աւելի վսեմ վայրկեան, երբ բազմա-

վաստակ ունձ մը, տարինեու համեմատութեան ծանր բեռին տակ կքած, վուպտյ բազմիլ յոթելեանի սեծուհին վրայ:

Իբր այդպիսին, անշուշտ դուք ո՛չ ուսումնական էք եւ ոչ ալ վեպ-ջինը. բայց ինչ որ անհատն տրճուանքով կը համակէ միտս այս վայրկեանիս, այն է որ դուք կը հանդիսանաք մէկն այն քանսւեակ անձերէն, որոնց շուրջ կը բոլորուի համաշխարհ ամբողջ Սպէքը:

Դարուս ըմբռնողութեամբ, քան սրտի մեծ ու փոքր ազդեր ալեւոտած ու տակնուվրայ եղած հոգիներու բազատրութեան մ՚եղած են, խիստ էս ամանակի երեւոյթ մ՚է համակրական յոթելեար մ՚ընելը: Սակայն այդ երեւոյթը չափազանց տեւի է իսկապես մ՚ը կրնայեր: Հետեւաբար, եթէ համակրական յարգանքի ձայնը կասկած ալսօր չնչել ձեր ականջին, պարզապէս այն է պատճառը, որ դուք եղած էք Տպարտ Հայ մը, մաքուր ազգասէր մը դասական ըմբռնումով, անձնուէր ու խղճամիտ դաստիարակ մը, եւ մանաւանդ քաղաքական դործիչ մը անբասիր, ձիւր տարիներ շարունակ, յայտ ու յայնկայ Միջերկրականի:

Դուք, թանկագին բարեկամ, իբր մտքի, բոյնի ու ժամուկի մարդ, անշուշտ խորապէս պիտի գգուծանք ընել, որ ես չատկապէս եկած եմ Ձեր մօտ, անձամբ յայտնելու համար Ձեզի՝ Վիեննայի «Հանրէս Ամսօրեայ»ի Ամբագրութեան եւ անոր շուրջ բոլորուած Տալ մը մեծարժէք տպրերու ջերմ շնորհաւորութիւնները, արտաքին բարեմասնութիւնները, անհատն յարգանքը եւ յաւերժական մեծարանքը ամենախորին մեծարանաց ու բարեմասնութեան հաստատքը:

Իմ ալսօրեան կատարելագոյն պարտականութիւններս, սահմանած եմ վայրկեան մը մեղանչել պատշաճութեան օրէնքին դէմ՝ իմ անհատական յիշողութեանց ալ կոչ ընելով: Ամբարեւ, անկարելի է մանաւանդ, որ վաղ անցեալին մէջ խոր, տակաւին որ դեռ պատանի մ՚էի, դէպքերով ու անմոռանալի հանդիպումներ ալիճակեալ:

Ինձի վիճակեալ նախ Ձեզի հանդիպելու համար Փարիզի եւ Վիեննայի Հայ թերթերուն Միսիթարեան ընդհանուր ներկայացուցիչներուն ամենախորին մեծարանաց ու բարեմասնութեան հաստատքը:

Իմ ալսօրեան կատարելագոյն պարտականութիւններս, սահմանած եմ վայրկեան մը մեղանչել պատշաճութեան օրէնքին դէմ՝ իմ անհատական յիշողութեանց ալ կոչ ընելով: Ամբարեւ, անկարելի է մանաւանդ, որ վաղ անցեալին մէջ խոր, տակաւին որ դեռ պատանի մ՚էի, դէպքերով ու անմոռանալի հանդիպումներ ալիճակեալ:

ինծի: Իմաստուն մարդիկ այսպէս են ըրէն. պիտեն խօսիլ պատահին ալ՝ իբր պատիլ ընկերի: Եւ այսպէս, դուք ո՛չ միայն իբր քաղաքական դաստիարակ վարժարանի մէջ, այլ անկէ դուրս ալ վաստիք էք պահանիլ սերունդներու դաստիարակութեան. այնպէս որ, վայելած ըլլալէ վերջ Ձեր մեծ բարեկամութիւնը՝ անկարելի է որ մէկը եռանէր, դառնալ եւ ունայնամիտ ըլլայ: Ձախողանոց կը խոստանամ յիշողութեանդս շարքը, որպէսզի, ըստ Ձեր օրինակին ու խրատին, ես ալ նախապատրաստեմ զգալ քանի խօսիլ:

Ձգիտեմ թէ ինծի խոչընդոտուած տպմանէն դո՞ւրս եկած կ'ըլլամ եթէ յիշեմ, որ Ձեր ապրանուէր գործունէութիւնը Ձեզի պարտադիր պիտանիքներ ու բարոյա-ֆիլիքական տառապանքներ ալ աւելին ըսելու կը վարանիմ՝ որպէսզի Ձեր բարձր հոգին չի վհատի մեռնար որ երբ եւ իցէ այդ մասին խօսուի: Գիտէ՛ք ասկայն որ այդ ալ պիտեր: Դուք շատ լաւ պիտէիք որ տարտեսիս ապրի մը պիտի ծառայէիք, եւ ասկոյն ծառայեցիք ալ ի բուին. կը հիանայիք Ձեր կրտսերին վրայ:

Հոկտեմբեր վարդապետի անյիշերուն, թատերական անկումներուն, աւերներուն ու կատարյալ ցաւերուն՝ դեռ մէր ապրելը պիտի ունի յոյսեր տանել. որպէսզի Հայը ամէն բան կը կորսնցնէ, խոր պիտի կամ երախտապիտութիւնը՝ երբե՛ք, երբե՛ք:

Կը մոռնամ ուրիշ, որ յարգանքի այս արտայայտութիւնները մուծանել տան Ձեզ բարի տառապանքներէ. ունենաք դեռ պարեշատ կեանք մը՝ տեսնելու համար աքանչելի հայ պարտէզն ու բարեսաստանը, որու ցանքը Ձեր սերունդը կատարեց, որ այսօր կը պահպանուի տկար ձեռքերով եւ որ վաղը աւելի պիտի փառապարծուի քաղաքականութեան մէջ վերջնապէս եփած ու թրծուած ապագայ սերունդով:

ՀԱՅԿ-ԱՐԱՄ ՔԻՊԱՐԵԱՆ

ՈՒՂԵՐՁ Պ. ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊԻ

Սիրելի եւ մեծանուն գործիչ,

Իբրեւ ներկայացուցիչը Հ. Յ. Դաշնակցութեան Մարսիլիոյ կամիտէին, կուգամ իմ եւ ընկերներուս անկեղծ ու ջերմ յարգանքը ներկայացնել Ձեզի: Ու իբրեւ մէկը այն սերունդէն որ կրթուեցաւ Կեդրոնականի մթնոլորտին մէջ, պարտք կը զգամ իմ անձնական երախտապիտութիւնս ալ ընդհանրական այդ զգացումին վրայ:

Կեդրոնականէն Ձեր հետանալէն երկար տարիներ էրաքը, ես այնտեղ գտայ Ձեր ստեղծած մթնոլորտը՝ յարգած Ձեր հայրենասիրական տաք շունչով:

Առա՛ջ ներշնչուեցան Կեդրոնականի այն սերունդները որոնց

Լաւագոյն ներկայացուցիչները դարին նուիրեալ Ազատագրութեան ոգուով եւ անհատական պայքարին:

Ես կը սիրեմ Չեխի, որովհետեւ ինչ որ ամէնէն սիրելի գաղափարականն է ինծի համար՝ Ազատ Հայրենիքի մը խոհերը, կապուած է Չեխ անուններին:

Ես կը յարգեմ Չեխի, որովհետեւ ինչ որ ամէնէն յարգելի գործունեայն է ինծի համար՝ Հայ ըլլալու տարտամութիւնս, կը պարտիմ Չեխ գաղափարականութեան:

Ու նոյն գործակիցով կը սիրեն ու կը յարգեն Չեխի քանի Դաշնակցական ընկերներս անխտիր, որոնց ամէնէն կարեւորութեան շարքերուն մէջ կեցան ու ինկան Կեդրոնականի Չեխ աշակերտներուն ընտրանին՝ Բաբգէն Սիւնիներ եւ Գէնադիեաններ:

Ապրի՛ք, Հայ Ազատագրութեան գեղեցիկ շարժումին մեծ ուսուցիչ, Հայ Դատին անձնուէր ու աննկուն վեթերան:

Հազա՛ր տարիք:

Լեւոն Մելոպո

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ ՈՒՂԵՐՁ

Պատուական Յոթելեար,

Մեծ պատիւ է ինձ Ձեզ գալթակղութեան կոչէ յարգանքի խօսք մը կարդալ ներեալ:

Այն օրերուն երբ դեռ գժրիեմ քալելը մեզ չէր նեղած դեռ. ձեր անունը երբեք արբանեակն մը կը պատէր բերնէ բերան եւ մեզ կ'ոգեւորէր մեր տատամներուն մէջ, միշտ յոյսի նշոյլը անշէջ պահելու: Այդ անմոռ յոյսը դեռ մեր մէջ կը մնայ մինչեւ այսօր երբ կ'ուսած ենք մեր տունէն ու տեղէն, երբ կ'ուսած ենք մեր տան-տեղի տալէն: Մեզի համար մեծ երջանկութիւն է որ այս պզտին ձեզի նման փառաւոր գաղափարը կրցան մեր պարերուն մէջ արմատացնել ապագայի տատաքը որպէսզի հրնանք տանիլ դառնութիւնը աքսորի մեր կեանքին:

Ձեր խօսքը պատգամ մըն էր մեզ համար, տարիներ առաջ մեզ այդ պատգամը դեռ ցոյց է մեր տարիներուն մէջ, մեզ կեանք կտուաց:

Մեր պարերը երախտագիտութեամբ լեցուած են ձեզ համբերութեամբ ու տարտամութիւն չունինք ձեզ նուիրելու. ունինք յարգանք ու երախտագէտ սիրտ մը, որմէ բխած անկեղծ գգացումները ձեզ կը ճօնենք:

Յարգա՛նք ձեր գործին, յարգա՛նք ձեր փառքին:

ՈՒՂԵՐՁ ՀԱՅ ՈՐԲՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

Մեծանուն Հայր,

Հայ սրբեռու կալմէ է որ կ՚ուզեմ ձեզ այս ձօնը:

Աչքերնիս բացինք տառապանքի մէջ, բայց երբեք չկրանցուցինք տառապը, որովհետեւ պատմութիւնը մեզ սորվեցուց թէ այս ժողովուրդը միշտ տառած է իր բարիքին համար աշխատող ու վտանգող կողմնակիցներ: Դուք մէկն էք եղած այդ վատասիրտ կողմնակիցներէն: Ձեր կատարած գործին մնաքին պատկերին առջեւ մեր մատաղ միտքերը ապշահարած, զիւթուած են:

Կարմանալու մօտ եղող նկատողիները պէտք ունին օրինակներու. դուք կատարք մեզ ամէնէն վսեմ օրինակը՝ տալեռնասիրութեան, անձնազոհութեան, տառապի ու աշխատանքի:

Դուք այն վարպետն էք որուն իրենց տալեալքը յանձնած պիտի ընթանան նորատառ ու խոհեմութեամբ սերունդները:

Դուք՝ ձեր վսեմ գործունէութեամբ՝ մեզ նորերուս կը ներշնչէք յոյս եւ տառապ, կը ներշնչէք սէր աշխատանքի, սէր տալեռնիքի, սէր գեղի բարին ու վեհը:

Մեզ յաջորդող սերունդները եւ մենք, միշտ պարծանքով պիտի մեռնինք ձեր անունին իբրեւ յիշատակելի սրբութեան մը:

Դուք պիտի ապրիք մեր սրտերու եւ մտքերու մէջ յաւէտ, որովհետեւ դուք տպրեցաք մեր տալեռնիքին, մեր ազգին ու մեզ համար:

ՃԱՌ Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

Յարգելի յոբելեար, թանկագին ու սիրելի վարպետ,

Հայ ժողովուրդը, ծանելով այսօր ձեր բազմավաստակ պատկառելի կեանքը և ձեր ազգանուէր սխրալի գործը, կը ծանէ նոյն առեն ինչ որ իր տղուն մէջ կայ ամենէն աւելի ազնիւ ու խորունկ: Մէր ազգային մշակոյթին, մէր ազգային արժանապատուութեան, մէր ազգային պատուութեան, այս հիմնական, նուիրական ու մշտական խեղաթիւրելը, որոնց դուք մեծագոյն դրօշակիրներէն մին եղաք մեր մէջ, ահա՛ ինչ որ մեր ժողովուրդը կը ծանէ այսօր: Մատուր հայելի մը ուր մեր ցեղին լաւագոյն առանձնութիւններն ու լաւագոյն առաքինութիւնները ցոլացան՝ մեր պատմութեան ամենէն կարեւոր, ամենէն ծանրակշիռ մէկ շրջանին, այդ եղաւ ձեր կեանքը, և այդ է որ հայ ազգասէրները այսօր կը փառաբանեն՝ հայրենիքի կրօնքին ձօնուած այս սրտագին ու երկիւղած հանդիսութեան մէջ:

Հանրածանօթ անձնաւորութիւններէ կազմուած այն խումբը որ Փարիզի մէջ հաւաքուելով որոշեց հրաւիրել ազգը մեծարանքի այս հարկը ձեզի ընծայելու, ուզեց որ ձեր մէջ, որ ամենէն փայլուն ոահվիրանեերէն մին եղաք մեր արդի մտաւորականութեան և ազգային գործիչներուն, ժօնուի վերջին կէս դարու հայկական կեանքը, այսինքն ամենէն մոայլ ու ամենէն վսեմ դիւցազներգութիւնը շըղթայակապ ժողովուրդի մը պատմութեան երկունքին:

Դուք գաւակն էք վերապատանի մը որ կը սերի Սկնէն, և արեւմտեան Հայաստանի այդ փոքրիկ շրջանը, ուր հայ աշխատասիրութիւնն ու տոգանդը յաջողած էին Եվրոպաի եզերքը ցցուած ժայռակոյտ մը դրախտի փոխարկել, նշանաւոր եղած էր մեր մէջ վերջին տարիներուն՝ այն բազմաթիւ հզօր անձնաւորութիւններով որ ազգային կեանքի, դրականութեան, վաճառականութեան մէջ առաջնակարգ դեր կատարեցին. Սկն եղաւ ծննդավայրը մեծագոյն մասին թրքահայոց ամիրայական վերջապատանեներուն, որ ազգասէր բարերարներ, մեծագործ մեկենասներ տուին մեր ժողովրդին: Դուք եղաք մտաւորական ամիրա մը, բարոյական բարերար մը մեր ազգին համար. և հայ ժողովուրդը, որ անօրինակ ազնուութիւն կունի իր ապագային վրայ համառօտ կենսագրութիւն կարդալու, ձեզի իր երախտագիտութիւնը յայտնելու:

Չկրնալով ներկայ գտնուիլ, նախընտրեցիք ձեզի ներկայացնել մեր հոգին ու զօրեղ մտքի գործերուն միջոցաւ, խանդով ու հաւատքով լեցուն ձեր հոգին պնդով ի պատիւ մեր կրթական գործին, որ չկրցաք տալով առաջնակարգ դեր ձեր կեանքին, և ի վերջոյ ձեր բոլոր ուժերով նուիրուելով ընդ միշտ մեր ազգային վերածնութեան շարժման մէջ, որուն երկար տարիներ անձնուէր ու հեղինակաւոր մղիչներէն ու վարիչներէն մին հանդիսացաք:

Իբր ուսուցիչ՝ դուք եղաք լուսապսներէն մին որ մեր մէջ յայտնուած են: Քանդինդ տարի շարունակ ձառայեցիք Պոլոյ գանազան վարժարաններու մէջ, հարիւրաւոր աշակերտներու սրտին խորը ցանելով ձեր ազգասիրութեան մը սերմերը: Դուք եղաք լուծամիտ դաստիարակ մը, խանդավառ կրթիչ մը, գրաւիչ ու ոգեւորիչ դասախօսակից մը: Ասիկա ես ինքս անձամբ կրնամ վկայել, այնքան ուրիշներէ յետոյ, քանի որ ես ալ պատիւն ունեցած եմ ձեր աշակերտն ըլլալու այն ոգեշնչիչ կեդրոնական վարժարանին մէջ, ուր

դուք իբր անօրէն եւ իբր ուսուցիչ ձեր կրթական գործունէութեան հուսկ փուլը, կարեւորագոյն փուլը ապրեցաք: Մտաւոր արբանյայր մըն էր այդ կեդրոնականը, մեծ պատրիարքի մը յղացման ծնունդ, թրքահայոց է՛ն փառաւոր հիմնարկութիւններէն մին, ուր հաւաքուեցան թրքահայաստանի եւ Պոլսոյ բոլոր դաստակարգերուն ու մեծ մասամբ աղքատիկ կամ համեստ դասակարգին ընտրելագոյն դասակները եւ ուր, ձեր շուրջ, առաջին շրջանին, կը խմբուէին ժամանակին ամենէն մեծ արեւմտահայ գրագէտներն ու գիտունները, Պէրպէրեան, Թէրզեան, Տէմիրճիպաշեան, Գարագաշեան, Սրուանձտեանց եւ ա՛յնքան ուրիշներ, որոնք հասցուցին ամէն ճիւղերու մէջ ազգին պատիւ բերող նոր հայ ուժերու բոյլ մը ամբողջ: Դուք այն խոժոռ ու մելամաղձոտ ուսուցիչներէն չէիք որ լուռ չոր ծանօթութիւններ կը փոխանցեն աշակերտներուն. դուք մեծ ընկեր մը, երէց եղբայր մըն էիք մեզի համար, որ ձեր ժպիտին անդիմադրելի հեղինակութեամբը միայն՝ կը վարէիք ու կ՛առաջնորդէիք՝ առանց հնդումեան՝ մեզի պէս չդուռ ազգի մը ծնունդ եղող անհանդարտ պատանիներ: Դուք գիտէիք՝ ձեր անձին հրապոյրով՝ մեզի կրկնապէս սիրելի դարձնել մեր դպրոցը. դուք գիտէիք մանաւանդ ամէն բանէ վեր սիրցնել ձեր աշակերտներուն իրենց ազգը, իրենց լեզուն, իրենց պատմութիւնը, իրենց ըրականութիւնը: Դուք գիտէիք հետաքրքրել ձեր աշակերտներուն մէջ ոեւէ նորածիլ ձիրք եւ խրախուսել զայն: Ես անձնական երախտապարտութեան մը արտայայտութիւնը պարտք ունիմ այսօր միացնել հանդիսին շնորհապարտութեան այս հանդիսաւոր րոպէին. կեդրոնականի բացումէն տարի մը ետքն է որ մտայ ես հոն, եւ առաջին կարգին մէջ դրուեցայ. երկրորդ կարգին մէջ գտնուող դպրոցակիցներէս մին, որ իմ մանկութենէս էր, ինձմէ գայտնի ձեզի բերեր գոյց տուեր էր երկու տետրակ ուր իմ առաջին փորձերս գրած էի հաւաքած. դուք անոնց մէջ տեսնելով տպաւորչ յոյս մը, զիս կանչեցիք և ամենէն չերմ քաջալերանքի խօսքերով զիս արտասանեցիք. դուք, ամենէն օրհնապահ մարդը, ձեր ինձի հանդէպ ունեցած համակրութենէն մղուած՝ աւելի յառաջ գացիք, դպրոցին կանոնադրութիւնը ոտնակոխ ըրիք մէկ օրուան համար, և զիս երկրորդ կարգը հանեցիք, յայտարարելով որ իմ տեղս հոն էր. առաջ ես տկար մնացի զիտութեանց մէջ որոնց՝ ձեր այդ որոշման հետեւանքով՝ կանոնաւորապէս հետեւիլ այլ ես անհնար էր ինձի, քայց

և առով ես ամբողջ իմ միտքս, ուժերս ու ժամանակս դրականութեան միայն նուիրելու խոյլատրուեցայ, քաջալերուեցայ, բան մը որուն համար հեռու եմ դղջալէ և ցաւելէ, որովհետեւ՝ իմ ամենէն սիրական աշխատանքներս բոլոր բոլորանուէր անձնատուր, մտքի ու սրտի մշտական արբեցութեան մը մէջ ընկղմած, հատընտիր ուսուցիչներու և ընկերներու գորովով պաշարուած, կեանքիս գեղեցկագոյն տարիներն է որ ապրեցայ այդ դրախտակերպ դպրոցին մէջ։

Դուք պատմութիւն կ'ուսուցանէիք, և ազգերու դարաւոր կեանքին դասերը մեզի պարզելով՝ կը ձգտէիք ազգասիրութեան ուղեգիծներ մատնանիշ ընել, մեծ նկարագիրներ իբր օրինակ ցոյց տալ մեզի. բայց «քաղաքականութիւն» երբեք չէիք ըներ. նոր սերունդը կը մղէիք բան տրվելու, պատրաստուելու, և ոչ թէ դպրոցական դրասեղանները հանրային գործունէութեան մէջ նետուիլ փութալու. մերթ մերթ՝ կ'ըսէիք խորհրդաւոր ժպիտով մը՝ «վերջին տարին երբ հասնիք, ձեզի քանի մը խօսք պիտի ընեմ ինչ ինչ հարցերու վրայ», կը գուշակէինք ինչ ըսել կ'ուզէիք, բայց աւելին չէինք պահանջեր։ Ես օր մըն ալ, մեր վերջին տարին չհկած, յանկարծ մեկնեցաք Պոլսէն, և իմացանք որ Լոնտոն գացեր էիք մեր ազգային դասին պաշտպանութեան նպէն նուիրուելու։ Վերջին տարուան մէջ մեզի քանի մը բառով բանիցնիդ հիմայ հրապարակաւ ընդդատակօրէն կ'ըսէիք մեր բոլանդակ ազգին և օտարներուն. դաս մը եւս էր, վերադդն դաս մը, որ հետուէն, ձեր օրինակով կուսուիք նորածիլ հայ հայրենասէրներուն, և այդ դասին է որ հետեւցան ձեր աշակերտներէն շատեր երբ մեր ազգային դասին իրենց ուժերուն չափով անուն եկան իրենց ծառայութեան բաժինը բերելու։

Մենք շատ սխրեցան երբ դուք մեկնեցաք. և երբ Խնամակալութեան անդամներէն մին, որ կոկորդիլոս էֆենտի մըն էր, եկաւ՝ շատ անթաքոյ կերպով՝ ձեզ նախանձելով յանդգնող լեզուով մը մեզի խօսիլ ձեր մեկնման մասին, երբ ըսաւ թէ ձեռնէ շատ աւելի կարող ու զարգացած «եւրոպացի» անօրէն մը բերած էին մեզի ձեր տեղը (Պոլսոյ հարուստ հայ ընտանիքի մը զաւակներուն պատահական մէկ ուսուցիչն էր ան, Զուիցերիացի մը), մեր կարգը սրտիկց բողոքի ուժեղ ցոյց մը ընել, «յեղափոխութիւն» մը յարուցանել. բաւական ծանր ոճով գրութիւն մը ուղղեցինք Խնամակալութեան, ուր կ'ըսէինք թէ մինչեւ որ հայ

անօրէն մը չյաջորդէր մեր սիրելի Զերապին, պիտի չդառնայինք դպրոց, և առնինք քալեցինք: Մենք ամանք քիչ յետոյ ստիպուեցան դառնալ վարժարան, բայց շատերը յամառեցան տուներնին կամ ուրիշ դպրոցներու մէջ աշխատիլ մինչեւ տարեշրջանին վերջը. դպրոցը տակնուվրայ եղած էր, Զուիցերիացին չէր կրցած ինքզինքը սիրցնել. առաջին շրջանաւարտներու դասը նիհար պիտի ըլլար եթէ մեր կարգը այդ նուագեալ վիճակին մէջ մնար. տարեշրջանը լրանալուն, մենք հրճուանքն ունեցանք մեր յեղափոխութիւնը յաղթանակով պսակուած տեսնելու. Ինամակալութիւնը Զուիցերիացին տեղ կը բերէր իբր անօրէն ձեր արժանաւոր յաջորդը, ուրիշ պատուական հայ գործիչ մը, ղեցացեալ Յարութիւն Մոսմիշեանը:

Իբր դրպէտ և իբր ատենապան, դուք շատ կանուխէն դարձած էք մեր ամենէն սիրուած ու հեղինակաւոր դէմքերէն մին: Յանդամառ աշակերտ Փրանսական մեծ ոսմանթիկներուն, դուք մեր պրականութիւնը ճոխացուցած էք տաք ու աշխոյժ էջերու շարքով մը, ուր յաճախ և՛ պահ մտածում մը կ'արտայայտուի կատ ու մաքուր ոճի մը մէջ. ու ձեր ճառերը մեր ազգային բեմին ամուր զարդերէն եղան: Երբոպա դալ հաստատուելնէդ յետոյ, ձեր պրական գործը շարունակեցիք ոչ միայն հայերէն, այլ և Փրանսերէն լեզուով: Արեւելեան կեանք առնուած ձեր գեղեցիկ նորավէպերը, որ գրեցիք Փրանսերէն և յետոյ հայերէն ալ թարգմանեցիք, ինչպէս և այն բանի մը ուսումնասիրութիւնները որ մայրենի լեզուով շարադրեցիք, մեր պրականութեան ամենէն հաճելի ու յանկուցիչ էջերէն են, ու ազգային, կրթական, բարոյական հարցերու վրայ ձեր յօդուածներու շարքը որ մինչեւ այսօր կը հարստացնէք նոր բանոր սիրուն գրութիւններով, կրնայ նոյնպէս կազմել առանձին մը հատոր մը հասուն մտածողութեան ու նիւթուն ոճի:

Ձեր հանրային գործունէութիւնը՝ իբր ամբողջութեան մէջ, ձեր ազգանուէր բազմամեայ ճիգը՝ իբր մանրամասնութիւններով, անհնար է որ կարենամ այստեղ պատկերացնել. և պէտք չկայ ատոր, նոյնիսկ վիրատրիչ պիտի ըլլար ատիկա այս խուռն բազմութեան համար որ ներկայ է մասնակցիլ այս հանդիսութեան: Մ՞ր Հայն է որ չի գիտեր ինչ ձեր դուք կատարած էք մեր հասարակական կեանքին մէջ, Միացեալ Ընկերութեան հիմնարկութենէն սկսեալ՝ որուն նախաձեռնողներէն մին եղաք, անցնելով Պոլսոյ քոլոր կարեւոր ազգային հիմնարկութեանց ձեր տուած

գործակցութենէն, ուր էական ոեղ մը կը բռնեն ներսէս Վարժապետեանի և Օտեանի պէս մեծ ազգասէրներու իրր օգնական ձեր առաջին աշխատանքներն ի նպաստ հայրենիքի Հայուհեան, մինչեւ ձեր անձնուէր ու խանդավառ ճիգը Պէրլինի վեհաժողովի օրերուն ու յետոյ ձեր առաքելութիւնը Լոնտոն ու Փարիզ, ու հուսկ ապա ձեր մղած երկարատեւ պայքարը ազգային դատին համար, Անգլիա, Ցրանսա և այլ երկիրներու մէջ՝ ձեր թերթով, ձեր բանախօսութիւններով, միշազգային քաղաքական ու բանասիրական հանդիպումներու ձեր մասնակցութեամբ, ինչպէս և ձեր ֆրանսերէն գրքերով ուր Սայեսի նման ու Դուբեանը, Նարպէյի ու Ֆաուս-Ռաֆֆիայի կը ծանօթացնէիք օտարներուն, ուր նաեւ Արեւելքի յաւակնշական քաղաքականութեան դէմ՝ պատկերացման, ֆոլքլորական տարրերու հանգամանքի մը կը բերէիք: Պէրլին ու յետոյ Լոնտոն և Փարիզ՝ 1878ին, 80ին և 83ին՝ ազգին պատմական կեդրոնական կէտերն են որ ձեզ գրկեցին, իսկ 1889ին՝ երբ Պոլսէն մեկնեցաք, որ անձնապէս ձեզի տուեր էիք այդ առաքելութիւնը, և ձեր ուժերուն վրայ միայն կռթնած, ձեր բարեկամներուն հանգրուանքը մէջ միայն գտնելով նեցուկ, որ այդ ծանր առաքելութիւնը տարիներով կատարեցիք անխոնջ, անվհատ, անձնուէր ու անշահախնդիր խանդավառութեամբ մը, ազգին ծառայելու ներքին մղումէն լոկ առաջնորդուած, ու անոր ծառայելու եղանակին մէջ կեդրոնացումով չափաւորութեան, խոհեմութեան, շըջանցանգութեան սկզբունքներէն որ միշտ սերտել եղած են ձեզի: Որ այդ անդադրում բազմաձեւ գործունէութիւնը շարունակեցիք մինչեւ այն օրը ուր հիւանդութիւնը ձեզ բռնադատեց քաղաքական գործօն դեր կատարել հրաժարելու, եւ այն օրէն ի վեր, Մարսէյլի այս պատուար արեւմտեան եկած ձեր բոյբոյտուած առողջութիւնը կազդուրելու, որ կը մնաք նորէն միշտ պատնէշին վրայ, մեր մամուլին մէջ ձեր հրատարակած ժպտուն իմաստութեամբ լի պեղեցիկ յօդուածներով որոնց մէջ օրուան ազգային հարցերուն վրայ ձեր տեսութիւնները պարզելով կամ հին յիշատակներ ոչխելով՝ ալեւոր Մնատրի մը ակնածելի ու սիրելի դերը կը կատարէք:

Դուք, քնութենէն բոլոր ձիրքերով օժտուած՝ երկնամտութեամբ ու բարօրութեամբ լեցուն կեանք մը ապրելու, զորովալից ու զուարթ ընտանեկան քուն մը կազմելու համար, ամէն ինչ զոհեցիք ձեր իտէալին, նախընտրեցիք ըլլալ

հայրենասիրութեան միսիոնար մը, շքեղօրէն մինակ, ձեր ազգը ուզելով միայն ունենալ իբր ընտանիք, հանրային դրօշին մէջ ամփոփուած, անոր հետ նոյնացած, անոր տուած ձեր բոլոր ուժերը, անոր մէջ գտնելով ձեր միակ երջանկութիւնն ու բարօրութիւնը: Այդ գաղափարապաշտ գեղեցկութիւնը ձեր կեանքին՝ հայ ժողովուրդը շատոնց ի վեր պպացած ու գնահատած է, և ատոր համար միշտ ձեզ պաշտած է սիրով ու յարգանքով. բայց անհրաժեշտ էր որ անհրաժեշտ հատաքական մեծարանքի այս տարին ընծայէր ձեզի՝ որպէս զի ձեզի համար տածած իր հին ու խորունկ ակնածումն արտայայտէր՝ ձեր արտին, ձեր գործին, ձեր գոհաբերութեան համապատասխան մեծավայելչութեամբ մը:

Դուք արժանի էիք, և հայ ժողովուրդը արժանի էր, որ այս յոբելեանը կատարուէր այն Հայաստանին մէջ որուն ազատագրումին համար տարիներով ճգնեցաք: Հալածանքներ մէկ կողմէ, վատութիւններ միւս կողմէ, նեռհակ դէպքերու անողորմ շարք մը, և վերջ ի վերջոյ քաղաքական ահաւոր երկրաշարժ մը, բարբարոսութեան քանդիչ լաւաներու վիթխարի պոռթկում մը, աւերակի վերածեցին մեր հինաւուրց հայրենիքին այն մասը որուն գատը դուք ա՛յնքան անձնուիրութեամբ պաշտպանեցիք. և օտար հողի մը վրայ է,— հիւրընկալ սիրուն երկրի մը մէջ՝ բայց օտար,— քոյներնէն վանուած գաղթականներու եղբայրական հատիքումի մը մէջ է որ կը ծօնենք մեր ազգային վերածնութեան շարժման վեհերանիտ յոբելեանը...: Բայց եթէ ահա պին նաև կատարը գոր մեր ժողովուրդը ազատութեան համար կրեց, եթէ տարապայման նաև անարդարութիւնը որուն մեր ցեղը ենթարկուեցաւ, մեր ազգային իտէալը իրականացաւ սակայն նորէն, գարնէ ի վեր վայրիացած երազը մարմնացաւ. ազատութեան արեւը եթէ վանայ ու Մշոյ սարերուն վերեւ չծագեցաւ, Արտագին շուրջ տարածուող հայկական սրբերի հողերուն վրայ ճաճանչեց: Փոքրիկ Հայաստան մը ունինք այսօր, որ մեծապոյն կայարութիւններէն աւելի մեծ ու թանկագին է մեզի համար, մեր լեզուին, մեր մշակոյթին, մեր ազգային ուրոյն զոյութեան ապագան անոր հետ ապահովուած է. և այդ վերածնած փոքրիկ Հայաստանը, անշուշտ, մեր ժողովրդին ազգասիրական անձնուիրութեան, հաւատաւոր խանդավառութեան և քաղաքական իմաստութեան շնորհիւ պիտի հետզհետէ զարգանայ և զօրանայ: Ու ես համոզուած եմ որ այսօր, ամէն կողմէ դէպի ձեզ բարձրացող սիրոյ եւ հիացման արտայայտութիւններուն

չափ, և անոնցմէ աւելի, ձեր սրտին համար քաղցր է ինքնավար Հայաստանի մը գոյութեան գաղափարը, մեծագոյն վարձատրութիւնը ձեր բազմամեայ հայրենանուէր ճիգերուն:

Յանուն ձեր Յոբելեանի կազմակերպիչ Յանձնաժողովին, յանուն Կեդրոնական վարժարանի ձեր աշակերտութեան, յանուն նորահաստատ Փարիզաբնակ Ակնցիներու Հայրենակցական Միութեան որ իր ընդհանուր ժողովին մէջ քիչ օր առաջ ձեզ իր պատուոյ նախագահ անուանեց, և յանուն Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան, կ'ողջունեմ ձեզ, յարգելի՛ յոբելեար, և կը մաղթեմ որ ամառուան գեղեցիկ օրերուն մեծապայծառ իրիկուններուն նման որ այնքան քաղցրօրէն երկար կը տեւեն և որոնց վեհ ու խորունկ լոյսը այդքան շողշողումներէն իսկ աւելի յանկուցիչ ու յուզիչ է մնրմի, ձեր կեանքին ու մտածման արեւը դեռ երկայն տարիներ Հայութեան երկնքին վրայ իր ազնիւ ու հասուն պայծառութիւնը շողայնէ:

Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶԻ ՃԱՌԸ

Շնորհակալութի՛ւն ձեզ, ազնիւ Հայեր ու Հայուհիներ, որ եկած էք ձեր հանգրանքը յայտնել հարեւան գործիչի մը, որոյ միակ փառաբանութիւնը եղած է ազգին ծառայութեանը նուիրել իր ամբողջ կեանքը:

Շնորհակալութիւն Պօղոս Նուպարին, Փարիզի Յոբելեանական ժողովի պատուակալ նախագահին, այն նշանաւոր Հայուն որ մեր ազգային դատը պատուաւոր կերպով ներկայացուց աշխարհի առջեւ, և, բարեգործութեան մարմնացում, օգնութեան տասաւ ամէն անգամ որ Հայութեան տառապանքը լսեց, ինձ ալ ինքնայօժար բարերարեց երբ մահուան դէմ կ'կռուէի վիրաբոյժներու նշտարակներուն տակ:

Շնորհակալութիւն Փարիզի Յոբելեանական Յանձնաժողովի ու Գործադիր ժողովի բոլոր անդամներուն, այն հայ ընտրանիին որ իր ծոցին մէջ կ'պարունակէ Իւղօի Թշուառներուն Միխէլը յիշեցնող եպիսկոպոս մը և ականաւոր պրոֆեսոներ ու պրոֆիտուհիներ, գիտուններ, դիւանագէտներ, արհեստաւորներ, վաճառականներ, և որ

նախապահ ընտրած է Արշակ Չօպանեանի պէս հանճարեղ գրագէտ ու հայրենասիրտ գործիչ մը, քարտուղար՝ Մ. Ս. Գաւիթ-Բէկի պէս տաղանդաւոր հրապարակագիր մը, և գանձապահ՝ Գրիգոր Ագաթօնի պէս ազնիւ անձնաւորութիւն մը, արժանաւոր որդի ու թոռ վեհոգի Հայերու:

Շնորհակալութիւն Մարսէյլի Յոբելեանական Յանձնախումբին, որոյ անձնուէր անդամները ամէն ճիգ թափեցին յոբելեանս կազմակերպելու և արդիւնաւորելու համար, և մանաւանդ ասնոնցմէ Յակոբ Սելեանին, այն խանդավառ հայրենասէրին որոյ մտքէն ծերմկած են՝ այլ սիրտը կարմիր մնացած է, և փոխ-ասնոնցմէ Յովհաննէս Սահակեանին, այն ընտիր հայորդին որ երախտապարտ բրաւ դիս, արտագնելով հիւանդանոցի տագնապներուս մէջ:

Շնորհակալութիւն այն ոսկեբերան ատենաբաններուն որոնց պերճախօսութիւնը շուք տուաւ այս հանդէսին, թէև յոյժ չափազանցելով խոնարհ գործիչի մ'արժանիքը: Անոնց ճառերը յիշեցուցին ինձ Պայրընի խօսքը թէ, երբ հարուստ մը մեռնի, մարդիկ անոր տապանաքարին վրայ կ'քանդակեն մեծամեծ գովեստներ, հանդուցեալը ներկայացնելով ոչ ինչպէս որ եղած էր, այլ ինչպէս որ եղած ըլլալու էր: Սակայն նեղէ ինձ շոայլուած ներբողները չը կրցան տանուել զիս թէ արժանի եմ անոնց, պիտի կարենան տանուել մեր նոր սերունդը թէ այս ազգը՝ իր ճգնաժամի շրջաններուն մէջ խակ՝ պիտի գնահատել ու վարձատրել ամէն գործիչ որ հաւատարմօրէն ծառայէ իրեն:

Շնորհակալութիւն այն գեղարուեստական տաղանդներուն որոնք այս հանդէսին գեղարուեստական մասը պանծացուցին, և իրենց առոյգ շեշտերով, անուշ երգերով ու քնքուշ նուագներով այս ընդարձակ սրահը սովսկներու դրախտի մը վերածեցին:

Շնորհակալութիւն Եւրոպայի, Ասիոյ, Ափրիկէի և Ամերիկայի հայարնակ քաղաքներու Մասնախումբերուն, որոնց գերազանց անդամները ամէն զոհողութիւն յանձն առին փայլուն ազգութիւն մ'երաշխաւորելու համար այս յոբելեանին, հովանաւորութեամբ հայ կղերի վեհապոյն ներկայացուցիչներուն և ազակցութեամբ հայ մամուլի ազնուազոյն եղբայրակիցներուս:

Շնորհակալութիւն բովանդակ հայ ժողովուրդին, որ, թէեւ ոտնեասապէս ոկարացած, անկարելին ըրաւ՝ անդորր

ձերութիւն մ՚ապահովելու համար իր հին աշխատասրնկերն ալ:

Երախտապիտական պարտք կատարել կ՚ուզեմ, պիտի յայտնեմ թէ, երբ խելահաս եղայ, տեսայ թէ զաւակ եմ Սուլթաննեաց քոնապետութենէն սքած ու տրկացած ժողովուրդի մը, որու պէտք էր ինքնաճանաչութեան, արժանապատուութեան ու ազատութեան զգացում ներշնչել, և սոր համար որոշեցի ուսուցչութեան նուիրուիլ, մանաւորապէս ստանձնելով պատմութեան դասերը, որոնք ամէնէն աւելի հզօրապէս կ՚ազդեն մատաղ սերունդին սրտին ու մտքին վրայ: Հազարաւոր աշակերտներ ունեցայ, և անոնցմէ շատեր փայլեցան պրակտութեան, գիտութեան, հայրենասիրութեան կամ բարեգործութեան մարզերուն մէջ: 25 տարի ուսուցչութիւն ընելէ զատ, 58 տարի ալ պրակտութիւն ըրի, նախընտրելով ոչ-ուրիչ էջեր արտադրել վհատած ու շուարած ցեղի մը համար: Կրթական դերս չէ քննադատուած. պրակտ դերս ոմանց հաճելի եղած է և ոմանց անհաճոյ, քանի որ պրակտութիւնը ճաշակի խնդիր է. սակայն կատարած եմ քաղաքական դեր մ՚ալ, և հարկ կ՚զգամ երկու խօսքով բացատրել զայն:

Ընտանիքիս յիշատակները քրքրելով, տեսայ թէ Գասպար պապս իր Մելքոն եղբօր հետ կռտանդնուպոլիս ապաստանած էր, Սկնայ Ձերազ պիւղին մէջ թուրք ու քուրդ բռնապետներէ կողոպտուելէ ու հալածուելէ յետոյ: Մելքոնի Պաղտասար ու Գասպար որդիներն ալ մահուան դատապարտուած էին, իբր կուսակից յունական ապստամբութեան: Պաղտասար Տաճկաստանէ փախուստ տալով միայն կրցած էր ազատել իր կեանքը, մինչ Գասպար 1821 Ապրիլ 29ին վալիտէ խանի դուռը կախուած էր Սուլթան Մահմուտի հրամանով: Այս ահաւոր իրողութիւնները չէին կարող չազդել մանուկ երեւակայութեան վրայ:

Պոլսահայ ձերերուն ու պառաւներուն յիշատակները քրքրելով, տեսայ թէ խեղճերը դեռ սոսկալի ինացած էին Janissaireներու խժդժութիւններէն ու սարսափներէն, զորս յետոյ աշխարհաբարով ըրի L'Orient inédit գրքիս մէջ:

Գաւառացի Հայերու հետ շփում ունենալով, տեսայ թէ անոնց վիճակն աւելի ողբալի էր: Ամէն շաբաթ, Անատոլուի այս կամ այն քաղաքէն կամ գիւղէն եկած պանդուխտներ Գումգափուի Պատրիարքարանը կ՚խուժէին ու պաշտպանութիւն կ՚խնդրէին այս կամ այն թուրք պաշտօնատարին կամ քուրդ բռնաւորին դէմ: Հայաստանէ եկած տեղե-

կապիտներ հարստահարութիւն միայն կ'գործէին: Հայ գիւղի մը բնակիչները կ'գրէին Պատրիարքին թէ, հալածանքը անտանելի դարձած ըլլալով, պիտի ստիպուէին իսլամութիւն ընդունել խմբովին: Սալըքան գիւղին մէջ, մահմետականները, հայ եկեղեցին խուժելով, Ս. Հաղորդութեան սկիհը յափշտակած ու շան մը վիզը կապելով փողոց փողոց պտտցուցած էին, բիւր նսեմութեամբ քրիստոնէական կրօնին դէմ: Այս արբշռութիւնը խորապէս յուզեց Պոլսահայութիւնը: Բոլոր ցոյցեր տեղի ունեցան, և Պատրիարքարանը շարունակ հեռագիրներով ողողել Բ. Դուռը: Կառավարութիւնը յանցաւորները պատժել կ'խոստանար միշտ, և վաչխներու կ'հրամայէր քննութիւն բանալ, այլ ատոնք կ'պաշտպանէին իրենց ստորակարգ պաշտօնեաները որոց հետ կ'բաժնէին կողոպուտը, և Հայերը տախտօն հոչակելով, կ'յայտարարէին թէ վերոյիշեալ կայսեր շնորհիւ անդորրութիւնը կատարեալ էր:

Այս էր կացութիւնը երբ ձախցաւ ռուս-թրքական պատերազմը, Սպա-իւլ-Համիտ պարտուեցաւ, և սկսաւ Պուլսա վոխադրել տալ Ընտրելի Ազգի իրերը, մինչ յաղթական բանակը գրաւած էր Սան-Սդեֆանօն և պտոյտ եկած ռուս սպաներ Բերայի մայթերուն վրայ կ'հնչեցնէին իրենց թմբուկը: Արեւելեան խնդիրը վերաբացուած էր, և Տաճկաստանի կեդրոնած ժողովուրդները զարմանը կ'խնդրէին այն պետութիւններէն որոնք պաշտպանած ու ապատած էին Բուլղարի բոլոր քրիստոնեայ ցեղերը և Անատոլուի մէջ ինքնավարութիւն տուած էին Լիբանանի քրիստոնեաներուն: Ներսէս պատրիարք ալ սկեռանի խնդրեց իր ժողովուրդին ձանր վէրքերուն, առանց Հայաստանն անջատել ուզելու Օսմանեան պետութենէն, այլ՝ Լիբանանեան ինքնավարութեամբ շատանալով Երզրումի էյալէթին համար: Ներսէսի պահանջը պարզապէս ապակեդրոնացում մ'էր, դրութիւն մը որու Սմերիկայի Միացեալ-Նահանգները կ'պարտին իրենց անօրինակ բարգաւաճումն ու բարօրութիւնը: Այդ ձրագիրը սա առաւելութիւնն ալ ունէր որ կրնար Տաճկաստանի ու Ռուսաստանի միջև բախարեզ (tampon) նահանգ մը առնել Եւրոպեան հակոտութեան առ, այնպէս որ խաղաղութիւնը մշտնջենաւոր ըլլար երկու երկիրներուն միջև: Թուրքին ասիական մասնութիւնը չկրցաւ ըմբռնել այս նրբութիւնները, և հալածանքը քնաջնջման փոխուեցաւ: Մեր երիտասարդութեան մէկ մասն սոխրուեցաւ ինքնապաշտպանութեան դիմել. ան-

փոքձ էր ու անզէն, զուրկ միութենէ ու զաղանապահութենէ, և պարտուեցաւ դիւցազնական ճիգերէ յետոյ, թէեւ արդար էր իր դատը, ինչպէս որ վկայեց Եւրոպա՝ Սէվրի դաշնագիրն ստորագրելով Սան-Սդէֆանօի, Պէրլինի ու Կիպրոսի դաշնագիրներէն և զանազան պաշտօնագիրներէ յետոյ, և մեծ պատերազմէն քիչ առաջ եւրոպացի բարեկարգիչ ղրկելով Հայաստան: Տեղահանութիւնն ու չարդը անապատի ու պերճմանատան փոխեցին Տաճկահայաստանը, սակայն Հայութեան մխիթարութեան մէջէն Թուրքահայաստանը ծնաւ իբր փիւնիկ: Արարատեան աշխարհին մէջ էր մեր ցեղին փառքի որորանը. այժմ ալ հոն է մեր մխիթարութեան աղբիւրը, հոն մեր յոյսերուն խարիսխը: Օգնենք այդ երկրին, ինչ վարչաձեւի տակ ալ ըլլայ: վարչաձեւը առօրեայ է, հայրենիքը յաւիտենական:

Մեծ պատերազմէն յետոյ, այն պետութիւնները որոնց համեստ այլ անձնազոհ դաշնակիցը եղաւ հայ ժողովուրդը, չպաշտպանեցին մեր իրաւունքները: Ես համոզուած եմ թէ անոնք այսպէս վարուեցան, ոչ թէ ինամելու համար մեզ, այլ անոր համար միայն որ ուժասպառ եղած էին իրենց քառամեայ պերճարկային ճիգերէն: Շնորհապարտ ենք այն մարդասիրական օգնութեան համար որով Եւրոպացիներն ու Ամերիկացիները չանացին սփոփել մեր ցնորին վերապրող բեկորները, մասնաւորապէս մեր բիւրաւոր որբերն ու որբուհիները: Շնորհապարտ ենք մանաւանդ Ֆրանսական վեհանձն ազգին, որ իր դառնները լայն բացաւ մեր գաղթականներուն առջեւ, և իր յաղթական զրօշին պաշտպանութիւնը շնորհեց մեզ թէ՛ հոս և թէ՛ իր գաղութներուն մէջ:

Մնաւ է կարծել թէ Եւրոպայի գաղափարակիցները հայկական խնդիր չունէին, Պոլսահայ վաճառականներուն շահերն ապահովելու համար: Այդ վաճառականները հարուստ էին ու բաւական ապահով կ'ապրէին Կոստանդնուպոլսի մէջ, որոյ բնակիչները ոչ գինուոր կուտային, ոչ տուրք կ'վճարէին: Մեր միակ նպատակն էր հարստահարութենէ ազատել Հայաստանի հայ գիւղացիները ու արհեստաւորները, գործաւորներն ու ընչազուրկները: Կ'սիրէինք զանոնք անկեղծ սիրով, Արեւելեան յեղափոխութեան պայթումէն շատ առաջ, և անոնց վիճակը բարւոքելու աշխատեցանք անշահախնդրութեամբ ու անձնազոհութեամբ: Այս զգացումը այնքան հզօր է մեր մէջ որ այսօր իսկ, երբ հայ ժողովուրդին առաւաձեռնութիւնը կարեւոր գումար

մը կ'դնէ յախտին շնորհներէն զրկուած ծերունիս տրամադրութեանը տակ, միակ փափաքս է կատարել ինչ որ 1924 Օգոստոս 14ին կ'գրէի Երուանդ Ազաթօնին, որ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան հիմնադիրներէն ու ամրագոյն սիւներէն մին եղած է.

«Ազգային ծառայութեանս 60ամեակը պիտի լրանայ գալ տարի (1865-1925)։ Եթէ ողջ մնամ ու յոբելեանս կատարուի, կ'փափաքիմ ամբողջ հայութիւն նուիրել Բարեգործական Միութեան, պայմանով որ ցերեկեայ նախակրթարան մը բանայ Հայաստանի մէջ, եռամեայ շրջանով ու 100 որբ կամ աղքատիկ հայ պատանիներու համար, որոնք հոն տարին կէսօրէ առաջ կարդալ, գրել ու հաշուել և կէսօրէ յետոյ երկաթագործութիւն, տառդարձութիւն, կօշկակարութիւն, դերձակութիւն կամ ուրիշ արհեստ մը, որպէս զի կարենան իրենց հացը ճարել ու Հայութիւնը հետ ամուսնանալով ընտանիք կազմել։ Չգիտեմ թէ նիւթական վիճակս պիտի ներէ՞ կատարել փափաքս»։

Սիրելի հայրենակիցներ, հայրենասէրին համար չկայ հաճոյք որ հաւասարի հայրենիքին ծառայելու հաճոյքին։ Քանի որ այսօր մեր պատուական ժողովուրդը կարող կ'ընէ զիս այս գերագոյն հաճոյքը վայելելու, պիտի վերջացնեմ այն բառով որով սկսայ.— Շնորհակալութի՛ւն, հազա՛ր շնորհակալութիւն։

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

ՁԱՌ Պ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԱՀԱԹՃԵԱՆԻ

Յոբելեանական այս փառաւոր հանդէսին փակման խօսքի պատիւը ինձի վերապահուեցաւ և ես սիրայօժար ընդունեցի զայն, ո՛չ թէ գիտնալով խօսքերու ու պերճաբան դրուատիքներու այս հոյակապ մրցակցութեան մէջ տեղ գրաւելու յաւակնոտութեամբ, այլ միայն առ Յոբելեարն ունեցած վաղեմի բարեկամութեանս ինձի ներշնչած սիրոյ, յարգանքի և հիացման տրիտուրը հրապարակաւ իրեն ընծայելու պարտականութեան զգացմամբ։

Լսեցիք հանդէսիս յարգելի նախագահին արտաքուստ խօսքերը։ Հիացաք մեր մեծ բանաստեղծ և անզուգական գրագէտ Զօպանեանի մագիստրոսական չատագովականին

վրայ, մէկը միւսէն աւելի ճարտասան ուղերձներն ու հեռագրերը որոնք կարդացուեցան՝ ըսին ձեզի ինչ որ կարելի էր, արժանաւորապէս փառաւորելու համար մեր պատուական Ջերազը. այլեւս ի՞նչ կարելի է աւելցնել այդ գոհարներուն և գովինեներուն վրայ, որոնք եկան զարդարել Յոբելեարին հանճարեղ ճակատը: Կան սակայն ըսելիքներ իր անհատական կեանքը ուղեգծող յատկութիւններուն, որոնց երկուքին վրայ միայն պիտի կեդրոնացնեմ մօտէն ականատեսի վկայութիւնս:

Այդ յատկութիւններն են՝ բնածին փափկանկատութիւնը և բարոյական ուժի մեծութիւնը: Մեր հանրային գործիչներուն մէջ սակաւաթիւ են անոնք որ փափկանկատութեան պակասը մղած ըլլան այն աստիճանին, որուն հասցուցած է ինքը: Ո և է մէկուն ամենափոքր անհանգստութիւն մը պատճառելը ծանր կուգար իրեն, շատ անգամ իր բարեկամներն էին որ իրեն պզտիկ ծառայութիւններ մատուցանելու պէտքը կը տեսնէին և աւելի լաւ է ըսել կը գուշակէին, և ժուռթութեամբ ընդունիլ կուտային իրեն այդ ծառայութիւնները: Ի՞նչպէս նկարագրել ձեզի այն յամառ դիմադրութիւնը որ ցոյց տուաւ իր բարեկամներուն, որոնք յղացած էին իր յարելեանը մօնելու գաղափարը: Մ'իշտ միեւնոյն փափկանկատութիւնն էր որ կ'ըսէր թէ չէր ուզեր «անհանգիստ ընել հայ ժողովուրդը», ինչպէս կ'ըսէր ինքը: Այս պատճառով էր որ մեր պատուական Ջերազը իր հանրային գործունէութեան առաջին 25 ամեակը ձգտաորօրէն զոհարկեց: Յետոյ ամեակը լրանալուն՝ առաւել կամ նուազ հիմնաւոր պատճառաբանութիւններով արդիլեց իր հիացողները բան մը ընելու: 55 ամեակին իր բարեկամները թէպէտ աւելի վճռականութիւն ցոյց տուին, սակայն առողջական պատճառներ մէջտեղ նետեց և յաղթական լոյս տալու: Երբ վերջապէս 60 ամեակը մօտեցաւ, այլեւս մեր կարմակերպիչ և բանական կարեւորութիւն առայդ ուժերուն առջեւ տեղի տալ պարտաւորեցաւ: Սակայն մեր այս յաղթանակը կատարել չէր տակաւին: Նախ յաղթեցաւ 6 ամիս յետաձգել տալ հանդիսակատարութիւնը. երկրորդ աւելի ծանր վերապահութեան մը ուզեց հարկադրել Յանձնախումբս, որուն դէմ բողոքեցինք միահամուռ, վերապահութիւն՝ որ անշահախնդրութեան և միանգամայն հայրենասիրութեան գլուխ գործոց մ'էր: Իր արտին վարձամ հարստութեան այս ժեստը թէ ո՛րչափով կը համեմատէր իր նիւթական

արդի կացութեան հետ, պիտեն միայն իր սակաւաթիւ մըտերիմները, ուսոի հասկանալի խորհրդապահութեամբ այս մասին ճշդումներ բերելը զանց ընելով հանդերձ, չեմ կըրնար հիացումս չյայտնել այսպիսի վեհանձն անշահախնդրութեան մը համար, որուն օրինակներուն դժուար է հանդիպիլ ընչաքաղցութեան և շահամոլութեան ներկայ շըրջանին:

Գալով իր բարոյական ուժին, ոչ սակաւ հիացմանր արժանի պիտի դատէք զայն երբ լսելու ըլլաք երկար տարիներու ընթացքին իր անցուցած կեանքին եղանակը: Հին ճգնաւորները տպիւ թէ ունենային այնչափ արհամարհանք դէպի նիւթականը որչափ ունի պատուական Չերազը. իսկ բարոյական կրթութի վերապոյն ապացոյցը տուաւ նա շուրջ մէկուկէս տարի առաջ, իր արդէն հիւանդագին կազմուածքեան վրայ տեղացող բազմատեսակ հարուածներուն միջոցին: Ինը երկար ամիսներ տառապեցաւ, երեք տարբեր քլինիքներու չոր անդաններուն վրայ վիրաբուժական հօթը ծանր գործողութիւններ կրեց մարմրոտական հանճարեղութեամբ, և երբեմն նոյնիսկ առանց քլորոֆոռմի անզգայացմանը նիմարկուիլ ուզելու: Հերոսական բաղատրութեամբ հանդիսաւոր եղաւ մեծ մէջ իր դիմացը պահած, համառման գործողութեան ենթարկուած և իր կէս տարիքը ունեցող առոյգ երիտասարդի մը երեք օր տեւող տագնապին ու մահուանը, անդրդուելի մնաց և հիւանդասենեակին դիմացը հրաժեշտը հրաբիրկց իր վրայ. Հայու կամքն էր որ կը յաղթանակէր:

Վիրաբուժական մէն մի գործողութենէ վերջ, երբ կ'երթայի պինքը տեսնելու, ո՛չ մի լրտեսի չէի տեսներ իր վրայ, ընդհակառակն կարծելով թէ կրած գործողութիւնը վերջինն էր ու այլեւս ազատած էր, ինձ կը կրկնէր Չէյթունցի հերոսին յանկերգը. «Ուրախ լուրեր տար է Չէյթուն»:

Վերջապէս կը հասնի երջանիկ օրը ուր ոչ միայն ուրախ լուրերը, այլ պինքն ալ կը տանիմ իր տունը բուժուած անատանկի յաւերէն, յաւեր՝ որ թէեւ սկարպուցին իր ֆիզիքականը, բայց չկրցաւ ամենափոքրիկ մասնիկ մ'իսկ պակսեցնել իր բարոյական ուժէն:

Ահա այս կրկնակ առաքինութիւններով օժտուած մեծ Հայն է որ ծանեցինք: Փարիզի մեր բարեկամներուն և իմ լաւագոյն իզձերէն մէկն էր որ լրացաւ այս ծանօթացու-

թուխեամբ: Այս առթիւ կեդրոնական ու մեր տեղական քոմիթէներուն տուած աշխատանքը բաղձացուած նպատակին հասած ըլլալը պոհունակութեամբ կը յայտարարեմ, և յանուն Մարսէյլի հայ գաղութին կ'ողջունեմ մեր յարգելի հիւրը: Շնորհակալութիւն նաեւ ամէն անոնց որ իրենց մասնակցութիւնը բերին այս հանդէսին փայլը ապահովելու:

Իսկ դու, մեծ ու պատուական քարեկամս, թոյլ տուր որ հանդէսը փակել առաջ իբր գրաւական հանուր Հայութեան առ քեզ տածած սիրոյն, յարգանքին ու հիացմանը, դամ դրոշմել հանճարափայլ ճակտիդ արտագին համբոյրը, բոլոր հանդիսականներուն հետ ղրկելով.

Կեցցէ՛ Մինաս Չերազ,

Կեցցէ՛ իր և մեր պաշտելի հայրենիքը՝ Հայաստան:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԱՀԱԹՃԵԱՆ

Հանդէսին հետեւեալ օրը, Մարսէյլի Յոբելեանական Յանձնախումբին հրաւէրով, ի պատիւ յոբելեարին ճաշկերոյթ մը տրուեցաւ, որուն ներկայ եղան Յանձնախմբի անդամները, կեդր. Յոբելեանական Յանձնաժողովի նախագահը և Մարսիլահայ գաղութին նշանաւոր էմքերէն ու շնորհալի հայուհիներէն շատեր: Արտասանուեցան բազմաթիւ ոգեւորող բաժակաճառեր, որոնց պատասխանեց յոբելեարը՝ քանի մը յուզիչ խօսքերով:

ՀԱՅ ՈՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՅՈՒԲԻԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԻ ՄԱՍԻՆ

Անմոռանալի ամին օր մը եւս մայիս 30ի կիրակին: Սալ Բրուէի շքեղ ու տակաւ սրտը խուռներամ բազմութեամբ մը ողողուած էր:

Ժամը երեքին «Քնար» փանֆարը «Մարսէյեզը» եւ «Մեր հայրենիքը» նուագեցին աւտու ալպանշանը, երբ ծերունազարդ ու

պատուական յաբելեանը խլացնող ծափերու մէջ եւ մաղթուեցաւ: Յարգելի նախագահ Տ. Յ. Սելեան պատեհութիւնը գտաւ ողջունել մեծ դէմքը, անձնուէր աշխատասէրը, թուեց անոր բարեմասնութիւնները եւ ապա իր խանդաղատ ճառը վերջացուց փոխանցելով «Կեցցէ Հայաստան եւ կեցցէ Յիսնամ» գոչելով: Տիկնոջ որբասիրութեան երջանիկ գործը հիանալի կերպով երգեց յաբելեանին ի պատիւ ձօն մը եւ ապա մէջ ընդ մէջ հայկական սիրուն երգերով խանդավառեց ժողովուրդը: Տ. Յ. Ալտունեան պատասխանեց յաբելեարի սիրուն կտրուկներէն «Օտարն ու Հայը» եւ ապա Վարուժանի «Զարկը»: Օր. Վերժ. Զաքլճեան մեներգեց անուշ «Անասունի"ն. մենրգեցին նաեւ Գալոցեաէրի որբասիրներէն օրիորդներ Մաւի Սիմոնեան եւ Սիրարիի Շալճեան որոնք երկուքն ալ օժտուած են վարժ ձայնով եւ ապագայ խոստումով երջանիկներ կրնան ըլլալ մշակուելով: Տ. Պէլլանեան, փոխանորդի պարեհատպէտ մը, թէ՛ առաջին եւ թէ՛ երկրորդ մասին մէջ արինպի վրայ նուագեց եւրոպական կտորներ. Ջութակի վրայ նուագեց նոյնպէս գեղեցիկ ձանօթ Տ. Փափազեան թէ՛ եւրոպական եւ թէ՛ հայկական կտորներ: Հանդէսի առաջին մասի դեղարուեստական բաժինը լրացաւ Տ. Եր. Սելեանի «Մշոյ ալբ» ով եւ «Հայաստան»ով. միշտ թնդալուն եւ քաղցրահնչեղ: Յօսելեա հրաւիրեալ առաջին բաժնի բոնտիսն եւ մեծանուն գրագէտ Տ. Արշակ Չօպանեան որ իսկոյն գրաւուածաւ ճառի մը մէջ, իբրեւ ներկայացուցիչ Փարիզի Կեդրոնական յանձնախումբի եւ Թամկալար կառավարչուհիին եւ իբր Կեդրոնական վարժարանի մեծանուն յաբելեարի ան, պանծացուց գործունէութիւնն ու յիշատակը Մինաս Չերազի, մերթ համեմելով ճառը անձնական յիշատակներով: Տ. Լեւոն Մեսրոպ կարգաց յաբելեանի առթիւ ստացուած բազմաթիւ ուղերձներ ազգային մնասնի գործիչներէ, գրագէտներէ եւայլն եւայլն, Տ. Տ. Պօղոս Նուպարէ, Երուսաղէմի պատրիարք Եղիշէ արք. Դուրեանէ, Բաբկէն Եպիսկոպոսէ, Պալաքեան Սրբազանէ, Ամերիկայի առաջնորդ Մեսիք-Թոմպէեան արք. է, Երեւանէն Տիգրան Նալպատեանէ, եւայլ բազմաթիւ ուղերձներ ու հեռագիրներ: Տ. Ս. Չօպանեան ալ կարգաց յայտնի գրագէտ Տ. Տիգրան Կամսարականի մէկ հոդուածուն, գրական ձօնը, ինչպէս նաեւ յայտնի բանաստեղծ եւ «Հայ Սիրտ»ի Կալկաթայի պատասխանատու աշխատակից Տ. Մեսրոպ Սէթեանցի գրաքառ մէկ ամայլելի նամակը: Տ. Լեւոն Մեսրոպ իբր ներկայացուցիչ ապա կարգաց նաեւ ուղերձ մը Հ. Յ. Դաշնակցութեան կամ մէ, պանծացնելով Չերազի ազատասիրութիւնը եւ կատարած գերը: Հանդէսի Բ. մասին մէջ ալ եղան նոյնպէս երգեր, նուագ եւ այլն: Տիկնանցէն որբասիրի մը եւ Ազգային Վարժարանէն գայլթակող ասն մը կարգացին սիրուն ուղերձներ: Փարիզի հիւրերէն Տ. Հայկ Սրամ Քեսապեան իբրեւ ներկայացուցիչ Վիեննայի Մխիթարեանց «Հանդէս Ամսօրեայ»ին եւ Փարիզի «Հայ Ճարտարապետներու Միութեան» կարգաց արտակին ձօն մը խտացնելով իր անձնական քաղցր զգացումները: Իբրեւ վերջինը՝ Մամուլի կողմէ խօսելու հրաւիրուեցաւ «Հայ Սիրտ»ի խմբագիր Տ. Եղիշէ Թորոսեան որ Մինաս Չերազի մէջ

ալքունեց մեծ հրատարակութիւնը, տալով յոբելեանի կեանքէն լուսաբանական հետաքրքիր դրուագներ: Սպա խօսելու ինքը պատուական յոբելեարը որուն ճառը կատանք առաջ: Փակման խօսքը կատարեց Տ. Յակ. Սահաթճեան որ իբր անձնական բարեկամ՝ շեշտեց յոբելեարի պարկեշտութիւնը, ընտանեսիրութիւնը, տակնուքութիւնը. տալով յիշատակներ յոբելեարի Մարսէյլի կեանքէն եւ ծանր հիւանդութիւնն պատանեցէն:

Յանդամալուր մթնոլորտի մը մէջ էր որ վերջացաւ այս յիշատակելի հանդէսը. ժողովուրդը ցոյց տուաւ իր խոր գնահատանքը հանդիսին ու քաղաքական ալնիւ գործիչին, կթիռական մշակին ու ազգանուէր գրագէտ հրատարակչին:

Թէեւ ալդ թերթի անձուկ սիւնակները եւ տեխնիքական պարագաները թոյլ չեն տար ալնքան երկար ու մանրամասն գրառնալ այս հանդէսին վրայ. կը յուսանք սակայն որ ի մօտոյ էջ կը տեսնէ գրքոյկ մը, պարունակող այս մեծ հանդէսի մանրամասն նկարագրութիւնը եւ ամբողջական պատճէնները խօսուած ճառերուն, ողերգներուն, ձօներուն, հեռագիրներուն եւայլն:

ՀԱՅ ԱՒՐՏ, 4 Յունիս 1926

Ա՛ինչպիսին դիմայինն վիճակեցաւ պատիւը մնալու ազգային անդամական եւ անթաղիր մեծ գործիչ Պ. Ա՛ինաս Զերալի 60 ամեայ յոբելեանը:

Ա՛պահովեայ եւ շրջակային մէջ ցրուած Հայերը անդեայ կիւրակէ իրար եկած էին իրենց յարգանքի բաժինը բերելու սիրայր մեծ Հայուն:

Ա՛պահովայ շքեղ պրասներէն Սալ Փրանթի մէջ էր որ տեղի ունեցաւ հանդէսը՝ որ տեւեց չորս ժամ: Ա՛պահովայի գոլութիւը պրաշեալ ժամէն ասաջ վաւերացած էր պրոցը, տեսնելու համար պատանական յոբելեարը, որուն անունը մէկէ աւելի յիշատակներ կ՛արթնցնէր անոնցմէ իւրաքանչիւրին մէջ: Բանախոսները, ի գլուխ որոց Յոբելեարի Յանձնաժողովի նախագահ Պ. Ա. Զօլաքեան՝ որ մանաւանդ Փարիզէն եկած էր, պերճախօս կերպով նկարագրեցին ալեւոր յոբելեարը իր բազմ յատկութիւններով եւ գործերով: Ողերգներ եւ տեղագիր կարդացուեցան Բրուսալէմի Պատրիարքէն, Պարկատուներէն, Կալկաթայէն, Հայաստանէն, Փարիզէն. Ա՛ինիկայէն. մէկ խօսքով աշխարհի չորս կողմերէն տասած: Յարգելի յոբելեարը, ժողովրդային այդ տարօրինակ պատկառանքին յայտնութեան ղէմաստած, իր շնորհակալութիւնը գոռաց անմիջապէս, երբ իրեն եկաւ խօսքի կարգը: Ան ապրի եւս շնորհարար մը երեսին, երիտասարդական կրակով եւ տպաւորիչ խանդավառութեամբ աւելցուց, եւ պատասխանելով բազմ ողերգներուն, շնորհա-

կալուածին յայտնեց ժողովրդի խեղճ ըլլալը այլ ալնիւ արտայայտութեանը համար: Մասիսեան գալուածին համար նշանակուեցաւ օր մ'եր Մայիս 30ը եւ Յոբելեանի տեղական յանձնախումբը շնորհաւորելի է հանդէսի լաւ կազմակերպութեան համար. գրական եւ դեղարուեստական բաժինները, լաւ դասաւորուած, ներկայեցուց վայելուչ տպաւորութիւն մը թողուցին: Անոնք արժէն մեկնեցան, ալեւսրտ յոբելեային շուրջ ժողովուրդին կարեկցութիւնը տանելով տեղերնին:

ԱՊԱԳԱՅ, 5 Յունիս 1926

Չերսալի յոբելեանին հանդէսը, որուն տակիրճ նկարագրութիւնը արուած էր Ապագայի վերջին թիւին մէջ, Հայ ալբասիրութեան մեծաշուք ոգեւորմամբ մը եղաւ: Մեծարանքը որ մատուցուեցաւ գրական եւ հասարակական վաստակաւորին, պատուաբեր էր թէ՛ յոբելեարին եւ թէ թէ՛ Հայ ժողովուրդին: Մարտէլի Յանձնախումբը վարձած էր քաղաքին մեծագոյն սրահը, եւ ան մեծ մասամբ լեցուն էր. Տէր էին հին պատուիրն ու նորը, դաստիարակները, երիտասարդութիւնը, Թարգմանչ Տիկնոջ վարժարանի որբուհիները, Սկաուտին վարժարանի աշակերտները. եւ այդ խառն բազմութիւնը (երկու հազար տուիի մօտ) շատ ժամ ամբողջ՝ յարգալից ամփոփումով կամ ջերմ ոգեւորութեամբ ունկնդրեց բազմերանգ գործիչներն ի պատիւ արտասանուած ճառերը, երգուած ուղերձները կամ երգուած երգերը: Յոյնն Մարտէլի Յանձնախումբին՝ պ. պ. Յակոբ Սեւեան եւ Յակոնոս Սաղմազեան, յոյնն Յոբելեանական Կեդր. Յանձնաժողովին, Փարիզի Ակնկիներու Հայրենակցականին, Կեդր. Վարժարանի նախկին աշակերտներու եւ Թատր. Սկաուտ. Կուսակցութեան՝ պ. Ս. Չօպանեան, յոյնն Մարսէյլի՝ պ. Ելիշէ Թոխաճեան, ինչպէս եւ որբուհի մը եւ դաստիարակ մը՝ յոյնն Գարդուսէի որբուհիներու եւ Մարտէլի դաստիարակներուն, արժանապատիւ հայրենակիցներ ներկայացին Չերսալի կեանքին ու գործին արժանիքները, եւ անոնց մէկուսը նաեւ սիրուն ուղերձով մը՝ Կեդրոնականի գաղութական պ. Լեւոն Մեսրոպ, որ յայտնեց ըգծուածներ շատ տարբեր անունէ մը որ կ'արտայայտէր Յունաց իր պատճառուբ խմբագրականին մէջ:

Մայիս 31ի օրը, Վիքթորիա Փալաս պանդոկին մէջ Յոբելեանական Յանձնաժողովը տուաւ հոյակերտ մը ի պատիւ Չերսալի, որուն մասնակցեցան ասեղի անձնաւորութիւններ, եւ ուր բաժակաճառեր արտասանեցին պ. պ. Յակոբ Սեւեան, Ս. Չօպանեան, Յ. Սաղմազեան, Տիգրան Մխրտչեանց, Հայկազն Գալեմքեարեան, Արամ Թիւրապեան, Տիկին Հ. Գալեմքեարեան, Տիկին Գարեան, Տիկին Արամ Թիւրապեան եւ այլք, եւ որոնց արտասանեց Յոբելեարը սիրուն ու արտահայտիչ ճառով մը:

ԱՊԱԳԱՅ, 12 Յունիս 1926

Il y a quelques jours, la colonïe arménienne de Marseille a célébré, dans la salle Prat, toute pleine, le jubilé de soixante années d'activité littéraire et patriotique de son vétéran national, M. Minas Tchéraz, qui habite notre ville depuis plusieurs années.

La séance a commencé l'après-midi à 3 heures, pour se terminer à 7 h. 30, au milieu de l'enthousiasme général. Elle était présidée par M. H. Sélian, le doyen de la colonie et président du comité du jubilé.

Le jubilaire a fait son entrée dans la salle au bras du président et a pris place sur un fauteuil spécial aménagé sur la scène, détaché du groupe des personnalités qui entouraient le président, à la droite duquel se trouvait M. Archag Tchobanian, un autre grand écrivain arménien, venu exprès de Paris pour assister à cette cérémonie et pour rehausser par sa parole l'éclat de la réunion.

La cérémonie a débuté par une allocution du président qui a parlé d'abord en arménien et ensuite en français. Cette belle allocution a été prononcée après qu'on avait écouté d'abord debout la «Marseillaise» et ensuite l'hymne national arménien «Mer Hayrénik» exécutés par la fanfare arménienne «La Lyre».

M. Sélian, profitant de la réunion de cette imposante assemblée, s'est fait son interprète pour exprimer publiquement leur reconnaissance au gouvernement français pour l'hospitalité dont les Arméniens jouissent en France et pour les exhorter à rendre cette reconnaissance effective en allant prendre leur part dans la souscription volontaire ouverte pour le relèvement du franc, comme l'ont déjà fait plusieurs Arméniens à Paris et à Marseille.

Après cette allocution, lecture a été donnée des nombreux télégrammes et messages parvenus des diverses parties du monde : de France, Angleterre, Belgique, Amérique, Perse, Egypte, Russie, Autriche, etc. D'autres discours ont été prononcés, des déclamations ont été faites par des artistes réputés, des adresses lues par des orphelines et des émigrés.

Il y a eu une partie artistique soignée où on a entendu le violoniste Papazian; le hautboïste Bellandou, un chœur admirable d'orphelines de l'orphelinat arménien de la Capelette et deux solistes de ce groupe ont littéralement charmé la salle ; des chanteurs amateurs, une chanteuse et un chanteur ont également captivé les auditeurs et tous ont été fort acclamés.

A la fin, le vénérable jubilaire s'est levé et avec sa taille imposante s'est avancé sur la scène et a prononcé un discours magistral remerciant d'abord l'assemblée pour cette chaude manifestation, exprimant sa gratitude pour tous les artisans de son jubilé et adressant des paroles émues de reconnaissance à l'Arménie et à la France. Il a tracé de main de maître un tableau saisissant de

son activité passée en ce qu'elle avait de corrélation avec la situation de jadis et de maintenant des Arméniens et a fini en exhortant ses compatriotes à ne jamais désespérer et avoir toujours confiance en la justice immanente.

Ainsi s'est terminée cette mémorable céremonie qui gardera une place impérissable dans les annales de la colonie arménienne de Marseille.

LE PETIT MARSEILLAIS, 11 Juin 1926.

Les Arméniens de Marseille ont célébré récemment, dans la salle Prat, le Jubilé de soixante années d'activité de leur vétéran national, l'écrivain patriote Minas Tchéraz.

La grande salle était toute pleine. L'assemblée était présidée par le doyen de la colonie arménienne de Marseille, M. H. Sélian, qui était en mème temps président du Comité du Jubilé à Marseille.

M. Archag Tchobanian, le grand poète et littérateur arménien, était venu exprès de Paris, où il réside depuis de longues années, et était entouré d'autres personalités arméniennes de Marseille et de Paris.

La séance a commencé par l'exécution de la «Marseillaise», et du chant national arménien «Mer Hayrénik», tous les deux écoutés debout et exécutés par la Société «La Lyre», fanfare arménienne.

Le président a ouvert la séance par une allocution en arménien suivie d'une autre en français. Il a fait un vif éloge de M. Minas Tchéraz, puis a exprimé la reconnaissance des Arméniens pour la généreuse hospitalité de la France, en engageant ses compatriotes à prendre part à la contribution volontaire pour le relèvement du franc. Cette allocution chaleureuse a été très applaudie.

Il y a eu ensuite un exposé général de la vie littéraire et de la noblesse de caractère du jubilaire, le tout traité de main de maître par M. Tchobanian. De nombreux télégrammes et des messages arrivés de France, Angleterre, Autriche, Egypte, Palestine, Perse, Amérique, etc., ont été lus et acclamés. Il y a eu d'autres allocutions prononcées : des messages adressés par des orphelines et des émigrés.

Une partie artistique très réussie où on a entendu le violoniste arménien M. Papazian, le hautboïste réputé M. Bellandou, les chœurs et les soli des orphelines, des déclamations et des chants divers par des professionnels et des amateurs.

La séance qui avait commencé à 3 heures de l'après-midi, s'est terminée à 7 h. 30 au milieu d'une allégresse générale.

Le public qui s'était tenu, durant toute la séance, sous le charme de la fête dans un recueillement impressionnant, manifesta son enthousiasme débordant lorsque le jubilaire prit la parole à la fin et prononça un discours magistral remerciant tous les artisans de son Jubilé, la Nation arménienne et la Nation française dont il est l'hôte depuis longtemps et donnant un tableau raccourci de son activité nationale durant soixante ans. Ainsi a fini cette belle fête, qui laissera un souvenir ineffaçable dans les annales de la colonie arménienne de Marseille.

LE SÉMAPHORE DE MARSEILLE, le 10 Juin 1926.

ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կեդրոնական Յանձնախումբին կարգադրութեամբ, Ջերազի յոբելեանը տօնուեցաւ Փարիզ՝ մասնաւոր հանդէսով մը որ տեղի ունեցաւ, հոծ և ընտիր բազմութեան մը ներկայութեամբ, Salle des Agriculteurs*ի մէջ, 1926 յունիս 13 ի կիրակի իրիկունը:*

Յայտագիրն էր հետեւեալը.

1.— ա. *Տէր կեցո* (Հ. Չէօրէքեան), բ. *Հոլի անուշ* (Ս· Մելիքեան), գ. *Օրօր Սաինօ* (Կոմիտաս վ.արդապետ), դ. *Սօնա էար* (...), «ՍԻՓԱՆ» ԵՐԳԱԽՄԻՒԲ:

2.— *Բանախօսութիւն*, Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ:

3.— a) Sonate en ré majeur adagio - allegro - maestoso - animato - giga, B. GALUPPI, b) Fantaisie sur des thèmes caucasiens, Lento - andantino - con moto - allegretto - Lesghi, G. KORGANOFF ՕՐ. ՏԻՐՈՒՀԻ ՉԱՐԱՓԵԱՆ:

4.— *Կապանքի գիշեր* (Միհրան Չերազ), Պ. ՏՐԴԱՏ ՆՇԱՆԵԱՆ:

5.— *Բանախօսութիւն*, Պ. ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ:

6.— ա. *Երէք հայ ժողովրդական երգ* (*Լոնծոր ունիմ, Օրօր, Նարանիմ*) (վ. Սարգսեան): բ. *Երկու երգ Նահապետ Քուչակի խօսքերու վրայ* (*Իմ սիրտս է լալու ալայ.-Ես ձար ծիծեռնեակ պիտէի.*) G. PONIRIDY, գ) *Մանկական երգ* (Կոմիտաս վ.արդապետ) ՕՐ. ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԲԱԲԱՅԵԱՆ:

7.— *Սիրոյն մը պատմութիւնը* (Միհրան Չերազ), Պ. ՇԱՀԱՆ ՍԱՐԵԱՆ:

8.— *Բանախօսութիւն*, ԴԵՐ. Տ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼՃԵԱՆ, *Կաթոլիկոսական պատուիրակ:*

9.— ա. *Չիգ աս քաշի* (Ա. Մելիքեան), բ. *Պինիէօլ* (Կոմիտաս վ.արդապետ), գ. *Դէ՛ հոմ'ան* (վ. Պրուանճեանց), դ. *Երեւան* «ՍԻՓԱՆ» ԵՐԳԱԽՄԻՒԲ:

10.— Suite: Grave - Allegro - Gavotte - Largo - Finale, G. VALENTINI (né en 1690), Պ. ՏԻՐԱՆ ԱԼԵՔՍԱՆԵԱՆ:

11.— *Սիրէ՛ Հայկազունք* (Կարս-Մուրատ), «ՍԻՓԱՆ» ԵՐԳԱԽՄԻՒԲ:

Բանախօսներէն, Պ. Զօպանեան, Մարսէյլի գլխաւոր յոբելեանական հանդէսին նկարագրութիւնը ընելէ յետոյ, յայտարարեց թէ ուրիշ քանի մը մեծ հայկական գաղութներու մէջ ալ՝ (նիւ Եօրք ու Լոնտոն մանաւանդ) կեղր. Յանձնաժողովին թելադրութեամբ՝ ի մօտոյ տեղի պիտի ունենային նմանօրինակ հանդէսներ, դիտել տուաւ որ մանաւորապէս անհրաժեշտ էր որ Փարիզի Հայութիւնն ալ որուն ծոցին մէջ Զերազ գործած է երկար տարիներ, տօնէր անոր յոբելեանը, քանի որ կեղր. Յանձնախումբը կրկին խնդրած էր Զերազէն Փարիզի հանդէսին ներկայ գտնուիլ, բայց ան իր առողջական վիճակին պատճառով ինքզինքն անկարող զգացած էր այդ փափաքին գոհացում տալու: Յետոյ, ամփոփ ու ամբողջական տեսութիւն մը ներկայացուց Զերազի բազմաժանր գործունէութեան՝ իբր ուսուցիչ, իբր դրագէտ, իբր հրապարակագիր և իբր ազգային գործիչ, մանաւորապէս ծանրացաւ Զերազի կեղրոնական վարժարանի տեսչութեան շրջանին վրայ և պատմեց կարգ մը յիշատակներ այդ օրերէն: Յայտնեց ի վերջոյ Զերազի որոշումը՝ յոբելեանական նուիրատուութեանց գումարը յանձնելու բարեգործական ընդհ. Միութեան, որպէս զի իր կենդանութեանը անոր տոկոսները միայն ստանայ և մահուընէն յետոյ այդ գումարը յատկացուի Ս. Հայաստանի մէջ հիմնուելիք նոր Ակն գիւղին մէջ Զերազեան արհեստագիտական նախակրթարան մը պահելու:

Յետոյ խօսք առաւ Պ. Լեւոն Բաշալեան և ըսաւ.

Դժուար գործ մըն է խօսիլ Զօպանեանէն ետքը. իմ վաղեմի բարեկամս նիւմ մը «ապառելու» առանձնաշնորհումը ունի, որ իմէ ետքը եկողին ուրիշ բան չի թողուր բայց եթէ կրկնութիւններու կամ ընդլայնումներու մէջ տապալելու աւելորդ գերը: Հետեւաբար ես ինձ պիտի թոյլ տամ լոկ անձնական մէկ քանի յիշատակներ վերաքաղել այստեղ այն հին բարեկամութենէն որ դիս կը կապէ այսօրուան յոբելեարին:

1884ի սկիզբն էր որ Մասիս օրաթերթը կը մտնէի իբր օգնական խմբագիր: Թերթին տէրը և տնօրէնը, կապուտ Իւթիւճեան, աչքի հիւանդութեամբ մը անկողնի կը

ծառայէր այն այն առևն և սիրուած էր շատանալու հեռուէն վարելով իր օրապրին վերին հակողութիւնը: Գործէ կը վարէր Բիւզանդ Պօղամճեան, գրչի հաճեատ ու պարկեշտ աշխատաւոր մը, որ իբր աշխատակից ունէր Տաճատ վարդապետ, խելապարի աչքերով ու քիչ մըն ալ շարժուձեւերով անհատասարակշիռ երիտասարդ մը զոր յետոյ մեր յեղափոխականները պիտի ապանէին իբր «մատնիչ»: Թերթին գաղտուկ համբապրատեան էր Բիւզանդ Քէչեան, որ ամէն օր իր համբապրականները կը գրկէր անատորապիր, որովհետեւ թուրք գրաքննութիւնը արգիլած էր իրեն հրապարակագրութիւնը: Ամէն մարդ գիտէր թէ ո՛վ էր յօդուածներուն հեղինակը, թերեւս նոյն իսկ տպագրական սեպհականութիւնը, որ սակայն աչք կը գոցէր. թուրք գրաքննութիւն ըսուած այլանդակ ու ճիւաղային գրութիւնը նոր սկսած էր և դեռ չէր զգեցած այն զարհուրելի կերպարանքը որ յետոյ իրը պիտի ըլլար: Թերթը դուրսէն բաւական աշխատակիցներ ունէր սակայն, և առանց մէջն էր Զերաք, որ գրեթէ կանոնաւորաբար համբապրատուն կը հանդիպէր և «ազգային լուրեր» կը բերէր մեզ, զորոնք ինք համբապրած էր իր կոկիկ ու վճիտ ոճով, ինչպէս կոկիկ ու վճիտ էր գիրն ալ, որ մեր գրաշարներուն հրճուանք կը պատճառէր, բոլորովին հակառակը Բիւզանդ Քէչեանի խապխազած խառնամաղն մեհենագրութիւններուն զորոնք խեղճ բանտարները ամէն օր արիւն-քրտինք կը մանէին քակելու և որոնց քով Զօպանեանին գիրը գեղագրութեան վարպետի գլուխ-գործոց մըն է: Երբ «ազգային լուր» կ'ըսեմ, չկարծէք որ լրաբերի պարզ տեղեկատուութիւններ էին առանք. Զերաք, որ «ազատական» նոր երիտասարդութիւնը կը ներկայացնէր, միջոց կը գտնէր անոնց մէջ տեղատարեալ սուր ակռաներ օրուան «պահպանողական» վարչութեան դէմ: կը յիշեմ որ այդպիսի խայթուածի մը հետեւեալ առաւն խմբագրատունէն ներս խուժեց երկիւղալի Նուբեան էֆէնտին, ու բարկաճայթ և փրփրեալ, խեղճ Պօղամճեանին վրայ նետուեցաւ, հասկնալու համար թէ ո՛վ էր յօդուածիկին հեղինակը: Պօղամճեանի կմկմացող ու խղճալի պատասխաններէն յուսահատած, թողուց զայն արհամարհանքով, իմ վրաս եկաւ և աշխատեցաւ ինձմէ կորզելու իր փնտռած գաղտնիքը: Չյաջողեցաւ, բայց չեմ գիտեր ի՛նչպէս կրցայ գինքը անդորրացնել, այն «շնորհով» որ պատանեկութեան յատուկ է: Հետեւեալ օրը Զերաքին կը պատմէի այս տեսարանը, և ան իր չարաճճի խնդու-

Թիւնը չէր կրնար զսպել, տեսնելով թէ ի՛նչպէս իր տուած հարուածը իր տեղը հասած էր ուղիղ: Ա.յսպիսի պայմանները ու ժէջ էր որ ճանչցայ Չերազը, և իմ խանդավառ պատանեկութեանս ամբողջ խոյանքը գնաց դէպ ի իրեն, որ արդէն նշանակելի համբաւ մը շինած էր իբր պրոտ, իբր բանակուող, իբր ազգային գործիչ: Այն աստն բարեկազմ երիտասարդ մըն էր, որ հակառակ իր շրջանակաձեւ հոծ մօրուքին վաղահաս լրջութեանը, լեցուն էր միշտ այն շէն ու ժպտագին զուարթամտութեամբ որ իր նկարագրին գլխաւոր յատկանիշներէն մին էր և կ'ենթադրեմ որ մնացած է մինչեւ հիմա:

Կը յիշեմ յետոյ գինքը Աթենքի խմբագրատունը, ուր կը հակէր տպագրութեանը իր յօդուածներու շարքին որ կը կրէր Ասացին ուղեւորութիւնս եւրոպայի մէջ տիտղոսը և որ Պերլինի վեհաժողովին առթիւ իր կատարած ճամբորդութեան մէկ շատ չոր ծանօթագրութիւնն էր, գրեթէ լոկ թուականներով և անուններով, որովհետեւ Համիտեան ոէժիմին տարատիպը սկսած էր արդէն ալ առնել մեր սրտերը:

1888ին Չերազը կը տեսնեմ Բերայի հելլենական Սիլլոդոսի սրահին մէջ, խուռն բազմութեան մը առջեւ որ եկած էր լսելու իր սիրելի հոեսորը՝ Կովկաս կատարած պաղտնի ուղեւորութենէն դարձին: Չերազ այդ բանախօսութեան էր որ մէջտեղ հանեց իր այնքան բազմաթիւ բառախաղերուն ամէնէն ճարտարը: Երբ որ Էջմիածնի վեհարանը կ'երթայ և կը մտնէ Օրմանեանի մօտ, որ այն աստն աստուածաբանութեան ուսուցիչ էր Գէորգեան ճեմարանին մէջ, մեծանուն եկեղեցականը, ապշած,

— Երա՞զ, կը պոչէ:

— Չ'երազ, կը, պատասխանէ մեր բարեկամը:

Իր այդ բանախօսութեան մէջ, Չերազ պերճախօսութեան ի՛նչ հնարքներու դիմեց նկարագրելու համար մեզ իր հանդիպած հայ գինուորները, որոնք արդէն մէկ քանի տարիէ ի վեր իրենց քաղաքացիի պարտականութիւնը կատարելու և ոուս բանակին մէջ ծառայելու կոչուած էին վերջապէս: Չերազ կը պատմէր թէ հանդիպած էր Հայերու շարքերու, որոնց «կուրծքին վրայ արեւը կը շողար». մեր լարուած ուշադրութիւնը առանց դժուարութեան կը հասկնար թէ խօսքը հայ գինուորներու փայլուն համազգեստին վրայ էր: Հիմա կը ժպտիք այս հնարքներուն

վրայ, բայց պէտք է մոռնալ որ ձենէ առջի սերունդին մէջ մարդիկ, արդիւնաւոր բայց սիրելի բան մը կամ գաղափար մը «քշելու» համար, բանտի և աքսորի վտանգն էր որ աչք կ'առնէին:

Տարիներ յետոյ իմ վազեմի բարեկամս պատմ Լոնսոն, ուր այն կանոնաւորութեամբ որ իր կեանքին յատկանիշն է, կը հրատարակէր L'Arménie ն ու կ'աշխատէր մեր գաղթին համար, դիմումներով, հրապարակախօսութիւններով և գրգռութեամբ: Իր բնակարանը Լոնսոնի լաւագոյն թաղերէն մէկուն մէջն էր, ուր ճգնաւորի կեանքով մը կ'ապրէր ան, իր ընտրած սեւեռուն գաղափարին ամենօրեայ և ամէն ժամու իրագործմանը աշխատող ճգնաւորի մը:

Մէկ ալ 1908ին Բաղուի կայարանը կը գտնեմ զինքը, ուր նորընտիր Իզմիրլեան կաթողիկոսին կ'ընկերանար էջմիածնէն Բեդրոսուկ: Իր ներկայութիւնը մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած էր ներկայ գտնուող խուռն բազմութեան մէջ, և շատեր էին որ, զինքը շրջապատած, յոյսի խօսքի մը կը սպասէին իրմէ մեր ակնկալութեան մասին, այն միակ ակնկալութեան որ դարերէ ի վեր մեր ցեղին երեւակայութիւնը կը լարէ դէպ ի ապառ ու լաւագոյն կեանքի մը ըղձալի հեռանկարը:

Երբոր այսպէս ակնարկ մը կը նետենք իր ամբողջ կեանքին վրայ, կը տեսնենք թէ անոր ամէնէն աչքի զարնող յատկանիշը իր միութիւնն է: Այն գաղափարը որ զինքը ներշնչած է իր կեանքին առաջին օրերուն, հաւատարմօրէն անոր կառչած է ան մինչեւ այսօր: Ազգին ծառայել ու անոր բարիքը փնտռել. ահա իր պատանութեան ինչպէս և իր ծերութեան նշանաբանը: Մեռսրոպեանները ժամու իմաստուններ, դէպքերու լոյսին ներքեւ, կ'ըսեն մեզի այսօր թէ այդ խոհերը իրականացնելու համար իր ընտրած եղանակը սխալի մը վրայ հիմնուած էր ձայրէ ի ձայր: Եթէ պատմութեան տեսչութիւնը, եթէ գերութենէ պատմել բաղձալը սխալ մըն է, Չերազ այդ սխալը գործեց իր ամբողջ ցեղին հետ, իր ազգին լաւագոյն գաւակներուն հետ, գարերուն խորէն մեզի հասած անյեղլի ու անդիմադրելի ըղձանքէն մղուած, և սորը մէջն է իր ամբողջ արդարացումը, եթէ արդարացման պէտք կայ, և իր կեանքին հպարտութիւնը:

Պալաքեան սրբազան, իր կամք, Պատուիրակի պաշտօնին բերմամբ ստիպուած ըլլալով Մարսէյլ երթալ, չկրցաւ գալ իր խոստացած բանախօսութիւնն արտասանել և ղրկած էր հետեւեալ հեռագիրը, որ կարդացուեցաւ.

MARSEILLE.— Cause accomplissement devoir sacré regrettons pouvoir pas assister jubilé Minas Tchéraz, formons meilleurs vœux, présentons hommages avec appréciations pour œuvre accomplie par cher grand vétéran.

ÉVÊQUE BALAKIAN

Նոյն հանդէսին մէջ կարդացուեցան նաեւ հետեւեալ նամակները և ուղերձները.

PARIS, 12 Juin 1926

Monsieur le Président,

Je regrette profondément que, malade et ne pouvant sortir, je sois empêché d'assister à votre réunion en l'honneur de notre compatriote Mr. Minas Tcheraz.

J'aurais été très heureux de m'associer à tous les hommages si mérités qui seront rendus à mon ancien collaborateur lors des négociations des Réformes en 1912, dont je garde toujours le plus affectueux souvenir.

J'en suis réduit à vous écrire pour vous assurer que, quoiqu'absent, je suis de tout cœur avec vous en cette manifestation de gratitude et de sympathie pour notre éminent compatriote.

Agréez, Monsieur le Président, l'expression de mes souhaits les plus distingués.

BOGHOS NUBAR

ՓԱՐԻԶ, Յունիս 1926

Ա՛եծապատիւ Պատուոյ Նախագահ.

Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութիւնը այսու կուգայ յայտնել իր խորին յարգանքը Պ. Մինաս Չերազի անձին համար, անոր վաթսունամեայ յոգնաջան ու արդիւնաւոր գործունէութեան Յոբելեանին առիթով, զոր դուք կսչուած էք տօնել յառաջիկայ Յունիսի 13 ին:

Վաստակաւոր ուսուցիչ, խոհեմ ազգային հասարակական գործիչ, Համուտ քանասէր եւ տաղանդաւոր գրող, Հանրային գործունէութեան

բալոր մարդերուն մէջ անիկա ունեցած է առաջնակարգ դեր մը, զոր մենք խորապէս կը գնահատենք:

Կը խնդրենք բարի ըլլաք մեր այդ գործունեութեան թարգմանը հանդիսանալ Մեծանուն Յոբելեարին մօտ, այս հանդիսաւոր առիթով, եւ ընդունիլ մեր լուսապայծ գործունեութեան հաւատամքը:

Ի. Տ. Նախագահի Հ. Հ. Պատուիրակութեան
Ա. Ի. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ, 10 Յունիս 1926

Փարիզի Հայ Տիկնանց Մխիթարեանը ներկայիս կը փութայ հանդիսել Յոբելեանական Կեդրոնական Յանձնաժողովէն, որ հաճի մեր անկեղծ հիացմանն եւ անայլայլ յարգանքին արտայայտութեան թարգմանն ըլլալ՝ վեհոգի եւ արժանաւոր Յոբելեար Տիար Մինաս Չերազի մօտ, որ՝ իր կրթական, դրական եւ հասարակական անշահախնդիր եւ ազգանուէր գործունէութեամբ՝ միացաւ վաթսուն երկու տարիներ իր շուրջը անշէջ պահել ազգամիս Հայերուս անկեղծ սէրն ու համակրանքը:

Պատի՛ւ եւ յարգա՛նք՝ Հայ Ազգային Ճակատագրի այս անհանգ եւ արժանընտիր գործաւորին:

Յարգալիր ակնարկներով մնամք
Ի դիմաց Փարիզի Հայ Տիկնանց Մխիթեան
Առենապետուհի — Առենադպրուհի
ԷԼԻԶԱ ԷՄԻՐԵԱՆ — Զ. ՃԷՎԱՇԻՐՃԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ, 12 Յունիս 1926

Յարգելի նախագահ,

Փարիզի Հայ Ուսանողական Մխիթեան Վարժարանը կը բերէ իր յարգանքի բաժինը Մինաս Չերազի վաթսնամեայ ազգային գործունէութեան յոբելեանին, խնդրելով որ բարեհաճիք Յոբելեարին հաղորդել իր ակնարկներուն արտայայտութիւնը:

Փարիզի Հայ Ուս. Միութեան
վարժարանի Նախագահուհի
ԱՐԱՓԻԻ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Հանդէսին աւարտումէն առաջ, Պ. Զօպանեան առաջարկեց հասարակութեան, որ ծափերով իր հաւանութիւնը տուաւ, ղրկել Մինաս Չերազին հետեւեալ հեռագիրը.

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ — ՄԱՐՍԷՅ.

փարիզի հայ գաղութը, հաւաքուած յունիս 13ի իրիկունը Salle des Agriculteurs ի մէջ, ոսնելու համար ձեր

վաթնամեայ հանրային գործունէութեան յոբելեանը, ձեզի կ'ուղղէ իր խորին յարգանքին արտայայտութիւնը եւ կ'ողջունէ ձեր մէջ ազգային մշակոյթի եւ ազգային դատի քաջմաւաստակ վեթերանը:

ՉԵՐԱԶԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Մասիսյէն վերջ Փարիզն էր որ կը մօնէր անցեալ կիւրակէ երեկոյ Salle des Agriculteursի մէջ դրական եւ հասարակական վաղեմի վաստակաւոր Մինաս Չերազի վաթսունամեայ յոբելեանը: Սրահը լիքն էր համակիրներու հոծ եւ ընտրեալ բազմութեամբ մը:

«Սիման» երգչախումբին կազմէ երեւոյծ քանի մը մխիթարեան հայրերէն վերջ, ինչ որ առաջ Յոբելեանական Կեդր. Յանձնաժողովոյ նախագահ Պ. Ս. Չօպանեան եւ կարդալ վերջ ծեալ յարգելի յոբելեարի կեանքը պարզ ուսուցչէ, դրագէտ եւ քաղաքական գործիչ, ցոյն շեշտել մը վեր հանել անոր արժանիքները. պարզ ակնարկ յիշատակութիւնն ըլաւ Մասիսի Յոբելեանական հանդէսին առիթով տեղւոյն ունեցած մեծ արձագանգին ցոյց տրուած խանդավառ ցոյցերուն, եւ պարզ յատկանիշ Չերազի նախագին, պատմելով թէ պարոնի՛ն Չերազ փափաքած էր որ իրեն ըլլալիք նուէրները յատկացուին ազգային դպրոցական գործոյն համար ղօնուած հոյ սերունդին թողած արքերու պահպանման եւ դաստիարակութեան գործին:

Պ. Լեւոն Բաշալեան արժանի ակնարկութիւնով մը թէ դժուար էր իրեն համար Չօպանեանի նիւթ ապառով պերճախօսութենէն վերջ խօսիլ, զոյգի ձեւով դրուատներ պատճառ Մինաս Չերազի հրապարակագրական եւ հասարակական կեանքէն եւ հոյ մշակոյթի եւ հոյ խոհալի կրկնակ տեսակէտներէն վեր հանել օրուան ցոյցին նշանակութիւնը:

Պ. Պօղոս Նուպար եւ Պալեքեան Սրբազան որոնք հանդէսէն կը բացակայէին առաջինը՝ իր տկարութեանը, երկրորդը՝ իր քաղաքէն բացակայութեանը պատճառաւ, չերմ եւ ջնաշատական դրութիւններով վախճած էին մտանակցիլ օրուան ցոյցին:

Կարապետեան Տիկնանց Մխիթեան եւ Ուսանողական Մխիթեան շնորհատուական դրութիւնները, որմէ վերջ Տ. Նշանեան եւ Շ. Սարեան կարդացին Յոբելեարի երկու սիրուն պատմուածքները:

Բանախօսութիւնները կ'ընդմիջէին երկչախումբը իր համերգներովը, Օր. Մ. Պապայեան իր վարժելի երգերովը որոնցմէ «Կաքաւիկը» կրկնել պարտաւորուեցաւ եւ Օր. Չաւարեան որ դաշնակի վրայ նուագեց հրապարակային եւ կովկասեան դեղեցիկ կտորներ:

Ամենէն վերջ Տ. Նշանեան կարդաց Պ. Չերազի կոչմէն Մարսէյլի Յոբելեանական հանդէսին մէջ կարդացած ճառը, որուն խտացումը մեր ընթերցողները տեսան «Ապագայ»ի անցեալ թիւին մէջ

եւ որուն վերջաբանը «թէ պէտք է տպեւին վասին Թրքահայաստանի աւերակներու մասին Կովկասահայոստանի մէջ յարութիւն առնող վիճակին», անհապաղելի խանդավառութիւն յառաջ բերաւ հանդիսականներու մէջ:

Փիւնիկին հետ միաժամանակ Կովկասահայոստանի մէջ յարութիւն կ՚առնեն ահա թրքահայութեան դարերու յիշատակները ապրեցնողաւանները: Արտաքիրէն, Մալաթիայէն, Եւդոկիայէն վերջահաս Ակն: Եւ ակնցի Զօրավի վսեմաքին համառայն Ակնցւոց Հայրենակցական Միութիւնը Հայոստանի մէջ իր կառուցանել ծրագրած Ակն ատանի մէջ է որ կեանքի պիտի բերէ Յոբելեարին վսեմաքաղ արքունց-դըպրոցը:

Եւ այս յայտարարութեան կրկնապէս թելապրական ազդուրուժիւն է որ տեսերնին կը տանին այլ հաճելի երեւոյթէն մեկնող ներկանները:

ԱՊԱԳԱՅ, 19 Յունիս 1926

ՆԱՄԱԿ ՓԱՐԻԶԷՆ

Մինաս Չերազի յոբելեանը.— Ազգային գիտակցութեան վառարանները. Հանդէպ.— Ուսուցիչը, գրագէտը եւ հասարակական գործիչը.— Ա. Չոպանեան եւ Լ. Բաշալեան կը խոսին.— Ինքնաեռանդական մաս.

Փարիզ, 13 Յունիս

Անուշ 13ին, կիրակի գիշեր, Salle des Agriculteurs-ի մէջ տեղի ունեցաւ Մինաս Չերազի Հասարակական գործունէութեան վաթսունամեայ յոբելեանը:

Սրահը լեցուն է ներկայ գտնուիլ, իրարու հետեւէ, ծանօթ դէմքերու յոբելեանական հանդէսներուն, ուր հայ կեանքը, երեկուան եւ այսօրուան, կը պատկերացուի, իր ուրախութիւններուն եւ տխրութիւններուն մէջ, այնպէս ինչպէս յոբելեարներուն կեանքն իսկ, որոնք հետեւ հայ ժողովուրդը եւ իրմէ ծնունդ առած հասարակական գործիչներ չէին կրնար տարբեր կեանք ունենալ, տարբեր ապրումներ, որոնք հետեւ անհատներուն կեանքի եղերքները խառնուելին են ժողովուրդներու ճակատագրի փոխխութիւններուն. մէկը միւսին հարազատ արտայայտութիւնն է առանց չափազանցութեան:

Փարիզահայ հասարակութիւնը շաբաթ գիշեր, յունիս 12, կրնար իր յարգանքի ու երախտագիտութեան ոգեկոչումները ուղարկել Ատրպատականի առաջնորդ Մ՚ելիք-Թանգեան Ներսէս Արքեպիսկոպոս-

ևն, եւ օր մը յետոյ, նոյն բազմութիւնը կուգար ծանել Մինաս Չերազի յաջեղեանական հանդէսը։

Հայ վաստակաւորներուն յաջեղեաններուն ծանակատարութիւնը, որ այս տարուան ընթացքին մէկը միւսին յաջորդեց, ապացոյց է, որ մեր ժողովուրդը հասած է արդէն ազգային գիտակցութեան մը եւ հակառակ թաւիւառական ու ցրուած վիճակի մը մատնուած ըլլալուն, ան գիտէ ալժանաւորին համար բարոյական ու նիւթական գոհաբերութիւններ ընել։ Անաւասիկ գեղեցիկ ու մխիթարական դաս մը բոլոր անոնց համար, ու մանաւանդ նոր սերունդի ներկայացուցիչներուն համար, որոնք պատասխանատուութիւնը ունին, եւ ալ՛տք է ունենան, նաւիրուելու մեր տառապանաց ապագին, որուն վերջնական ու կատարեալ ազատագրութեանը համար անհրաժեշտ են առաքինի շատ գոհաբերութիւններ, ճիգեր ու ջանքեր։

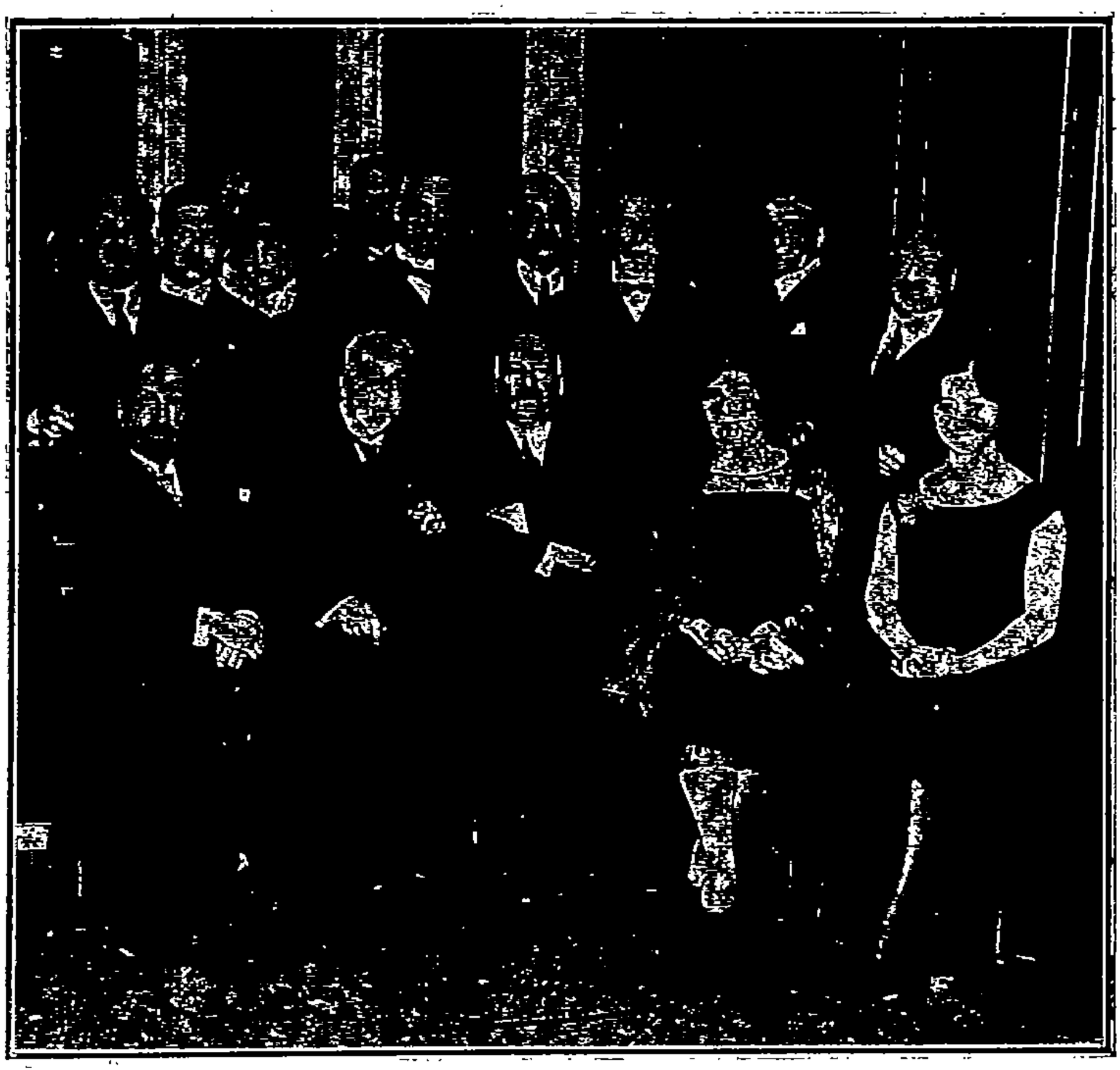

Մ. ՉԵՐԱԶԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԻ ՓԱՐԻԶԻ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ

Ձախէն աջ, նստած՝ Ա. Չոպանեան, Յ. Իսքէնտէր, Լ. Բաշալեան, Օր. Մարգրիտ Բաբայեան. ոտքի վրայ՝ ձախէն աջ՝ Պ. Պ. Դանիէլ-Բեկ, Գր. Ազաթոն, Ա. Թերզիպաշեան, Վ. Եսայեան, Վ. Մեսրոպեան, Կ. Բասմաջեան, Օ. Գարիպեան եւ Եր. Մանուէլեան։

Ընկ Ռուբանիոյ մէջ կը ծանուէր բավմավաստակ ուսուցիչ եւ դաստիարակ Գ. Դպլարեանի յոբելեանը ինչպէս նաեւ գրագէտ Ա. Զօպանեանինը, այսօր կը ծանուին անձնուէր եւ ժողովրդասէր կրօնաւորի մը եւ նոյնքան ուխտեալ հայրենասէրի մը յոբելեանները, անսահմանելի վարձը, միւս օր ուրիշներ ալ այսպէս յաջորդեն ասոնց, լուսագոյն երազներ ազգային հասարակական գիտակցութեան, որ չի մեռնիր ու կը յոյսնուի, հակառակ դժոխային պայմաններու . . . :

Եթէ նոյնիսկ, ուղղութեան եւ ըմբռնումի տեսակէտով, դանագան հատուածներ մեր իրականութեան մէջ տարակարծիք գտնուած ըլլան Մինաս Չերազի գործունէութեան, դիտել կէս դար տեւող հայրենասիրական գործունէութեան մը համար, որ անարգ եղաւ, անժխտելի է, որ անիկա ճշմարիտ ու համոզուած հայրենասէր յեղափոխականը մնաց, որ տերտնչներ տասցուց, եւ որուն անունը մինչեւ այսր ալ համակիր գործած էր անձնուէր գործունէութեան ու անկաշառ հայրենասիրութեան: Չին տերտնչի նեղիմացողներուն համար այս անունը շա՛տ ուժեղ կ՚արթնցնէ, պատմական անցեալը ժամանակաշրջանի մը կապուած, երբ յանդգնութիւն էր. ազգային գաղափարի համար խօսիլ ու գրիչ շարժել: Եւ եթէ կրօնական դասակարգին մէջ թրքահայերը կ՚ունենան իրենց հայրենասէր նեղիմացողները, աշխատակիցներու մէջ Մինաս Չերազ կը մնայ եթէ ոչ միակը, գոնէ ամենաուշագրաւներէն մէկը, մինչեւ այն թուականները, մինչեւ իննսունական թուականները, երբ յեղափոխական գրականութեամբ սնուած, ու կեանքին մէջ թրծուած, յեղափոխական նոր սերունդ մը սպասել կ՚ինչնէ, նոր նշանաբաններով, նոր մինչոցներով ուժգնացումներուն: Ու այդ օրէն ճամբաները կը բաժնուին նորերուն ու հիներուն միջեւ, եւ սակայն քաղցին ալ նշանաբանը նոյնը կը մնայ, —ծառայել ազգային դատին ու ազատագրութեան համար:

Ամէնուն յատուկ, մարդկային բնութեան յատուկ, տկարութիւնները սակայն պէտք չէ որ պատճառ դառնան անտեսելու վաստակաւորներուն մատուցած հայրենասիրական գործունէութիւնը: Այդ տեսակէտով, յոբելեանները տեսակ մը համերաշխութիւն են անհատներու գործունէութեան:

Պ. Ա. Զօպանեան, իբրեւ աշակերտը Պ. Մինաս Չերազի, ներկայացուց ուսուցիչը, գրագէտը եւ հասարակական գործիչը: Անիկա Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանի աւարտին տօրէնը կը դառնայ իրեն հետ ունենալով ժամանակի յայտնի գրական դէմքերը. միեւնոյն աւուր իբրեւ պատմութեան ուսուցիչ, կանուխէն հայ պատանեկութեան, գրասեղաններուն խակ վրայ, կը ներշնչէ հայրենասիրութիւն. եւ երբ օր մը կը սահիլ տեսնայ այդ պաշտօնէն, բավանդակ աշակերտութեան համակրանքն ու պաշտամունքը հետը կը տանի: Անոր գրական գործունէութիւնը նոր սերունդին ծանօթ չէ. կը պատկանէր գրականութեան ուժգնութիւնը շրջանին, ու մինչեւ վերջին օրերս իր գրչէն ելածները նոյն դրոշմը կը կրեն: Հրատարակած է «Գրական փորձեր»ը, ճառերու ժողովածու մը, քաղաքական բանմութիւն յօդուածներ, ա-

ընելեան կեանքէ առնուած նորավէպեր, վիպասիրէն եւ հայերէն լեզուներով: Հրատարակած է Poètes arméniens *անունով գիրքը, Սայեթ Նովայի վրայ ուսումնասիրութիւն մը,* L'Orient inédit *ժողովրդական աւանդութիւններու հատորիկ մը, ինչպէս նաեւ* L'Arménie *թերթը անդադար կը վիպասիրէն եւ վիպասիրէն կը լեզուներով: Իր գրական գործունէութիւնը մինչեւ այսօր ալ կը շարունակէ Պ. Մ'ինաս Չերազ, պահելով իրեն յատուկ ոճը եւ ոգին:*

Ինչպէս ազգային հատորական գործիչ, իր գործունէութիւնը կը սկսի Պատրիարքարանի քարտուղարութեամբ՝ նախ Վարժապետեանի եւ Գրիգոր Օտեանի օրով: Պերլինի վեհաժողովէն առաջ Պատրիարքարանի պաշտօնական թարգմանութիւնները ինք կ'ընէր. այդ էր պատճառը, որ վեհաժողովին համար ալ քարտուղար նշանակուեցաւ: Իբրեւ պատուիրակ, Լոնդոն եւ Փարիզ մեկնեցաւ, կարեւոր պաշտօններով: Իր գործունէութեան վերջին շրջանը Լոնդոնը կապմեց, ուր իր ուժերուն վստահելով՝ շարունակեց օտարներուն ծանօթացնել հայ կեանքին քաղաքական երեւոյթները: Վերջին տարիներս իր գիտական ակտիւութիւնը պատճառ եղաւ, որ դադրեցնէ իր գործունէութիւնը: Կ'աշխատի, կը գրէ, մանաւանդ իրեն ժամանակից անանուն հայ գործիչներուն կեանքին անծանօթ մնացած յատկերը:

Ասկէ երկու շաբաթ առաջ Մարսիլիոյ մէջ տեսնուեցաւ իր յուբելեանը. վանական կալմերէ եկած նուիրատուութիւններուն հետ, վախճաք յայտնած է այդ գումարները յանձնել Բարեգործական ընկերութեան, որպէսզի տոկոսը միայն տարուի ամէն տարի եւ ծառայէ որբերու կեանքի ապահովութեան:

Ընկերը քանասիրութեան ալ նուիրուած է Պ. Լ. Բաշալեանն է որ երկար ժամանակ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան մէջ ապրելով, հոն ուսումնասիրած է հայ մատենագրութիւնը: Ունի նաեւ տպագրած Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի: Ունի նաեւ Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի: Ունի նաեւ Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի:

Ընկերը քանասիրութեան ալ նուիրուած է Պ. Լ. Բաշալեանն է որ երկար ժամանակ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան մէջ ապրելով, հոն ուսումնասիրած է հայ մատենագրութիւնը: Ունի նաեւ տպագրած Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի: Ունի նաեւ Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի: Ունի նաեւ Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի:

Ընկերը քանասիրութեան ալ նուիրուած է Պ. Լ. Բաշալեանն է որ երկար ժամանակ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան մէջ ապրելով, հոն ուսումնասիրած է հայ մատենագրութիւնը: Ունի նաեւ տպագրած Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի: Ունի նաեւ Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի: Ունի նաեւ Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի:

Ընկերը քանասիրութեան ալ նուիրուած է Պ. Լ. Բաշալեանն է որ երկար ժամանակ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան մէջ ապրելով, հոն ուսումնասիրած է հայ մատենագրութիւնը: Ունի նաեւ տպագրած Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի: Ունի նաեւ Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի: Ունի նաեւ Հայ գրականութեան պատմութիւն մը, որ մինչեւ Ե. դարը կը հասնի:

նիւթ մըն էր, մանաւանդ որ Համիտեան պատգամաւորութիւնը խիստ էր։ Զերայ ճամբորդութեամբ մէջէն եկաւ։ Հրապարակով չէր կրնար պատմել մեզի ուսումնասիր վիճակներու մասին, եւ որպէսզի մենք դուշակէինք, «սիրտը փայլ փայլ կը վառէր անոնց կուրծքերուն վրայ» ըսաւ, մենք հասկցանք բանը։

«Այն օրերը ապրած ըլլալու է, վերպատմու թիւնը, որ մենք կրեցինք։ Անկէ յետոյ քանի մը անգամ ես իրեն հանդիպեցայ կրկին, Ս.ուտպա թէ Կովկաս։ Անոր յանձնարարութիւնն էր իր նպատակին. ազգին ծառայել ու անոր բարիքը փնտռել. այս էր անոր պատասխանատուութեան ու ծերութեան խնդալը։ Ազատ ապրիլը մեր ցեղին անբիծ սրտակցութիւններէն մէկն է. եթէ լսողներ կան որ Զերայ սխալ դատեց ազատ ապրելու համար աշխատելով, ապա ուրեմն այդ սխալը ցեղինն էր եւ ոչ թէ անհատի մը։»

Այս երկու բանախօսութիւններէն վերջ կտրուցուէյան գանազան ուղերձներ, ինչպէս նաեւ Պ. Մինաս Զերայի մէկ պատասխանը, որ իր ինքնակենսագրութիւնն էր։ Անդամակ մը ներկայել տալ ժողովուրդի ազատագրական ճիգերը ջլատող ներքին եւ արտաքին բացասական պայմաններուն վրայ, կը յիշատակէ Հայութեան կրած մեծ փոքանութիւնը, մոխրի վերածուած Հայաստանը, եւ ի՛նչ ջունէ այդ մոխիրներէն յարութիւն առնել Փիւնիկը, Ռուսահայաստանը, որպէս ազբիւրը Հայ ժողովուրդի միութեան եւ խորհրդը անոր յաւերժման եւ որուն կը հրաւիրէ կապուիլ արագ ու օգնել, որովհետեւ «բժիշկները վախճանական են ու կ՛անցնին, իսկ հայրենիքը յաւիտենական է։»

Հանդէսին գեղարուեստական բաժնին մէջ եղան ընթերցումներ՝ Զերայի գրական գործերէն, արուեստագէտներ երգեցին ու նուագեցին գաշնակի վրայ, ինչպէս նաեւ Սիման երգչախումբը հրաշեց ժողովրդական սիրուն երգեր։

ՀԱՅՔՆԵՔ, 27 Յունիս 1926

***

ՆԱՄԱԿՆԵՐ, ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ, ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

---

*Յոբելեարին կամ Յոբելեանական կեղր. Յանձնա-
խմբին ուղղուած այս նամակներէն, ուղերձներէն և հե-
ռագիրներէն մաս մը։ Մայիս 30ին առաջ հասած, կար-
դացուեցան Մարսէյլի հանդէսին, մաս մը՝ աւելի ուշ
եկած՝ Փարիզի հանդէսին, մեծ մաս մըն ալ հասան եր-
կու հանդէսներէն յետոյ։*

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 12 Ապրիլ 1926

*Մեծայարգ Սիրելի Տիար Արշակ Չօպանեան, նախա-
գահ Մինաս Չերազի Յոբելինական Յանձնաժողովին.*

*Խորունկ գոհունակութեամբ իմացանք լրագրական
հրատարակութիւններէն, թէ յառաջիկայ մայիս 30, կիրակի
օր պիտի կատարուի Տիար Մինաս Չերազի Ազգ. գործու-
նէութեան վաթսնամեայ Յոբելեանը Մարսէյլի մէջ, և Յու-
նիսի սկիզբներն ալ՝ Փարիզի մէջ։*

*Մեծայարգ Յոբելեարը արժանի՛ է հայ ժողովուրդի
գնահատութեան, իբրեւ Դաստիարակ - Ուսուցիչ, իբրեւ Գը-
րագէտ եւ Հրապարակագիր, եւ իբրեւ Գործիչ մեր ազգա-
յին կեանքին մէջ։ Հանրային ծառայութեան այս բոլոր մար-
զերուն մէջ ցայտո՛ւն եղած է Տիար Մ. Չերազի վայելուն
համակրութիւնն ու անկեղծ նկարագիրը։*

*Այս պատճառներով թէ՛ անձնապէս մեր կողմէ եւ թէ՛
յանուն Ս. Աթոռոյս Մխիթարեան Միաբանութեան կ՚ողջունենք Յոբելեար
Տիար Մ. Չերազը, եւ հիացումով կը շնորհաւորենք զինքն՝
իր բարձր արժանիքներուն այս հանդիսաւոր գնահատումին
առթիւ։*

*Շնորհակալութիւններ կը յայտնենք նաեւ Յոբելինա-
կան Յանձնաժողովին, որ ընդով այս պեղեցիկ կարգադրու-
թիւնը, պատեհութիւն մը ընծայեց Հայ ժողովուրդին, որ
իր պատուական զաւակներէն մէկուն, անոր կեանքին ա-
մենէն խորհրդաւոր եւ փառաւոր հանդրուանին վրայ, ըսէ.
«Ազնի՛ւ, ծառայ բարի եւ հաւատարիմ»։*

Աղօթարար՝ Պատրիարք Երուսաղէմի
ԵՂԻՇԷ ԱՐՔ. ԴՈՒՐԵԱՆ

Յ. Գ.— Յանուն Ս. Աթոռոյս Միաբանութեան (25) քսան եւ հինգ սթերլին կը նուիրենք Մեծայարգ Յոբելեարին: Այս գումարը չէքով մը առանձինն ղրկուած է ձեր Յանձնաժողովին գանձապահ Մեծ. Տիար Գ. Աղաթօնի:

ՆՈՅՆ

ԹԱՒՐԻԶ, 1 Ապրիլի 1926

Մինաս Չերազի Յոբելեանական Յարգոյ Յանձնախմբին.

Յարգելի հայրենակիցներ,

Կարդացինք Թերթերուն Յարգելի Յանձնախմբիդ կոչը՝ վաստակաւոր գործիչ Պ. Մինաս Չերազի 60 ամեայ հանրային գործունէութեան տօնի մասին, որ պիտի կատարէ առյն Թուի մայիսին:

Գնահատել լսած արժանաւոր ժողովրդական գործիչներին, դա՝ մեր ազգի քաղաքակրթական վերելքի նշաններից մէկն է: Յարգելի յոբելեարը մեր այդ կուլտուրայի բազմավաստակ և արժանաւոր գործիչներից մէկն է: Սակայն կրկնակի երջանիկ է Պ. Մինաս Չերազը, որի տարիների քրտնաջան աշխատանքը բեղմնաւորուում է իր իսկ՝ գործչի աչքի առաջ.— կրթական գործը հայ մատաղ սերունդի, որի անխոնջ վաստակաւորն է Պ. Չերազը, այսօր բարգաւաճում է և արդիւնք տալիս. հայ նոր աշխարհիկ գրականութիւնը, որի անդրանիկ մշակներից մէկն է նա, այսօր ծաղկում է և ուռճանում. իսկ հայ ժողովրդի ազգային-քաղաքական վերածնութեան գործում, որի անձնուէր գործիչն է եղել պատմական յոբելեարը, տեսաւ իր ժողովրդի ազատագրութեան արշալոյսը մխայն, որ սակայն մի փոքր մթագնեց և որի պայծառ արեւածագը նաեւ կ'ուզենայինք, որ նա տեսնէր:

Ամերիկահայոց Թեմական ժողովը խորապէս գնահատելով Պ. Մինաս Չերազի կրթական, գրական-հրապարակախօսական և ազգային-հասարակական ասպարէզներում մատուցած երկարամեայ Թանկագին վաստակները, չերմապէս շնորհաւորում է պատուական Յոբելեարը և յարգելի Յանձնախմբիդ մաղթում լիակատար յաջողութիւն՝ իր ձեռնարկին մէջ:

Ամերիկահայոց Հայոց Թեմ. ժողովի Նախագահ
ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՓԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Առենադպիր — Խ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Առենապետ — Հ. ՊԱՆԻՐԵԱՆ

ՄԱՆՉԷՍԹԸՐ, 28 Մայիս 1926

Ազնուամեծար Տիար Մինաս Չերազ.

Ազնիւ Տիար,

*Ձեր ազնուութեան 60 ամեայ վասն Հայրենեաց քո-
ղոքանուէր կեանքի Յոբելեանը տօնելու առթիւ կը փութամ
յայտնել յանուն Մանչէսթրի Հայութեան իմ գնահատումս,
հիացումս և մեծարանքս ձեր քարէր և ուղիղ նկարագրին,
ձեր գրական և կրթական աշխատութեանց, ազգային գա-
տի ինպատաս ձեր ունեցած գործունէութեան և եւրոպական
շրջանակներու մէջ ձեր կատարած դերին համար:*

*Մաղթելով որ Երկինք զձեզ միշտ լուսաշող պահէ
իբր յարացոյց ազգին, մնամ սիրոյ ողջունիւ*

Անթեապար
Հոգ. Հովիս. Մանչէսթրի
Պետոնդ եպս. Գոնրեան

ԹՒՒՐԻՉ, 28 Մարտ 1926

Վաստակաւոր և ծերունազարդ ազգային գործիչ,

*Նորին Բարձր Սրբազնութիւն Գերաշնորհ Տէր Ներսէս
Արքեպիսկոպոս Մելիք-Թանգեանի ազգային գործունէու-
թեան քառասնամեայ Յոբելեանի կեդրոնական Յանձնա-
խումբը այսու պատիւ ունի Ձեր ազնուութեան ներկայել ձեր ձեռ-
քը և շնորհաւորելու ձեր հանրային գործունէութեան վաթ-
սնամեայ յոբելեանը, որ ամփոփումն ու արտայայտու-
թիւնն է ձեր կրթական, գրական, քաղաքական և ազգա-
յին այնքա՛ն անձնուէր և բազմարդիւն գործունէութեանց:*

*Դո՛ւք, վաթսուն երկար ու ձիգ տարիներու ընթաց-
քին, ձեր կեանքի և մեծ գործի կենդանի օրինակով Հայ
ազգի առջեւ հանդիսացաք իբրեւ հանրային բազմավաս-
տակ գործիչ մը, որ կրցաւ պատուով և լիովին կատարել
իր մարդկային, քաղաքացիական և ազգային ծանր պար-
տականութիւնները, որոնց համար այսօր համայն Հայ ազ-
գը երախտապարտ է ձեզ:*

*Յոբելեանը հանրային գործիչի մը բարոյական վար-
ձատրութեան լաւագոյն արտայայտութիւնն և չերմ երախ-
տագիտութիւնն է՝ իր պատկանած ազգին կողմէ: Եւ ձեր
յոբելեանը, որ այսօր համահայկական բնոյթ կը կրէ, ա-
պացոյց է որ բազմատանջ, զարկուած ու զրկուած Ազգը,*

իր ներկայ ծանր վիճակին մէջն իսկ, պիտէ գնահատել իր բազմավաստակ Յոթելեարը, որուն վաթսնամեայ գործունէութիւնը ձեր պատկառելի անձնաւորութեան և ծերունազարդ տարիքի արձանացումն է։

Արդ ընդունեցէք մեր ջերմագին շնորհաւորանքները և արտադին բարեմաղթութիւնները, որ ձեր ներկայ յառաջացեալ տարիքի մէջն իսկ եռանդով շարունակէք ձեր այնքա՛ն գնահատուած և արդիւնաշատ հանրային գործունէութիւնը։

Խորին յարգանօք

Անդամ-քարտուղար՝ Նախագահ՝
ՀԱՅԿ ՕՃԷՄԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ԱԲ. ՓՈՍՃԵԱՆ

Յ. Գ.— Յանձնախումբիս նկարագրագիրը եւ մեր զգացումները Թարգման կը յանդիմանայ, յոթելեանական յանդէսներու ժամանակ, Մեծ. Պր. Ալ. Խատիսեանը։

ԵՐԵՒԱՆ, 1926 Մայիս 5

Սիրելի Ա. Չօպանեան, նախագահ Մինաս Չերազի Յոբելինական Յանձնաժողովի.

Մեր սիրելի բարեկամ, ալեփառ Մինաս Չերազի ազգօգուտ ծառայութիւններուն գնահատումը Պատուարժան Յանձնաժողովիդ նախաձեռնութեամբ, յանուն Հայ ժողովուրդին, ապացոյց մըն է որ ազգային խանդավառ ոգին չէ՛ մեռած մեր մէջ այն շատ մը սեփականութիւններու եւ ժառանգութիւններու հետ որոնք դառնութիւն խլուեցան մեր ձեռքէն ու վիճացան, մեծ Պետութիւններու աչքերուն առջեւ, և իրաւապրկ ըրին մեզ։

Թիւրքիոյ Հայութեան Դատը, որ կիրպով մը և չափով մը նոյնացած է Չերազի կեանքին և գործունէութեան հետ, այսօր կրնայ ըսուիլ թէ կտրուած է. բայց Չերազ կ'ապրի իբրեւ մարմնացումը այդ Դատին արդարութեան։ Ու կարելի է ըսել որ այս Յոբելեանը Յոբելեանն է մեր Դատին։ Եթէ մեր ազգային երազները յօդս ցնդեցան թիւրքէն յափշտակուած մեր բնաշխարհին մէջ, սակայն կ'ապրին պատմական իրականութիւններ, և պիտի ապրին ոչնչացնելու համար ապրող սերունդները մեր նահատակ ժողովուրդին, որուն ժամանակակից պատմութիւնը լի է դառնութեամբ ու փորձառութիւններով։ Ու Չերազ, իբրեւ գործիչ գաղափարի և իրականութեան, պայծառ և կարկառուն

դէմքն է այդ ժամանակակից հայ պատմութեան: Ողջոյնս ձեզ իրենս:

Մենք, մեր պատանութեան շրջանին, դպրոցական պրաւեղանները վրայ, խանդավառուած էինք Գլաձոր փոլծերի պատանի հեղինակին գաղափարներով: Անշուշտ, թիւրքիոյ Հայութեան բոլոր պատանութիւնն ու երիտասարդութիւնը զարնուած էր Չերազի անուան և գործին իր թարմ ու անբիծ երեւակայութեան բոլոր բոնկումներով: Այսօր սակայն հասուն մտքով և բարեկամի զգացումներով կ'ողջունենք Սիրելի Չերազին կեանքին ու գործին ա-կաղձուն եւ ապիտակացեալ հունձքը, և հպարտութիւն մը կը զգանք աւտր արժէքներուն գնահատումով:

Ի՞նչ է սակայն Չերազին արժէքը.— Իր Ուսուցչութի՞նը, իր Հայրենասիրութի՞նը, իր Գրական կարողութի՞նը, իր Հիւանդիտական աշխատութիւննե՞րը:— Թեև բեւս ասոնց ամէն մէկը առանձին առանձին. թերեւս ամէնքը միանգամայն: Բայց, ըստ իս, ասոնցմէ աւելի քան մը.— Իր ծառայութեան մտքութիւնը այդ բոլոր գիծերուն վրայ:

Ուրախ եմ որ Չերազ, առանց կլեկտ տարիներու և ցաւերու բեռան տակ, այսօր իր յոբելինական հանդէսի բեմին վրայ շիտակ կեցած, անտարակոյս հաճոյքով կը լսէ իրեն ուղղուած գնահատումի արտաբուխ խօսքերը, որ ցոլացումներն են հայ զգացումներու և դիտակցութեան:

Կը փութամ ձայնակցիլ Յոբելինական Յանձնաժողովին և Չերազի բոլոր բարեկամներուն և հիացողներուն գովքին ու ծափին, և մաղթել մեր սիրելի Յոբելեարին ու Բարեկամին օձուն ալեւորութեան մը օրհնութիւնները:

Աղօթարար

ԲԱՐԳԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՀԱԼԷՊ, 21 Յունիս 1926

Ազնուամեծար Տիար Մինաս Չերազ,

Մեծանուն յոբելեար,

Չեմ մէջ շատ պարզ և համեստ, բայց խորքի մէջ անկեղծ արտայայտութեանց արդիւնք էր երէկ տեղւոյս Ազգ. Լսարանի սրահին մէջ տեղի ունեցած յոբելեանական հանդիսութիւնը, մեր նախապատրաստութեան տակ, ի պատիւ և ի յարգանս ձեր վաթսունամեայ հանրային տքնաջան և

արդիւնաւոր գործունէութեան: Ցաւ է մեզ յայտնել որ Լիոնի վերջին եղբայրասպան ոճիրը շատ գէշ կերպով ազդած եղաւ Սուրիոյ Հոգաւարի իշխանութենց վրայ, և անկէ ի վեր Ազգային Առաջնորդարանս համարձակութիւն չունեցաւ զանազան առիթներով հանդիսութիւններ կազմել, երբ աւելցնեմ մանաւանդ որ Հայաստանի անկախութեան տարեդարձի առթիւ տեղի ունենալիք հանդիսութիւնները պաշտօնապէս արգիլուեցան միեւնոյն իշխանութենց կողմէ:

Յանուն Ազգային Առաջնորդարանի, յանուն Լսարտանական Յանձնաժողովի եւ յանուն Հալէպահայութեան, կը փութամ իմ արտապին շնորհաւորութիւնները յայտնել Յոքելեանական սոյն բարեպէտ հանդիսութենց առթիւ, և խնդրել որ բարեհաճութիւնը ունենաք, մեծանուն վարպետ, հաւատալու մեր զգացումներուն անկեղծութեանը: Այս առթիւ արտանց կը մաղթենք որ Տէրը պարգեւէ ձեր ազնիւ սիրելութեան տակաւին շատ առողջ տարիներ և կարենաք տեսնել ձեր լաւագոյն իղձերուն արդար պսակումը:

Հայրենակցական ամենաջերմ սիրով, և կարօտի ողջոյններով,

Մնամ Ձեզի աղօթարար
Առաջնորդ Շայոց Բերիոյ
ԱՐՏԱԻԱԶԴ Ծ. Վ. ՊԻՒՐՄԷԵԱՆ

ԹԱԻՐԻԶ, 16 Մայիս 1926

Ազգային մեծանուն գործիչ և վաստակաւոր Յոբելեար Տիար Մինաս Չերազ,

Արտպատակարի Հայոց Թեմական Առաջնորդ Գերաշնորհ Տէր Ներսէս Արքեպիսկոպոս Մելիք-Թանգեանի հովանաւորութեամբ և նախագահութեամբ, Մայիսի 16 ին, կիրակի ցերեկ, Թաւրիզի Հայոց Արամեան Թատրոնում, տեղի ունեցաւ ձեր վաթսունամեայ հանրային գործունէութեան նուիրուած յոբելեանական հանդէսը, որին ներկայ էին Թաւրիզի Հայոց ազգային, կրթական և հասարակական հիմնարկութենց ամբողջ մարմինները, քահանայական դասը, աշակերտութիւնը և խուռներամ երկաեռ հասարակութիւնը:

Ձեր յոբելեանին նուիրուած այս պատուոյ հանդէսով Թաւրիզի Հայութիւնն եւս իր ձայնը, շնորհաւորութիւններ

ու խնդակցութիւնները կը միացնէ բովանդակ Հայութեան առ բազմավաստակ Յոբելեարդ ունեցած խորին երախտապիտական զգացումներին, Ձեր մասնակից շնորհաւորելով և գնահատելով ձեր վաթսուն տարուայ կրթական, գրական, ազգային և քաղաքական անխոնջ և արդիւնաւէտ գործունէութիւնը։

Ազգանուէր և ծերունազարդ Յոբելեարդ կը մաղթենք եռանդ ու կորով, որ կարողանաք դեռ եւս շարունակել ձեր անձնուէր գործունէութիւնը յօգուտ մեր տանջուած Ազգին և սիրելի Հայրենիքին։

Ի դիմաց Թաւրիզի Հայութեան՝ Թաւրիզի Յոբելեանական Մասնախումբի

Անդամ-քարտուղար՝ ՀԱՅԿ ԱՒԷՄԵԱՆ

Նախագահ՝ Խ. Յ. ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Յ. Գ.— Ձեր յոբելեանին Թաւրիզի Հայութիւնը նուիրաբերել է իր լուման՝ հազար եօթը հարիւր (1700) Ֆրանք։ ՆՈՅՆՔ

ԱԹԷՆՔ, 15 Յունիս 1926

Տիար Գ. Ագաթօն, Գանձապահ Պ. Մինաս Ձերազի Յոբելեանական Յանձնախումբի.

Բարիզի մէջ կազմուած «Ազգային վաստակաւոր Պ. Մինաս Ձերազի Յոբելեանական Յանձնաժողովի» կոչին ընդ առաջ երթալով, Կեդր. Կրթական Խորհուրդս Մայիս 28ին Հայ Ակումբի սրահներուն մէջ կազմակերպեց յոբելեանական պատշաճ հանդէս մը՝ մասնակցութեամբ տեղւոյս նոր Ը. Յանձնախումբի անդամներուն, Հայ Ուսուցչական Միութեան և Ակումբի վարչութեան։

Հանդէսը անցաւ կոկիկ հանդիսաւորութեամբ մը, ուր ուրախալի էր տեսնել գլխաւորապէս աշակերտութեան եւս մասնակցութիւնը, որոնք գանագան թաղերէ վազելով մասնակցեցան յոբելեարի նկարին ածուրդին։

Կրթական խորհուրդս նոյն օրը դասաւանդութիւնները դադրեցուց և ի յարգանս յոբելեարին վարժարաններու մէջ եղան առեներախօսութիւններ՝ ուսուցիչներու կողմէ, գլխաւորապէս նոր սերունդին ծանօթացնելով հայ անվհատ քաղաքական գործիչը, ուսուցիչը, հանրային մարդը եւն։

Տեղւոյս Հայութեան ներկայ պայմանները դժբախտա-

քար լծոյլատու չէին աւելի լայն պայմաններու մէջ տօնելու յոբելեարին արժանի հանդէսներ, որով նիւթական ապահովութիւնն ալ պահանջուած արդիւնքը չտուաւ։

Կը ներփակենք 2000 տրախմիի չէք մը և վստահ ենք թէ այս մեր ղոյզն մասնակցութիւնը պիտի նկատուի քաւարար, մանաւանդ այս ներկայ տնտեսական դժուարին շրջանին։

Յանուն պատուիրակ շնորհաւորելով յոբելեարը, կը մաղթենք երկար կեանք, վայելելու համար հանգիստի այն շրջանը, որուն այնքան արժանի է իր վաստակաւոր երկար գործունէութենէն ետք։

Խորին յարգանքներով, ի դիմաց Յոբելեանական Յանձնախմբի

Վ. Յ. ԴՐԻՓՈՐԵԱՆ — Ատենապետ կրթ. Յանձնախումբի

ՏՐԹ. ՉԱՐԵՀ ՓՈՐՈՍԵԱՆ — Ատենագրող կրթ. Յանձնախումբի

ԿԱՂՈՒԻՆ, 18 Մայիսի 1926

Յոբելեանական Յանձնախումբ Մինաս Չերազի 60 ամեայ յոբելեանի.

Ղազուինի Հայոց Ազգային Կուլտուրական-Յառաջդիմական Միութիւնը, Ս. Վարդանեան տպրոցի մանկավարժական խորհրդի հետ միասին, մի համեստ հանդէսով Մայիս 20ին ծանելու է վաստակաւոր գործիչ Մինաս Չերազի 60ամեայ յոբելեանական հանդէսը։

Ղազուինի հայ գիտակից համայնքը, որ նման պարագաներում բարձր է կանգնում կուսակցական նեղ նկատումներից, մեզ հետ միասին իր յարգանքի խորը և անկեղծ զգացումներն է արտայայտում ամենայն Յոբելեարին, որ 60 երկար տարիներ իր քոյր ուժերը ի սպաս է դրել հայ ժողովրդի մտա-հոգևոր բարձրացման և զարգացման։

Իրօք կամքի և գաղափարի մեծ ուժ պէտք է ունենալ 60 ձի՛ պտրիներ գործելու համար հայկական անշնորհակալ և անհրապոյր իրականութեան մէջ։

Մենք ջերմապէս գնահատում ենք Յոբելեարի այդ ուժեղ կամքը, և գաղափարական անվհատ գործունէութեան մեծ փաստը, և հեռաւոր Պարսկաստանի այս խուլ անկիւնից գալիս ենք միացնելու մեր ձայնը այն բազմաթիւ ձայներին, որոնք երբեմնի ասպետական Ջրանտիայում

այսօր ցնծագին ոգևում և շնորհաւորում են հանրային գործիչ Մինաս Չերազի վաթսունամեայ յոբելեանը:

Ի դիմաց Ղազուինի Հայոց Կուլտ. Յառաջդ. Միութեան վարչութեան և Ս. Վարդանեան Դպրոցի Մանկավարժական ժողովի՝

Քարտուղար՝ Վ. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ Նախագահ՝ Շ. Տ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ԹԷՀՐԱՆ, 14 Մայիս 1926

Մինաս Չերազի Յոբելինական Յանձնաժողովի Գործադիր Յարգելի Մարմնին.

Սիրելի հայրենակիցներ,

Իբրեւ մի հատուածը ի սփիւռս աշխարհի ցրուած Հայութեան, որ այսօր ի մի սիրտ ոգևում է իր վաստակաւոր գաւակ Մինաս Չերազի հանրային գործունէութեան 60ամեայ յոբելեանը, ի դէմս Համայնական վարչութեան, Թէհրանի հայ համայնքը եւս գալիս է իր սրտագին շնորհաւորութիւնները արտայայտելու ձերունազարդ Յոբելեարին:

Համայնական վարչութիւնս, նկատի առնելով մեծանուն գործչի այնքան բազմակողմանի ծառայութիւնները մեր հայրենիքի և ազգութեան հանդէպ, գտնում է, որ այսօր ոգևում է Հայութեան ձգտումների վերյիշումը, որովհետև Մինաս Չերազը իր երկարամեայ բեղմնաւոր գործունէութեան մէջ խտացրել է հայութեան մտաւոր, մշակութային և քաղաքական ճիգերը, իր անձնական գործունէութեամբ դրսեւորել է Հայութեան ժամանակի պահանջները, իր աննահանջ կամքով հետապնդել է այդ պահանջների իրականացմանը և իր կորովի ուժով հիմնաւորել Հայկական Հարցը:

Եւ այսօր վերյիշելով ալեւոր Յոբելեարի այնքան էական դերը հայ քաղաքական ասպարիզում, գնահատելով նրա այնքան նշանակալից մասնակցութիւնը հայ ազգի պետականութեան արմնացման գործում, ընդգծելով նրա հրաշալի ատաղձը հայ դրական և կրթական մասի բարձրացման ուղիում, մենք լցւած երախտապիտական անհուն զգացմունքներով խոնարհւում ենք յարգելի Յոբելեարի 60 ամեայ գործունէութեան առաջ և յանձին նորա շնորհաւորում ենք Հայութեան կորովը, հայ ցեղի կենսունակութիւնը և Հայի յառաջդիմելու աննկուն կամքը:

Մենք համակված մեծ հիացումով՝ Մինաս Չերազի նման հայրենակից ունենալու հպարտությունն զգալով հանդերձ, խորունկ հաւատան ունինք, որ այսօրւայ Յոբելեարի նման զաւակներ ծնող ազգը պիտի ապրի և կ՚ապրի:

կեցցէ՛ Մինաս Չերազը և նրան ծնող հայ ցեղը:

Երախտապէտ յարգանքներով՝ ի դիմաց Թէհրանի Հայոց Համայնական Վարչութեան

Քարտուղար՝ Գ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Նախագահ՝ ԲԹ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԹԱՒՐԻԶ, 29 Մարտ 1926

Յարգելի Պ. Մինաս Չերազ.

Յարգելի Յոբելեար,

Այսօր լրանում է ձեր գրական և հասարակական գործունէութեան վաթսնամեակը:

վաթսուն երկար ու ձիգ տարիներ դուք կանգնած էք հայ հասարակական ասպարէզում, և գործել էք յօգուտ նոյն ժողովրդի: վաթսուն տարի դուք անցկացրել էք հայ ժողովրդի ծոցում, որ բաց ի խնդքանքից ու քննադատելուց, իր հասարակական գործչին ոչ մի գնահատանք չի տալիս:

Ով որ փորձ ի շատէ հասարակական գործիչ է եղել, նա միայն գիտէ թէ ի՛նչքան դժւար է, ի՛նչքան վշտալի է և ի՛նչքան խոչընդոտներով լիքն է հայ գործչի ճանապարհը: Գիտէք քանի՛ քանի՛ խոչ ու խութ է ցցւած նրա ճանապարհի վրայ, և այս բոլոր դժուարութիւններով հանդերձ, դուք վաթսուն երկար տարիներ կանգնել էք հայ ժողովրդի առջեւ, որպէս մի հաստատուն կաղնի, որ ոչ մի անգամ զանազան հովերէ և մրրիկներէ չվախնալով կանգնած է հպարտ, ուժեղ և հզօր:

Փա՛ռք ձեր գործունէութեան:

Դուք, յարգելի յոբելեար, հասարակական ասպարէզ դուրս էք եկել և լծւել գործի այն ժամանակ որ տակաւին հայ մարդը սարկութեան խոր քնով քնած էր և երբեք չէր երազում ազատ և անկախ ապրելու վաեմ գիտակցութեամբ: Այսպիսի ժամանակներ հայ գործչի համար աւելի քան դժւար էին, և դուք ծնունդ էք այսպիսի դժւար պայմաններին:

Վաստակաւոր եւ ծերունազարդ յոբելեար, հայ գաղթ

համար դուք զոհեցիք ձեր երիտասարդական ամբողջ ուժն ու կարողութիւնը, անցաք Պոլսից Ֆրանսա, Ֆրանսայից Անգլիա, երջանկայիշատակ Խրիմեանի, Խորէն Նարբէյի և այլոց հետ, ձեծեցիք բոլոր դիւանապէտների դռներ՝ արդարութի՛ւն, արդարութի՛ւն պահանջեցիք մարտիրոս Հայի համար, սակայն համայն մարդկութեան լսած արդարութիւնը մնաց որպէս մեռած տառ թղթի վրայ և դուք ձեռնունայն յետ քաշուեցիք, ու Հայը մնաց դարձեալ տրկուքեան շղթայով շղթայուած, էլի տանջուած, էլի անտէր ու անօգնական՝ թուրքի ճանկերի մէջ, ինչպէս խեղճ պառնուկ՝ գայլի առջեւ. բայց այսու ամենայնիւ դուք չվհատեցիք, և նորից աւելի ուժեղ ու մեծ թափով շարունակեցիք ձեր պրաւոր ու բանաւոր բողոքը արդարութեան առնունից ճառող անարդար դիւանապէտների դէմ:

Պատի՛ւ ձեր գործունէութեան:

Բազմերախտ յոբելեար, մի վհատիք հայ ժողովրդի անշնորհընկալ վերաբերմունքից, նրա պիտակից մասը դեռևս չի գնահատում է ձեր վաստակաշատ գեղեցիկ և արդիւնաւէտ գործունէութիւնը, և ձեր անուան ձօնած այս օրուայ փոքրիկ յոբելեանական հանդէսը յարգանքի և մեծարանքի ամենափայլուն ապացոյցն է:

Ձեր կեանքը ձեզ չի պատկանում, դուք յետ այսու եւս հանդերձեալ էք տալու այն ազգի ու ժողովրդի համար որի գաւակն էք եղել և ձերսականն չէք խնայել մինչ այժմ:

Իսկ ինձ, սուլթանական կառավարութեան ճանկերից ճողոպրածիս և Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ տրուած պաշտօնէիս, մնում է դեռևս խոնարհեցնել ձեր վաստակաշատ գրական և հասարակական գործունէութեան առջեւ, և Պարսկաստանի խորքից, հեռուից հեռուն իբր մօտ, ձեր ձեռքը սեղմելով՝ շնորհաւորում եմ ձեր յոբելեանական տօնը, և մաղթում որ սիրոյ, ճշմարտութեան և արդարութեան մարմնացում Յիսուս Քրիստոս ձեզ միշտ և հանապազ ապահով և երջանիկ օրեր պարգեւէ և զօրավիգ լինի՝ եւս աւելի օգտակար լինելու հայ կեանքի մտաւոր փշոտ անդաստանին:

Մաղթելով ձեզ ուժ և կարողութիւն, մնամ խոնարհ աղօթարար՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Առաջնորդական փոխ. Ատրպատականի Հայոց

ՓԱՐԻԶ, 25 Մայիս 1926

Մեծանուն հայրենակից,

Փարիզաբնակ Ակնցիներու Հայրենակցական նորահաստատ Միութեան Ընդհանուր ժողովը, գումարուած Փարիզ՝ Մայիս 25 ի գիշերը, մեծ յուզումով և հիացումով կ'ողջունէ ձեր վախճանամեայ գործունէութեան յոբելեանը: Հիացումով կ'ողջունէ զայն, ձեր մէջ տեսնելով ցեղին անունը կուն ոգին, ապրելու և ստեղծագործելու անապատ ուժով մը, որ Հայ ազգին և մասնաւորապէս Ակնայ ժողովրդին յատկանիշն է: Ձեր կեանքը խորհրդապատկերն է հայ ցեղի տանջանքին և յուսալառ նայուածքին: Եւ մենք ուրախ ենք որ ձեր յոբելեանը կը տօնուի այնպիսի օրերու մէջ երբ ձեր ու բովանդակ հայ ժողովրդին ճիգերը հասան մեր ազգային սուրբ իտէալին եթէ ոչ լիակատար՝ գոնէ մասնական իրականացման՝ հայ պետութեան մը վերահաստատումով:

Ի դիմաց փարիզաբնակ Ակնցիներու Հայրենակցական Միութեան Ընդհանուր ժողովին

Նախագահ՝ ՎԱՀԱՆ ԵԼՊՃԱՆԵԱՆ Ատենապետ՝ Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

ԺՈՒԱՆ-ԼԷ-ՊԻՆ, 30 Մայիս 1926

Յուէտ սիրելի Տիար Մինաս Չերասին, ալջոյն շատ:

Սրտագին կը շնորհաւորեմ վաթսուն տարիներու աշխատասէր գեանգը շնորհաւորական ալբոմին ծոնը:

Ծաւ մ'եղար վարմանալան պատուներով լի, պատուներ՝ օգտաւատ եւ չամեղ:

Տո՛ր Աստուած, որ քու եւ իմ ալ վերջալոյսին՝ այնչափ քաղցր անակնկալներէն վերջ՝ մխիթարական օրեր տեսնենք:

Կեցցէ՛ մեր սիրելի Չերասը:

Քոյր Ս. Ա. ՏԷՎԱՆՑ

ԵՐԵՒԱՆ, 8 Մայիս 1926

Սիրելի Յոբելեար, սիրելի եղբայրակից Պրն. Մինաս Չերասի, ալջոյն եւ հրճուանք ձեզ:

Ողջո՛յն եւ յարգանք ազատամարտ-բիւրեղ Յոբելեարիդ, գրական-մանկավարժական-հրապարակախօսական-քաղաքագիտական վաստակաւոր աշխատասիրիդ:

Կեանքիդ խոր աշնան, մխիթարուեցէք ձեզ յատուկ այն գի-

տակցութեամբ որ Հեր արշալոյս-գարուն օրերից մինչեւ այժմս էլ միացիք արթուն ու կանգուն կինար, Հայրենիքիւ անդորր ու պայծառ բարօրին ամէնչոր եւ նրա ապառութեան համար մարտնչող, եւ այսօր աղաստ էք տեսնում Հայաստան:

Փայթ չէ, եթէ այլ ազատ արբանդան Հայրենիքը այնքան է վառբ, այնքան է անլօր, որ այսօր դեռ անկարող է իր դրկում ապատապարել տարադիր իր բնակ զաւակներին: Բայց նա՝ վերջաշուք Հարկադրեալին Հայաստանը՝ մեծ է նման իր ապելարար Մասիսին իր այսօրուայ Հոյակապ կազմով եւ շինարար աշխատանքով, որ վաղը պիտի ապերախտ, խռովարարից Ընդային կրկին ու կրկին վտաւօրէն ապացուցանէ, որ Հայը կենարար է՛եւ նրա Հոյրենիքը, երբեւ շաղկապ Հարկադրեալին Մեծ Ողբոյի Հանդուրժութիւններին, յաւերժ մնասուն:

Կարօտակէզ ջերմ Համբոյրներուս Հետ որով մանուկիդ ապամանդ Յաբելեանիդ ծնողքիս Համբերաւէտ, ցանկանում եմ ձեզ, սիրելի յաբելեար եւ թանկագին բարեկամս, առողջ, ազատ, գեղ շատ-շատ ուրախ եւ պայծառ օրեր:

ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ, 1926 Թ. Մայիս

Շնորհաւորում եմ ազգի Հարազատ եւ անձնանուէր զաւկի եւ անխոնարհելի Տայ մեծ քաղաքացի Մինաս Չերազի ազգային, գրական եւ Հասարակական բազմամեայ բեղմնաւոր գործունեութեան յոբելեանը:

Մարին ակնածութեամբ՝

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ԱԲԵԼԵԱՆ

ՄԱՐՍԻԼԻԱ, 10 Յունիս 1926

Մեծապատիւ Տիար Մինաս Չերազ, ամենասիրելի բարեկամս,

Մայիս 30ի կիրակին՝ այնքան այն օրը՝ որ ձեր պանծալի յոբելեանը պիտի տօնէր, վրաս սիրոյ ակարութիւնը դժբաղդ ձանապարհորդութեամբ մը տնօրինակ տառապութիւն գործեց՝ մեծ եղած է սրտիս ցաւը որ բացարձակապէս անկարելի եղաւ ինձ ներկայ գտնուիլ ի պատիւ ձեզ՝ այնքան իմ լաւագոյն եւ արժանաւոր բարեկամս ի պատիւ տարբեր յոբելեանական Հանդիսին՝ ուր կարող պիտի ըլլայի ձեր վաստակն ու բարեմասնութիւնները հրաշակել բազմաթիւ ուղերձներուն միացնել իմ. խոնարհ ձայնս: Ձեր կեանքը՝ ձեր բուռնակ կեանքը բարոյականութեան մ՛եղած է ի նպաստ ազգին՝ զոր ա՛յնքան կը սիրէք եւ որու մէկ պաւականը էք պանծալի: Դուք մոռնալով ձեր անձը, ձեր շահը, ձեր առողջութիւնը՝ ձեր բարի կարողութիւնները ի նպաստ դրած էք Հայութեան ընդհանուր օգտին: Մինչամուռ վկայութեամբ չէ

դժնուած գործիչ մը, որ յոբելեանական փառաց այնքան ալժանի հանդիսանար ազգին դուք:

Թոյլ տուէք ուրիմն, մեծարոյ բարեկամս, որ գէթ հեռուէն շնորհաւորեմ ի պատիւ ձեզ կատարուած այդ հանդէսը՝ որ անձնուէր բարեկամներուս օժտունակութեամբ ա՛յնքան գեղեցիկ կերպով կատարուած է. թոյլ տուէք ինձ այս առթիւ մատնել ձեզ երկար օրեր ու ամէն կերպ բարօրութիւն ձեր թանկագին կեանքէ եւ ընդունիլ այս տողերը նոյն զձեզ գերազանցապէս յարգող ու սիրող սրտի մը ջերմագին յայտարարութիւնները: Ապրեցէ՛ք երկար ի պարծանս ազգին եւ ի բերկրութիւն այս տպերը գծող խոնարհ բարեկամին՝ որու ամենամեծ մխիթարութիւնը եղած է քր ի աքսորականի դժբախտութեանը մէջ:

Մնամ Ձերդ
ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ԵՒԼԹԱ, Խրիմի ճարտասին ափ.

Վաւեր՛ան տարի ճոգ տանիլ ժողովրդի կարիքին՝
Մի վիճախարի՛ գործ է այդ, Մինաս Ձերազ Թանգագին.
Այդ քա՛ջ գիտեն բանիմաց բոլոր Հայերն աշխարքի,
Որոնք այսօր ձեր Ճգուն մասին են դեռ շա՛տ տարի...
Մանուկ էի, երբ քեզիս ամուսնացար, եւ տպա
Մեր խո՛ւլ շէնից կրնոջ ձեռ այցի գրնաց եւրոպա...
Գարձան Խրիմ, բիւր ճրմայք պատմեցին մեզ միասին,—
Մէ՛կն եմ յիշատ բոլորից. «Տեսանք Մինա՛ս Ձերազին»...

Դեռ այդ ճեռու օրերից, Մինաս Ձերազ, հայ մըչակ,
Ձեր գործերի խորհուրդով կրթեցել եմ ես իմ ճաշակ,
Եւ գոհունական զբաղմունքով ոգջո՛յն եմ ձեզ ուզարկում,
Մինա՛ս Ձերազ, մի բո՛ւռն Հա՛յ, մե՛ծ Հա՛յ էք դուք ձեր կեանքում...

ՍԻՄ. ԲԱԲԻԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ, 25 Մայիս 1926

Սիրելի Տիար Ձերազ,

Ձեր յոբելեանին առթիւ չատեցէք ընդունիլ իմ երախտապիտական եւ հիացմանս պատգամները:

Կը մաղթեմ որ դեռ երկար տարիներ ապրիք ի փառս Հայ ազգին:

Ձեր անձնուէր աշակերտ
ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ

ԼՈՆԴՈՆ, 13 Մայիս 1926

Սիրելի Պ. Զերալ,

Ասկին հաճոյքով է որ կուզամ շնորհաւորել ձեր յաւաջիկայ յոբելեանը եւ մեծապէս կը յուսամ թէ ոչ քանիւ միայն այլ նաեւ գործով, զնչուն ապացոյցով է որ կը ծանուի: Ուրախ եմ մանաւանդ որ դէթ մեռսանեսրսրդ ժամուն ազգը չմոռցաւ իր վաստակաւոր մէկ գործիչը վարձատրել, հռչակելով նորա արժանիքն եւ մատուցած ծառայութեանց յարգն ու արժէքը:

Դուք ամբողջ կեանք մը նուիրեցիք ազգին: Գրչով, բերնով ու գործով հայ պրակտնութիւնը եւ հայ ազգային դատը պաշտպանեցիք ու խիստ պատասխանատու կերպով ներկայացուցիք զայն ուր որ պէտք էր: Անհակնութիւնն ու ազնուութիւնը եւ մաքուր հայրենասիրութիւնը միշտ եղած են ձեր անձին եւ գէմքին վրայ: Հայասէր բարեկամներու հոգի մը հատաքեցիք ձեր անձին ու ազգին շուրջը, ձեր ազնիւ նկարագրին հմայքէն տպաւորուած: Ազգային դատի պաշտպանութեան մասին ձեր հեռուած մէքնանեքն ու գործելակերպը մեծապէս գնահատուած են բարձր շրջանակներու մէջ, գոնէ հոս՝ Անգլիոյ մէջ:

Ազգային դատի ճախողելուն մէջ դուք մատ ու մատ չունեցաք, եւ ո՛վ գիտէ, եթէ ազգը ձեր տասնն խորհուրդներուն եւ երկար վարձատրութեան թելադրութիւններուն դիմէր եւ անոնց մասնէր, գուցէ իր գատն ալ այս աստիճան չձախողէր:

Դժբաղդաբար ձեր կեանքի վերջին տարիները շատ ալ երջանիկ չեղան: Ցաւի՛ թէ ազգը ի վիճակի եղած համեմ վաստակաւորութեան տանդատուն թոշակ յատկացնելու: Աւա՛ղ, ասկից, որ ատկէ շատ հեռու ենք դեռ:

Սիրելի Զերալ, կրնաք վստահ եղած որ ազգին ամէն խաւերուն սէրն, համակրութիւնն ու յարգանքը կը վայելէք աւանդ բացառութեան, եւ թէ ձեր անձն ու անունը անմոռացութեան է ենթարկուած ձեր նախասիրութիւնը: Հայ պրակտն եւ քաղաքական մարդերուն մէջ քիչեր պատիւն ունին ձեզ հաւասարելու:

Ուսոի արտի կատարեալ գոհունակութեամբ է որ կրնաք այս հանդիսաւոր յոբելեանը տօնել, եւ իրաւունք ունիք դարեր առաջ եղող ուխշ մեծ գործիչի մը հետեւողութեամբ կրկնել.

Զբարեաք պատերազմին պատերազմեցայ, զընթացս կատարեցի, զհաւատս պահեցի, եւ այսուհետեւ կայ ինձ պրպարութեան պսակն, *զոր ահա ազգը կը մատուցանէ ձեզ այսօր, եւ որուն համար անհուն գոհունակութեամբ կը շնորհաւորեմ*

զՅովնէսեարդ բեղմնապտղի,
Մինաս Զերալ ասեմ:

Ձերդ միշտ անկեղծօրէն
Կ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ԲԱՐԻԶ, 28 Մայիս 1926

Սիրելի Հերոպէ,

Հոս վաթնամեայ գործունէութեան յոբելեանի օրը մոքուս կ'անդրադառնամ 1890 ի դեկտեմբեր ամիսը: Կեդրոնականի պզտիկ յեղափոխութիւնը վերջացած էր: Հոյ յիշատակը արթո՛ւն էր մեր պատանեկական մաքերուն մէջ: Հինգշաբթի օր մըն էր եւ Սուրբ Մինասի տօնը: Տէմիրճիպաշեան՝ իր ջաահուժութենէն վերջ՝ յանկարծ պատրաստից քանի մը խօսքերով մեզ յիշեցուց մեր նախկին դասախօսութիւնէն եւ ուսեալցուց.

Անունովդ ապրիս մնաս, ո՛վ Մինաս,

այն անունով զոր կրկին անգամ անմահացուցիր:

Այս պատմական օրը, որ Հայոց Համար ազգային տօնի օր մը կը դառնայ, պզտիկ Յոսեփեանի մը, Կեդրոնականի նախկին աշակերտներուն, սիրտը յիշատակներով լեցուն, ձեզ կը մաղթէ երջանիկ եւ երկա՛ր երկա՛ր օրեր:

Հայ ազգին փառքը եղաւ դուք:

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

ՊՈՍԹՈՆ, 24 Մայիս 1926

Սիրելի Պարոն Մինաս Զերազ,

Զեր հասարակական գործունէութեան վաթսունամեայ տարելեցի այս շա՛տ ուշացած տօնակատարութեան օրը կը ցաւիմ որ ներկայ քանի չունիմ ձեզ մատուցանելու քոյ ի իմ խոսքն յարգանաց հաստատքէն:

Ձերդ անկեղծօրէն

Ա. ՅԻՓԹՎԱՆՃԵԱՆ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 6 ՅՈՒՆԻՍ 1927

Պատուելիութեան Տիա՛ր Մինաս Զերազ,

Դուք ձեր կեանքի ամբողջ տեւողութեան ընթացքին հանդիսացած էք հոյակերտութեան անմոռանալի օրինակներէն մին, ապառնելով ի նպաստ ազգին ձեր կարողութիւնը, ըսելով ձեր հանդիսան ու երջանկութիւնը, եւ վասն եղէք, սիրելի Մինաս Զերազ, դուք ձեր կեանքով դծած էք ազգային անձնուիրութեան անխախտ ուղի մը, որմէ պիտի քալեն յաջորդ սերունդները՝ մեր տարաբախտ ժողովուրդի փրկութեան եւ բարգաւացման համար: Ու հայ ժողովուրդը, դիտակից իր կոչումին, երախտագիտական ժեստով մը իր յարգանքը մատուց ձեզի ծնելով ձեր կեանքի գործունէութեան շքեղ Յոբելեանը ամէն տեղ ուր կարելի էր: Ամերիկահայ Ուսանողական Միութիւնը յարգանքի այս անկեղծ արտայայտութեան մէջ

իր խոնարհ քաժինը ունենալու համար՝ եւ ի նշան իր երախտապիտանի զգացումին, ներփակ կը ղրկենք փոքրիկ նուէր մը։

Մաղթելով ձեզ դեռ երկար եւ երջանիկ կեանք եւ խնդրելով ձեզմէ ընդունիլ մեր յարգանքի խորունկ զգացումները,

Մնամ ձերդ

Գ. Բ. ՏԱՄԼԱՄԵԱՆ

Գանձապահ Ամեր. Ընտ. Միութեան

ԺՔՆԻՎ, 30 Մայիս 1926

Մեծապատիւ Տիար Մինաս Չերազ.

Մեծանուն հայրենակից եւ վարպետ,

Ժքնէվի Հայ Սպակերատական Միութեան անդամներս որ, ինչպէս գիտէք, մեր տունին ժամանակ «Հայ Դպրոց»ի տոներ ենք, ձեր յոբելեանին առթիւ մեր Մայիս 30ի «Ազգային Շաբաթ»ի պաշտամունքը ձեզի յատկացուցած ենք ամբողջովին, այսպէսով մեր քաժինը բերելու այդ յարգանքի եւ երախտապիտութեան գոր մեր ազգն կարգի հայերը կը բերեն ձեզի։ Մեր անօթեն Պր. Գէորգեան, որ մեծ հիացում ունի ձեզի պէս վաստակաւոր ճշմարիտ հայրենասէրներուս, սիրով յանձն առած է նախագահել մեր տարքաճ հանդէսին։

Մեզի որ երանելիներ ենք ազնիւ ազգին տալու վրայ պաշտպանեալներն ըլլալնուս հայ շպակերատութեանց պաշտպան մեծ հայրասէր Պր. Քրիզիթ Պօնարի, որ մեզ դրեթէ կը պարտադրէ ներել, տալու ամէն ինչ որ հայկական է, այսօր երբ կը խոհինք որ մեզի պէս շատեր պիտի ուզէին զձեզ ծանել եւ սակայն չեն կրնար, կ՚ըսենք. «Մեզի տրուած հոգեւոր պատիժները օգուտի՛նք եւ Հա՛յ մեծնանք, հետեւելով ձեր նմանութեան մեծ օրինակին։»

Ձեր ծերուն սակայն կայտառ եւ պատկառելի տրտաչայտառութեամբ լուսանկարը մշտ պիտի պահենք մեր դպրոցի սերտարանին մէջ իբրեւ խոհրդանշանը աշխատութեան, հայրենասիրութեան եւ յաղթանակի։

Մեր կարողութենէն շատ վեր է զձեզ ներբողել. արդէն շատ քաղմաղմն եղած է ձեր գործունէութիւնը կեանքի մէջ։ Ի յարգանս ձեզ երկու վայրկեան լուսթիւն պիտի պահենք հանդէսը սկսելէ առաջ, այդ կերպով ձեզի հետ տօնելով հաղորդութիւնը համար։

Կը մաղթենք որ դեռ շատ տարիներ վերածնող հայրենիքի խորհրդատու եւ անոր յաղթանակութեան, երջանկութեան եւ յառաջդիմութեան ակնառաւէտ ըլլաք։

Հաճեցէք ընդունիլ մեր արքական խոքին երախտագիտութեան եւ յարգանքի հաւաստիքը։

Ի դիմաց Հ. Ա. Միութեան

Վ. Աստեղապիրի Աստեղապետ

ԱՐԱՄ ՎԱՀՐԱՄ

ՊԸՆԵԷՆ, 31 Մայիս 1926

Սեծապատիւ Տիար Մինաս Չերազ,

Սեծանուն հայրենակից,

Թէեւ թերթերուն մէջ պաշտօնական հառոյէ մը դրած էին, սակայն ուղղակի ձեզ կը դիմեմ, ճշդի՛ւ պաշտօնական ընդունելու համար: Այս ալաստուածիւնը չ՛արդարանար, դժբախտաբար, խիստ մօտիկ բարեկամուածիւնով մը, ոչ ալ դո՛նէ երկար տարիներու անձնական ծանօթուածիւնով: Բայց ամբողջ պատմանեկուածեանս շրջանին՝ իբր Կեդրոնականցի՝ ձեր ստեղծած մթնոլորտին մէջ ապրած, ձեր դրուածիւնները խանդավառուածեամբ կարդացած, միշտ ձեր գաղափարներն ու օրինակը վայելած մտքիս մէջ, վերջապէս քանի մը անգամ պատիւն ու երջանկուածիւնը ունեցած ընդունելու ձեզ տեսնելու եւ մօիկ ընելու Rue Breteuil ի ձեր տեղեակին մէջ, ինքզինքս շատ մօտիկ զգացի ձեզի: Կը յուսամ թէ ներողամիտ կը գտնուիք:

Ուզեցինք արտով միասին ընդունել ձեզի ու ամէն անունդ հետ որոնք երէկ գիշեր, Մարսիլիոյ մէջ, պիտի անդրադառնային ամփոփման մը պահուն այն քաղաք քաներուն վրայ զոր ձեզի կը պարտինք՝ իբր մարդ եւ իբր հայ:

Հաւաքոյթին կազմակերպիչները Champel ի տղաքն էին, յայտագիրն ալ իրենք շինած: Շատ ալուսր էր իր պարզուածեանը եւ միամտուածեանը մէջ: Սպասելաբար մեծ յիշատակ մը պիտի պահեն անկէ, այնքա՛ն պիտի գրին ու յարդանք ունեցան: Կարելի չէ որ լատպոյն գուրս ելած չըլլան այդ հաւաքոյթէն քանի՛ նէ էին մտնել աւաջ: Ամբէն ձեզի գրած են:

Միակ սեւ կէտը որ կար ինծի համար, այն է որ տղաքս չունեցան ձեռնհաս անձ մը որ ձեր գործն ու կեանքը արժանաւոր կերպով ներկայացնէր իրենց, կենդանագրել շունչով մը: Գոհացանք, ըսի՝ սխալուեցանք գոհանալ, կարգալով ձեռնհասներուն մատուցածները ու գասագոտանները ձեր մասին, եւ այս աւելի անպատմ մը եւս օգնեցի յիշատակը Սեսրոպի, Կիւթէնպէրգի ու Սեղոպարտ Յակոբի:

Ան իրիկունը ուր Փարիզի մէջ պիտի ծանուի ձեր յոբելեանը, ենթադրելով որ դուք ալ հոն պիտի ըլլաք, Պընեէնի պլտիկներուն հետ պիտի հաւաքուին գարձեալ, ձեզի հետ ընդելու համար սրտով:

Հաճեցէք ընդունիլ լատպոյն մտիթանքներուս հետ խորին յարգանացս հաւաստիքը:

Պ. ԳԻՈՐԳԵԱՆ

ԿՈՐՆԹՈՍ, Մայիս 1926

Հայութիւնը, Հայկական Հարց եւ Մինաս Չերազ. կախարդական ի՛նչ մարմարակերտ եռատոհմն, որուն վրայ մեր վաղուան Յոյսը կը նստի հնօրեայ հարցուկի մը պէս պայծառատես:

Դժուար է մեզի գերդնահատել մէկը ի վնաս միւսին: Մունալ հայութի՛նը, բայց այդ՝ խափանն է գաղափարականութեան մը. ուրանալ հայկական հո՛ղը, բայց չէ՞ որ այդ հայ ժողովուրդն լայնաթեւ ու գեղապայծառ երկունքն է, մերթ տխուր, մերթ բերկրուն, բայց միշտ ազատութեան նախերգով: Անգիտանալ Մինաս Չերա՛զը,

օ՛հ, ոճիր մ՛է այդ. այդ կերպ տարտամ կասկած մը իսկ պիտի նշա-
նակէր որ հայ ժողովուրդը չի կրնար դնահատել իր արժէքները եւ
հետեւաբար անընդունակ է թեւածումներու, եւ մանաւանդ ապերախտ:

Մենք Մ. Զերալի մէջ կը ներքաղենք հայ ժողովուրդին վերյառնումը:

Ողուցի՛չ. Մ. Զերալը նաեւ մարքի դարբնո՛ց. նոր սերունդին լոյս եւ ազատագրական մտապատկեր բաշխող մե՛ծ առաքեալ: Սեղաններու կէս ծիւրի՛չ, արտուի՛չ ու հալումաշիլ, որպէսզի նոր սերունդի երակը լեցուի մարքին ու քանին ճառագայթովը. լրումն է այս՝ նուիրական եւ ինքնամատոյց պարտականութեան մը: Եւ որպէսզի կարկառուն դառնայ իր առաքելութիւնը, Մ. Զերալ ինքնակամ հարկեր է նաեւ հայ ուսուցչի առեղնատոր քայլ երանելի շապիկը...:

Մենք Մինաս Զերալի մէջ ի՛ալջունեինք հայ ուսուցչութիւնը:

*Բայց Մ. Զերալը գրագէտ ալ է. քերթո՛ղ. ու մերթընդ-
մերթ վիպալ. մտնո՛ւ իր մարքի գաւակները, հոս ու հոն թափառա-
կան, առանց ծածկի ու ծածկոյթի... երբե՛ք. գի անոնք կը գաղա-
գիակին մեր աշխարհաքաղքի արշալոյսին:*

Մենք իր մէջ կը գնահատենք գարթնումը մեր լեզուին:

*Նիւ Իորք Ըլլիճի Կարնեժոսի որբանոցի տարագիր ուսուցչու-
թիւնն ու պաշտօնէութիւնը իր մեծ մարդուն հանդէպ կը գգայ իսր
երախտապիտութիւն մը, եւ յանձին Յոբելեանական յանձնախումբի
նախագահին, կը յայտնէ իր շնորհաւորութիւնները Յոբելեարին,
մաղթելով անոր գոհար ու երկար տարիներ:*

N. E. R.ի Կարնեժոսի որբանոցի ուսուցչութեան եւ պաշտօնէու-
թեան կողմէ՝

ԻՍԿՈՒՀԻ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆ ՍՕՍ-ՎԱՆՆԻ Մ. ԳԱԼԻԿԵԱՆ

ՅՈՒՆԱՆ (Գերմանիա), 12 Յունիս 1926

*Վեհարաշուք Տիար Մինաս Զերալ, ազգի մեծանուն վար-
պետ.*

Ի.Ր վարձի գերապնիւ քարեկամ,

«Հայ Գիրս» լրագրոյ մէջ պատահեցանք տեսնելու շատ եւ շատ ուրախացայ եւ մեծ հաճոյքով կարդացի ձեր ազնուութեան 60 ամեայ ազգ. հասարակական անխոնջ գործունէութեան յոբելեան հանդէսի համառօտ նկարագրութիւնը, յորում մեծանուն յոբելե-
պիս անկեղծ, անշահասէր եւ յաւէտ գնահատելի ազգ. ծառայու-
թեանց ճշգիտ պատկերն յայտնաբերած էր:

Ուստի ներկայիս կուգամ յայտնելու իմ վարձի պատուական քարեկամիդ ձեռքը թօթուելով եւ պայծառ ճակտիդ տաքուկ տա-
քուկ համբոյրներ դրոշմելով շնորհաւորել զձեզ ի խոր սրտէ, քարե-
մաղթելով ի Տեառնէ Ամենակալէ բազմաւաստակ յոբելեարիդ հա-
մար տակաւին քաղցր տարիներ միշտ աւելցութիւն եւ միշտ ու-
րախութիւն յօգուտ մեր մարտիրոս Ազգին եւ անոր գարաւոր նահա-

տակուբեամբ տուաւպետ Հայրենեաց, որոյ այժմեան մեծնալ ԱՐՇԱԼՈՅՍ օր մը, վայ կամ անապատ, պիտի վայելի յաբեւելս շնորհիւ ձեզ նմանց հայրենասէր վաւակաց, որոց արտապաղծի համարիւն եղբայրներն ալ, առանձակ հատկութեամբ, որպէս ինձմէ աւելի քաջ գիտէք արդէն, զժբաղդութեան մրուրը կը քամեն եւ թափուելով օտար երկնակամարներու ներքեւ չարաչար կը հառաչեն ու կը հառաչեն, ու արտասրսկ եւ անհամբեր կը սպասեն նորածին հայրենեաց վերստին Արշալոյսի վայլմանն, որպէս զի ապ. Ջեմամբին միասիրտ ներպատրաստեալ Վասպուրականի ձայնակցին, համբաւին գոչելով. Արձակեցէ՛ք զմեզ որ տեսանեմք զորչափութիւնն աւերածոյ երկրին մերոյ Հայկենեաց, ուր բնակութեան տեղերին իւրեանց համար տաճարներ պիտի ըլլան: Երկինք օրհնէ եւ միանդամայն վարձատրէ այն ազնիւ եւ հայրենասէր հոգիները, որոնք սիրայօժար ամէն ջանքերնին ի գործ դրին ի կազմակերպութիւն եւ ի յաջողութիւն ձեր ազնուութեան 60 ամեայ յոբելեանին, զոր տօնեցիք շքեղ հանդէսով նախորդ Մայիս ամսոյ 30ին, ու ձեր յարգութեան այլեայ տարիներու ալ. որբատան ջանքերը պատշաճական վաւերագրութեամբ ընտատուած են եւ այս ի պատիւ, ի մխիթարութիւն եւ միանդամայն յորդորոյ պահպանման ձեր անշահասէր եւ յաւէտ ընտատելի տիմային գործոյնց:

Երկինք օրհնէ եւ միանդամայն վարձատրէ նաեւ «Հայ Կիրա» հզաւոր լրագրոյ յորդելի խմբագրութիւնը, մեր վաղեմի ազնիւ բարեկամն Պր. Թորոսեան, որ իր գրչի մարդասիրաշունչ տաղերով պարբերաբար ընտատուած է եւ կը ընտատի ձեր յարգութեան իրական արժանիքն յօրինակ ազգի համայն մատուցականաց:

Արդարեւ ազգն, իր գործոն անհատներով, ընդհանրապէս եւ ամենուրեք պարտական է միշտ իր վաստակաւոր մատուցականները յաւէտ լաւ արժանաւոր ընտատելով քաջալերել զանոնք, որպէս զի չդադարեն եւ ցվախճան իւրեանց կեանց միշտ գրեն եւ գործեն յօգուտ ազգին եւ անոր տատապեալ հայրենեաց, քանզի ինչպէս ամէն ազգայ մէջ նոյնպէս եւ աւ մեզ մոնաւանդ՝ անշահասէր գործող մատուցականներն են ազգի լուսաւորութեան եւ քաղաքակրթութեան ահաւիրաններն. առանց սանոյ արբանեան ջանից մեզ նման բազմատարշարեալ եւ նոյնասակեալ ժողովուրդ մը քանի երբեք չկրնար գերութեան շղթաները խորտակել եւ միշտ խելաց ու կրակ խորհրդակցելով ի՛րենց, մնալով գերի ու տատապեալ իր կեանց ճանապարհին վրայ, որպէս մինչ աւելի քաջ գիտէք արդէն:

Վասպուրականի թանկագին բարեկամս, եթէ ալիք վիճակէն կամ ինչ հարցնել, վաստք Աստուծոյ ազգ եւ բաւական առաջ եմ: Ապ. տարեց (տեղական) ավիճանոս են եւ այս մասին 70 տարուբերութեան հատակին մէջ իմ միակ մխիթարութիւնն է երիտասարդութեան ժամանակի սովորականին պէս գրասեղանիս վրայ ծանաձ թուղթով եւ գրչով զբաղիլս ի պատիւ ծառայութիւն իմ եւ ձեր սիրած գործոյդ Ապգին, որուն ձիշտ 50 տարի կը լինի սոյն տողերը գրող համեստ մատուցականիս սիրայօժար ծառայութիւնը, զոր ցա-

ասոր իմ կենաց շարունակել ուխտած եմ հանդէպ երջանկայիշատակ Յակոբեան Հայրիկին որուն երկու տարուց չափ աշակերտած եմ պատանեկութեանս տարիներ Վարպետ Ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ 1868-1870 թուականին։

Ընդ այս կ՚ուզեմ զձեզ կոմիտէին սիրով եւ ամենախորին յարգանօք։

Ս՚նամբ միշտ ձերդ

ՄԱՆՈՒԷԼ Կ. ՄԻՐԱԽՈՐԵԱՆ

ՆԻՑԻ-ՍԻՒԻՍԻՆ, 12 Յունիս 1926

Սեծայարդ Տիար Ս՚ինաս Զերտալ.

Սիրելի վարպետ,

Սրբալնագոյն եւ անվեհեր ս՚դիշակիր մեր ազգային մեծ խեչալին, կեանքի մէջ խակ դէպ ի անմահութիւն ձեր անցքի այս պահուն, թոյլ տուէք որ մուցուածք մը՝ քանի մուցուածներու թափքմանը լինիմ ու խոնարհաբար գործակցիմ համբուրելով ձեռքերնիդ։ Ս՚եր ցեղին անընկճելի կոմիտին եւ իր ճակատագրի վրայ ունեցած անսասան հաւատքին մէջնէն ալնիւ եւ անբասիր Առաքեալը եղաք դուք։ Ձեր պարտութիւնն խակ յաղթանակի մը պէս շքեղ է։ Ձեր յոբելեանը մեզի հետ կը ծանեն Ս՚ասիս, Տաւրոս, Վարագն ու Սիս, Տարօնն ու Կիլիկիան, վարդանդի Հայութեան տոգիին հետ նոյնացած։

«Արշալոյսը պիտի ծագի՛», եղաւ ձեր պատգամը։ Արդէն ամեն աւարջին շողերը կը դանդաղորեն երկնածրար Արարածի քարձունքները։

Ս՚եծ երազը պիտի իրականանայ անշուշտ։

Ս՚ինչեւ այն օր՝ «Gloria victis !»

Սրտակեզ պաշտամամբ՝ ձերդ

Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

ԻԶԷՄ, 16 Մայիս 1926

Ս՚եծանուն Պ. Ս՚ինաս Զերտալ.

Ծրագրած գտնուելու ձեր գործակից, կրթական եւ քաղաքական գործունէութիւնը վաստատակած յոբելեանին եւ բացառիկ պատճառով մը ապիկնուած, թոյլ տուէք որ յապաղկոտ տողերով գամ արտովին մատնակցիլ այն ակտանաչին՝ զոր Ակբը համակին ցնծերպեց ձեր անունին շուրջը եւ որուն մէկ տիար աւաչն ալ իմս։ Այդ հայնակցութեան յուզումը անո՛վ աւելի անկեղծ է, որովհետեւ զգացուած է, ձեր անձը ըլլալով իմ եւ իմ նմանները ասանութեան խորհրդանշական թեթսաիլը՝ երբ դեռ դպրոցական երազկոտ տղայ էինք, եւքէն ձեր գործը իբր սանէն վարպետին ուղղուած գրիչի աշխատասիրութեան գնահատելու համար։ Ան-

մահուԹեան ապնեցաք բեղմնաւոր քրտինքով: Տիրացած էք անոր: Ան՛ձ չեր վաւաքը: Իտէալի վինուիլներէն քիչեր այդքան բազդաւոր են: Երջանիկ էք:

Ջերմապին խնդակցուԹիւններով յարգանքներս:

Ե. ԱՐՄԷՆ

ՓԱՐԻԶ, 24 Մայիս 1926

Սիրելի Զերալ,

Այսօր ՀայուԹիւնը կը ծանչ ձեր Յոբելեանը իբրեւ երախտապիտական ցոյց մը՝ փոխարէն ձեր թանկագին ծառայուԹեանց եւ սիրոյն առ Ազգն: Թոյլ տուէք որ ես ալ իբրեւ մէկ անդամը այդ ցեղին, եւ վճիռ անձամբ ճանչցած ըլլալուս համար կրկնապէս բարեբախտ ու երախտապարտ, իմ ձայնս միացնեմ բազմին:

Աստղերը իրենց լոյսը կը տացնեն մեզ միլիոնաւոր մղոններ հեռուէն: Այդպէս են նաեւ մեծ դէմքերը. իրենց բարիքը կը տածուի երբեմն մինչեւ անսպասելի անկիւնները:

Լսեցէք սա փոքրիկ պատմուԹիւնը. ՉէյԹունի խոսերը, մայրական առաջին օրօրը դուռ լսած եմ՝ Շահագիզի «Ազնիւ ընկեր»ը եղած է: Այդ երգը յիշատակ մնացած էր մօտս իր դպրոցական կապճաուեւ կեանքէն. չէր հասկնար բնականաբար անոր իմաստը, բայց անհուն հանդիսատեսնիք մը ունէր դէպի այն յարկը ուր տրված էր ըլլայ: Այդ ոգիով է որ իր մտնուիլը դպրոց վաԹցուց եւ իմ մէջս արծարծեց ուսման եւ ազնուաԹեան սէրը: Ո՛վ գացած էր տակայն այդ դպրոցը՝ ՉէյԹունի աղջիկներուն «Ազնիւ ընկեր» տրվելնելու համար.— Կիլիկեան ընկերուԹիւնը, այսինքն դուք եւ ձեր ընկերները: Ո՛վ գիտէ որչափ տայ մայրեր ու մանուկներ գոյուԹիւն ունեցած են որոնք վայելած են ձեր ազնիւ դրծունէուԹեան պտուղները, ըլլայ ուսումնական, ըլլայ կամ ազգային-քաղաքական տեսակէտով:

Մեր սերունդին խնդալը երեք վայրէն առղեր էին միշտ. Պէրլէրեան, Զերալ եւ Տէմիրճիպաշեան: Անոնց մօտենալը դէպի դպրոցին երջանկուԹիւն մըն էր մեզ համար: Ես ունեցած եմ այդ երջանկուԹիւնը, ճանչնալով Պէրլէրեանը եւ վճիռ: Չեմ տեսած Տէմիրճիպաշեանը եւ երբեք չեմ կրցած մխիթարուիլ այդ մասին: Գիտէ անցնի անտարակոյս ազգային ներկայ մտայլ շրջանը եւ ապագայ սերունդներուն ալ մեր սերունդին աչքերովը գիտենք այդ վայրէն համառատելուԹիւնը, առընթեր մեր ազգային անմոռանալի բարեր վառքերուն: Մեր ազգին լուսապայծառ դէմքերը մեր ազգն իսկ են, եւ անոնց շնորհիւն է միայն որ մեր ցեղը սիրելի գիտէ ըլլայ թէ՛ իր վաւակներուն եւ թէ՛ օտարներուն: Շատ ճիշդ կը գիտէ մեր պատմահայրը երբ կ՛ըսէ. «Հայկ, Արամ, Տիգրան. քանզի ըստ իմ՝ քաջաց ազգք քաջ են, իսկ միջոցքն՝ որպէս դէպ ումեք թուիցի կոչել»: Ի՛նչ վայթ թէ մեր ազգը շատ ունեցած է

քննադատեմ կոչմեր. բայց քանի որ նա յարուցած է իր մէջէն շարքը այն ամբաստի եւ պմայլելի դէմքերուն որոնք կ'երկարին Սահակ-Մեսրոպէն մինչեւ Շնորհալիները, մինչեւ Խրիմեաններըը, Պէշիկթաշլեանն ու Զերտալները, նա յաւիտեան ապրելի է եւ սիրելի:

Զեզ կը մաղթեմ բարի արուեստագիտական եւ երկար տարիներ:

ՏԷՕՎԼԷԹ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԹԱՒՐԻԶ, 30 Մարտ 1926

Սիրանուէր եւ վաստակաւոր Յոբելեար, Տիար Մինաս Զերազ.

Վշտահար, տանջուած եւ հայրենակորոյս Հայութիւնը, ի սիրուտ աշխարհի ցրուած, այսօր մէկ սիրտ մէկ հոգի դարձած եւ երախտագիտութեան կապարճներով զարդարուած՝ կը տօնէ ձեր ապրած, գրական եւ քաղաքական գործունէութեան վաթսնամեայ յոբելեանը:

Ես ալ, իբրեւ տարագիր գաւակ մը հոյ ազգի, նուիրական պարտք կը համարեմ, յարգանքի եւ ազգային երախտագիտութեան խոսքին կցագրուելով տալ, չկրնալ սեղմել ձեր ձեռքը եւ շնորհաւորել ծերունազարդ յոբելեարիս վաստակաբեկ ճակատը, շնորհաւորել ձեր վաթսնամեայ հանրային արդիւնաւոր գործունէութեան այս մեծ Յոբելեանը:

«Նուագող վշոց հայրենեաց Հայոց» Հայրիկն, Խոսէն Սլեման նար-Պէյի եւ Սուրէնեան Փաշայեանի հետ, 1878ին, երբ Պերլինի վեհաժողովին դէմ նոյն Հայ ազգին բարեխօսեցան, արդեօք կ'երեւակայէի՛ր որ եւրոպական անխիղճ դիւանագիտութեան կոչմէ Տաճկահայաստանին «շնորհուած» 16 եւ 61րդ բանադրական յօդուածներու արդիւնքը այն պիտի ըլլար որ այսօր հայկական վէց նահանգները մեր աչքին կը ներկայանան իբրեւ լայնածաւալ հայկական գերեզմանոց մը, Արտուսի հարաւային սահմաններէն մինչեւ Տէր-Զօրի կիրճը մնապատները:

Վասպուրականի, Բարձր-Հայքի, Տարօն-Տուրուբերանի, Մեծ բաստիոյ, Խարբերդի, Տիգրանակերտի, Կիլիկիոյ եւ վերջապէս բոլոր հայկական քաղաքներու եւ գաւառներու Հայութիւնն այսօր կա՛մ իսպառ կոտորուած եւ նահատակուած է եւ կամ կը մնան խըլեակներ, որոնք տարագիր եւ սասանդական կը թափառին աշխարհի ամէն կողմեր: Հայ երկրի լեռներն ու հովիտները, լճերն ու դետերը, քարն ու տուղը գարձան շիրիմ եւ յաւիտենական հանգիստ իր նահատակ ազգի: Բոլոր հանդած հոգիները ազատութիւն եւ խաղաղութիւն երազեցին՝ քայց չտեսան:

Այսօր ամայի, աւերակ եւ ի սպառ հայազուրկ է Տաճկահայաստանը, որու բարօրութեան եւ ազատութեան համար դուք երկար տարիներ աշխատեցաք ու տանջուեցաք:

Այժմ կարծես ես կը լսեմ մեր քնաշխարհի հոյ նահատակաց

«Ձայն հառաչանաց հեծութեան սրտի՝ ողբաց ալաղակի» սրանց ապաձագանգը կը թնդացնէ Հայոց կիսակործան տաճարները, հալիտանելն ու ձորելը եւ կատարները ձիւնապատ լերանց: Այսօր թէեւ հայ քնաշխատին մտանակից չի կրնար ըլլալ ձեր յոբելեանին, քայց մենք՝ Հայոց Աշխարհի ղարկուած ու ղրկուած տարագիր զաւակները, մեր հայրենի լեռներու ջրատաս լանջերէն, Տիգրիսի, Եփրատի եւ Մայր Արաքսի ափերէն, Վանի ծովակի, Եղեռնաթ-Գրգուռի, Արտօս-Աւնօսի, Սիփան-Վարագի, Մշոյ դաշտի, Բարձր Հայքի բարձր տաբերէն, Կիլիկիոյ լեռներէն ու դաշտերէն՝ քալեանք ու վնջեանք գոյն գոյն ծաղիկներ եւ թոզէ՛ք

Գլխիդ պսակ ճիւանդ,
Որուն ճակատդ է յօժար:

Դո՛ք, վաստակաւոր յոբելեար, որ գիտցաք վաթսուն տարի շարունակ Հայ ազգի վշտերու եւ յոյսերու թարգմանը հանդիսանալ արեւմուտքի աչքեւ, ձեր վաթսնամեայ հանրային գործունէութեան 61րդ տարեմուտի առթիւ իմ միակ ցանկութիւնս է, որ մենք ազգովին՝ 16 տարեկան պատանիներէն մինչեւ 61 տարեկան ծերունիները՝ եւս առաւել եւանդով, վառ յոյսով, բարոյական, ֆիզիքական ու կուլտուրական ճգտումներով զարգանանք, յառաջդիմենք եւ հասնինք մեր ազգային ու քաղաքական ճգտումներուն եւ այսպիսով ցոյց տանք քաղաքակիրթ մարդկութեան, նեղ դիւանագիտութեան եւ Պերլինէն մինչեւ Լօնտան գումարուած վեհաժողովներուն, որ մենք պիտի իրագործենք մեր ազգային խոհերը:

Անգամ մը եւս, խորին հիացումով, կը սեղմեմ ձեր դողդոջուն ձեւքը, կը տարբերեմ ձեր ալեհեր եւ յոգնաչատասակ ճակատը եւ կը խոնարհիմ ձեր կատարած վաթսնամեայ ազգանուէր մեծ գործի առջեւ:

Շո՛ւտ գործեցիք, տարա ուրիշն շատ տարիք, եւ ձեր բազմարդիւն կեանքի այս եւ գալիք տարիները լիցի երջանկութիւն քերեն ձեր մեհնաւոր եւ վաստակած անձին համար:

Մարթէյլ ի՛տալիք, ուր երկար տարիներ ապրեցաւ ու գործեց մեծ վաստանպին Մ. Փոլմուզալեան, որուն խօսքերն այժմ ձեզ կ՛ուղղեմ.

Վըտահանդի՛, Թէպէտ դառն են այս օրեր,
Որ մ՚ալ տեսնես նըպատակիդ ես հասեր,
Ազատութեան յաղթանակը քու ձեռքիդ,
Վարդն ու շուշան պրսակ պիտի գան ճակտիդ:

Ձեր անձին ու բազմարդիւն գործունէութեան համար կատարած է կամ պիտի կատարուի այժմ այս ցանկութիւնը, որմէ յետոյ ձեզ կը մնայ Սիմէոն ծերունու նման բացագանչել. «Արձակեա զծառայս քո», եւ Սիմէոն Ծէլէկեանի այս տողերն արտասանել.

Ու երբ տեսանեմ զիմ ճեգն Հայաստան
Ի մէջ իւր փառաց՝ իմ բաղձանքս է ան.

Ցայնժամ Թող մեռնիմ յիր ծոց մայրական,
Իմ վերջին շնչոյս միակ ուխտս է ան:

Հորին յատկանքներով՝
ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԻԼԻԱ, 8 Յունիս 1926

Զերա՛լ: Անուն՝ որ արտասանուելուն յանկարծ կը մտապատկերուի ազգային դասի մը գլխաւոր հանգոյցը, անդրանիկ վերշընչումը խեղդամահ մարմինի մը, առաջին քայլը երկար տաժանակիր ճամբորդութեան մը:— Չէ՞ որ հայ եկերաբախտ դատը առաջին անգամ միջազգային կեղծասպրիշտ քաղաքականութեան սեղանին վրայ եւաւ Պէրլինի մէջ, եւ Պէրլինեան վեհաժողովին անունը երեն կը կրէ Խրիմեան Հայրիկի հետ Զերապին ալ անունը:

Հայրիկն Հայոց վանեց Վասպուրականեան արծիւի աչքերը կանո՛ւխ՝ առանց կարենալ ողջունելու այն համեմատական ու վաղանցիկ թռիչքները որ տրուեցան այս ազգին: Բայց անոր երիտասարդ տապերցու — ապերցո՞ւ — տեսնելու ոչ միայն իր ազգին ամէնէն հրեշային խողխողումը որ երբեք տեղի ունեցած ըլլար պատմութեան մէջ, այլ չարչարանքի ժայռերուն քաղխելով անոր մերձեցումը աւեւտաց ահերուն, աշխարհի քաղաքական շահախնդիր մրրիկներուն խարազանումին տակ, խլեակներուն պէս քարէ քար, կտակէ կտակ խելայնող, մինչեւ եղերք մը հյնալը հալած, մաշած, ջարդուխուրդ:

Զերապ անունը ազգային կեանքի պատմական շրջան մը կը դնէ, Պէրլինեան խաբէութենէն մինչեւ Սեւր-Լօզանի խարդախութիւնը, եւ այդ ողջ մը հանդուրժողներուն մէջեւ ի՛նչ անհատներ, երազներ, երազային խոյանքներ, խոյտերէզ վտիտութիւններ, վտիտ պատրանքներ, պատրանոյշ արբեցութիւններ, արբեցնէ խրախճանութիւններ եւ խրախճանութեան ի՛նչ հրեշայնութիւններ շաղած, սրսրած են այս ցեղը: շուխխելով ու կերտելով այն ազգը ու ազգն որ հայաստան կը կոչուի այսօր:

Զերապ խորհրդանշանն է այն երազապատիր վերապրութեան որ կոչուեցաւ «հայկական դառ», ալեհեր, կարաքամակ, հիւանդկախ՝ անոր պէս, բայց նաեւ մշտայոյս, թարմազի, անկուն՝ անոր պէս:

Ողբեմն Զերապ կը տօնենք մենք մեր պատմութեան ամենացաւոտ մէկ պահը, ամենախուռ մէկ հանդրուանը:

Ողբեմն, յանձին Զերապի, ազգի՛ն մեր ապնուական ցեղին ազատաթռիչ խոյանքներուն եւ յաւերժացման ոգիին, որ կը ծիածանուի Զերապի պէս իր քիւրեղացեալ ղաւակներուն ակամակիտ պրիսմականերուն ընդ մէջէն

ՄԱՏԼԷՆ ԵԱՎԷՐ

ՄԷՇԷՏ, 6 Մայիս 1926

Սեծապատիւ Տիար Գրիգոր Սալաթեան,

Դասընկերս հայրս Մաչիկ Ման կոչ մը ընկած էր մեր ամենուս պաշտելի Տիար Մինաս Զերալի տեղի ունենալիք վաթսնամեայ հանրային գործունէութեան յոբելեանական ժողին՝ Մէշէտի հայ հասարակութեան մասնակցելուն առթիւ: Գիտէք կամ լսած էք սյն ասանեակ տարիներն ու հալածանքները որոնց մէջէն Պարսկաստանի Հայոց կրած ընկումներն ու հախտանքները դէպ իրենց նիւթականը. հակառակ այսու շատ տգիտացի հեռուանց հեռու համեստ կերպիւ մասնակցեցնել տեղւոյն փոքրաթիւ Հայերն եւս. դժբաղդաբար անօգուտ եղաւ: Իմ կողմէ բաղդատելին անձայն մնալը յարմար չտեսնելուս նեղիսակ չէքսել (ՅՈ անպէս ասկի) այլոյ խաշտ դումարներուն հետ իմ չնչինը ձուլելով խնդրեմ որ զիս ալ ժողին մասնակից ընել հաճիք: Թէպէտ այս մեծ Հայը անձամբ ճանաչելու բաղդատութիւնը ունեցած չեմ, բայց իր մաքուր եւ վեհ սրտի գրուածները աւելի ունեցած եմ լսելու: Մեր Հայոց Վիկթոր Հիւկօն է, «Մինա՛ Զէ — երա՛լ»: Կեցցէ՛ մեր տէր դատի մխակ դեռպանը: Մաղթենք անոր ալեպատիպ Տատակին երկարեցայ կամք, ինչ որ էր առաջ նայնը լինի եւ յաւիտեան, անոր անունը ոսկետառ գրելով վայելի մեր Հայ պատմութեան էջերուն մէջ: Կեցցէ՛ Զերալը, կեցցէ՛ յաւիտեան:

Մնամ խորին յարգանօք

ԳԻՍԱԿ Խ. ՕՍՐԱՃԵԱՆ

Ս. ԼՈՒԻՍ, 1 Մայիս 1926

Սրտանուագրեալ Տիար Մ. Զերալ, Մարսէյլ,

Սիրելի հայրենակից,

*Յանդուգն ուրախ եմ որ ձեր վաթսունն առթանն ազգային գործունէութեան յոբելեանի առթիւ գեղեցիկ պատեհութիւն մը կը ներկայանայ ինձ արտայայտելու իմ առ ձեզ ունեցած երախտապիտական զգացումներս եւ ի մատուցանել ասոյ սուրճ քարձր յարգանքներս եւ ջերմ համակրանքս: Կարծես թէ երէկ էր, թէեւ քառասուն յիսուն տարիներ անցած են, որ պատանեկան օրերուս մէջ մի աւանձին սեռեակ քաշուած՝ կը կլքէի ձեր երկերուս վրայ եւ կը լսէի զանոնք, որք այնչափ տպաւորեցին զիս ուսումնասիրութեամբ ու իմ ճակատագրիս վրայ ազդեցին: Այո, դուք եղած էք այն քանի մը ազդակներէն մին, որոնք ինձ վճռել տուին երթալ Ամերիկի Սմիռնա կոչուած գաղեճը եւ կրթուելով վերադառնալ իմ ծննդավայրս Վան· եւ տառներուդ տարի անընդհատ վարել տեսչութեան պաշտօն Ամերիկեան ուսումնարանին: Այսօք քանիներ կան ինձ պէս որ երբ Մինաս Զերալ անուն կը լսեն կամ կը կարդան, իրենց սրտի մէջ նիրհած այն զգացումը, զոր սէր կը կոչենք, կ՚արթննայ եւ առ ձեզ կը նայի:

Կեանք, ուր չկայ ծառայութիւն, վրնասած է իր նպատակին: Ջ'արժեր ապրիլ, եթէ պիտի չծառայէնք: Դուք, երբ յեռահայեաց ակնարկ մը նետէք ձեր անցեալ վաթսուն տարիներու վրայ, ո՛ւչափ գոհ լինելու եւ ինքզինքնիդ երջանիկ սեպելու էք, որ ձեր կեանք ոլջակէզ մը ըրած էք ձեր պատկանեալ խեղճ ազգի սեղանի վրայ: Պատի՛ճ ձեզ եւ փա՛ռք ձեր անուան:

Իմ երեւակայութեան ձեւք Ասլանեանի վրայէն ձեզ պարզելով՝ ամուր կը սեղմեմ ձեր ձեռք եւ եւանդագին կը շնորհաւորեմ ձեզ, ազգովին կատարուած ձեր յաջեղանի առթիւ:

Ձերմ յարգանքներով ձեր
ՆՇԱՆ ՊԱՐԱՆԵՖԵԱՆ

ՈՒՍԹԸՐ, 7 Մայիս 1926

Յարգոյ Մինաս Չերազ, ծերունազարդ ազգային դործիչ, 1923ին (Պրն. Յ. Ոսկանեանի միջոցաւ) Մոսկվայէն մէջ ձեզ ճանչցայ եւ այն օրէն ի վեր աւելի խոր, աւելի պատպեղ ու աւելի յարգալից վերաբեր մը կը մեծնայ կրծքիս տակ ձեզ եւ ձեր անուան հանդէպ: Մօտ օրէն ձեր յոբելեանը կը տօնէ Հայ Ազգը, որուն աւելի քան ծառայած էք վտանգաւոր խիստ օրինակներով:

Այս առթիւ, սիրելի ակը, պիտի խնդրէի որ գաւառացի, պանդուխտ եւ հայրենաբաղձ Հայուս 25 տոլարի փոքրիկ նուէրն ալ ընդունէիք, երբ նշան իսր յարգանքի եւ գնահատութեան ձեր բազմատաղանդ վաստակներուն առ ազգս:

Մնամ յաւէտ յարգանօք
ՍԱՐԳԻՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, 28 Մայիս 1926

Գերամեծար Տիար Մինաս Չերազ, Մոսկվա,

Մեծանուն յոբելեար,

Պոլսական թերթերը լուսաբիւնը կը պահեն ցարդ ձեր ազգային-գրական գործունէութեան յոբելեանին մասին, ուստի եւ ես առանց որեւ օրուան մը վերապահելու իմ խորին հիացմունքս արտայայտութեանն առ ձեզ, բնազդաբար միայն կը գրեմ այս տողերս եւ կը կրկնեմ Տաւնայոյս խոսքեր. Ապրի՛ք, շա՛տ ապրիք, որպէսզի ձեր թանկագին կեանքը Տարագայ Հայուս տիպար մը ներկայացնէ աշխարհի: Ընտանեկան աւոյդ տարիներէն սկսեալ մինչեւ այդ հասուն հասակը, ձեռքէ չթողուցիք գրիչը նմանապէս այն արդիւնարար մշակին որ իր մաճին վրայ յեղած իր շուրջը ուրախ ուրախ կը գիտէ իր քրտանց արդիւնք առատ հունձքը, տալերու շունչով ալիք ալիք տարուբերուած: Այժմ դուք ալ գոհունակութեամբ կարող էք մտաբերել ձեր գրչի վաստակները գեղեցիկ գարնան

անդաստանին մէջ: Դուք, նախկին սերունդին վերջին շաւաւիղնե-
րէն, իմի՛ւ օրինակ ընծայէք ձեզ նոր սերունդին եւ ան ժառանգէ
ձեր վէհ հոգին, եւ փոխանակ եղբայրասպառ ատելութեամբ համակ-
ուելու, դիմախառնուած իր եղբօր հետ՝ ազգային բարւոյն նաւիթե-
լու ջանայ իր իսնդն ու աւիւնն:

Սրտագին շնորհաւորութիւններ ուժանայատպ Յոբելեարիդ,
քաջողջ օրեր օգտաշատ ծերութիւնդ:

Ամենախորին մեծարանօք աւ ձեզ՝ ն. ծ.

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

ԲԱՐՄԱ, 18 Յունիս 1926

Մաքուր Հայ եւ անբասկական գործիչ, յարգելի Մինաս Զե-
լոյզ,

Ազգային վերածնունդի յոբելեանն է ձեր 60 ամեան: Զեզ որ
ապրեցաք տհմային ամենաջինջ յատկութիւններով, աշխատելով
անշահախնդիր՝ ազգային ազատագրութեան եւ վերանկանգմանն, իբ-
րեւ կրթական, քաղաքական, լրագրական հմտութեան բիւրեղացում,
Կարիսալսի աշխարհն կուգամ իմ յարգանքի եւ հիացումի քաժի-
նը բերելու, ո՛վ աւելար վեթերան: Ձեր կեանքը թո՛ղ երկար ըլլայ,
ձեր առողջութիւնը լաւագոյն, տեսնելու համար Մեծացած Հայաս-
տանի մը անկախութիւնը՝ որուն աշխատութեան կարեւորագոյն մը-
շակն հանդիսացաք:

Իմի՛ւ թէ նեղկայ ըլլայի ձեր մօտ, անձամբ կարենալ մաղ-
թելու այն ամէն ցգացումները, որ այսօր ամէն հայ սիրտ, հայ էու-
թիւնն կը զգայ եւ պարտք կը համարէ արտայայտելու ձեզ:

Յարգանօք եւ հայ գաւակի անկեղծ բարեներով, զձեզ միշտ
պատուող

ՏՕՔԹ. ԼԵՒՈՆ ՈՒԼՈՒՀՈՃԵԱՆ

ՆԻՒ ՅՕՐՔ, 1 Յունիս 1926

Ազնուաշուք Տիար Մինաս Զերալ,

Ժամանակակից ազգային գործիչներու շարքին մէջ ձեր բե-
րած անբասկական դիրքը դժուա՛ր թէ կարելի ըլլայ աւելի
եւս պանծացնել յոբելեանական մօտակատարութեամբ: Դուք՝ ազգա-
սիրական բարձրագոյն ծառայութիւններով՝ վաղուց ապահոված էք
ձեզ համար անջնջելի յիշատակ մը հայ տարեգրութեանց մէջ: Ա-
սոնց հանդերձ, ներկայ սերունդը անարժան պիտի ըլլար իր ցեղային
ժառանգութեան՝ եթէ չփութար թոյլ տալ երախտապիտական ամե-
նախոր գգացմանն այն հսկայ դերին համար զոր անձնուիրաբար ու-
նեցած էք քաղաքական, գրական ու կրթական մարզերու մէջ: Ո՛ւ-
րախ եմ ալ իբր ջերմ համակիր ձեր ազնուութեան՝ սրտագին շնորհա-
ւորութիւններս կը մատուցանեմ ձեր վաթսնամեակի առիթով, մաղ-
թելով ձեզ նոյն ատեն երկար կեանք եւ առողջութիւն:

Յարգալիր ողջոյններով
ՅՈՎՀԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ, 5 Յունիս 1926

Մինաս Չերազի վաթանամեայ գործունէութեան յոբելեանական մեծարգայ Յանձնաժողովին.

Մեծանուն Յոբելեար Մինաս Չերազի վաթանամեայ յոբելեանական հանդէսին հրաւիրատոմսը, Յանձնաժողովիդ կողմէ ինձ ուղարկուած, առացած եմ խոր վշագմամբ, որուն համար կը վուեթամ շնորհակալիքս յայտնել:

Անցեալի նուիրական յուշերու, նուիրական մեծ անուններու հետ վաւգորդեալ Մինաս Չերազի անունին եղած պատիւը՝ պատիւն է ալգին, նամանաւանդ պատիւ կը բերէ ան յոբելեանը տօնող պատուաժան Յանձնաժողովին:

Յարգանօք

ՍԻՄԱՆՈՅՇ Յ. ԱԼԻՔԱՆԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ, 30 Մայիս 1926

Յոբելեանական Յանձնախումբի մեծապատիւ Նախագահ,

Մեր մեծանուն դաստիարակին՝ Մինաս Չերազի՝ իրին հիւսուած, արտակին մաղթանք եւ անհուն երախտագիտութիւն:

ԱՂԱՒՆԻ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ՆՅԹԻՄ ԵԱՁՄԱՃԵԱՆ
(Քոյրեր՝ ծնեալ Վարդանեան)
Նունեան-Վարդուհեան վարժարան, Համամիա, կ. Պոլիս, 1875

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

PARIS, 28 Mai.— Regrette profondément que ma santé m'empêche assister manifestation en votre honneur pour célébrer toute une vie consacrée au bien de notre patrie ; nul plus que moi, qui vous ai eu pour précieux collaborateur lors négociations réformes, ne rend hommage à votre labeur accompli avec rare abnégation et patriotique dévouement.

NUBAR

NICOSIA, 24 Mai.— Souhaits chaleureux occasion jubilé grand patriote arménien.

ARCHEVÈQUE ZAVEN

LE CAIRE.— Participons vos solennités jubilé Minas Tchéraz, grand patriote, écrivain, publiciste.

ARCHEVÈQUE THORGOM

PARIS.— Occasion votre jubilé envoyons chaleureuses félicitations, vœux de bonne santé, suis par pensée avec vous.

ÉVÈQUE KIBARIAN

PARIS.— Comité central Démocrate Libéral félicite jubilé Minas Tchéraz pour son œuvre patriotique et services rendus éducation culture nationale. Tchobanian notre représentant.

TARPINIAN

MANCHESTER.— To your high upright character, your litterary educational work, your activities for national cause, your role of brilliant representative Armenian nation in missions to official circles Europe and intelligentia, our colony sends its deep appreciation, admiration and hommage on occasion of commemorating your sixty years devoted work pro patria.

Bishop of Manchester TOURIAN .

ՄԻԼԱՆ.— Հայրենիքի խորանին մշտարծարծ լապտերին, հայ գրականութեան մեր վաստակաւորին վաթսունամեայ յոբելեանին առթիւ պրոտգին մաղթանքներ մշտատևալ ամոց գարունները:

ՏՕՒՅՏՈՒ

PARIS.— Envoie à mon grand aîné et vieil ami Tchéraz expression émue de mon affection et estime et cordiales félicitations.

PACHALIAN

BRUXELLES.— Je salue respectueusement grand patriote et exprime sincère joie pour son jubilé. MALÉZIAN

ՓԱՐԻԶ.— «Հայգազի»ի խմբագրութիւնը եւ մաղթանքները Չերազի յոբելեանի առթիւ: ԹՒՐՔԻՊԱՇԵԱՆ

NEUILLY-SUR-SEINE.— A l'occasion de votre jubilé c'est avec une joie bien émue qu'avec mon fils présentons nos sincères félicitations à vous qui avez été mon maître et ami de demi-siècle; nous saluons avec respect le vétéran azkaïn kordzitch, dont la probité, le désintéressement et le zèle pour le bien de la patrie peuvent et doivent servir exemple à la présente et future génération. AGHATON père et fils

NICE.— A l'occasion votre jubilé, veuillez recevoir, cher ami, mes plus sincères félicitations. WARTAN MAHOKIAN

PARIS.— Acceptez, cher et vénéré monsieur, l'expression de mon profond respect et de ma vive sympathie pour les grands et multiples services rendus par vous à notre nation et veuillez recevoir mes meilleurs souhaits.

Prince BORIS ARGOUTINSKY-DOLGOROUKOFF

PARIS.— Rédaction «Arakaz» rend hommage œuvre patriotique littéraire Minas Tchéraz. BOGHOSSIAN

PARIS.— Félicitations chaleureuses, vifs souhaits pour bonne santé. Dr. TORKOMIAN

ԼՕՆՏՕՆ.— Լոնտոնի հայ գաղութը, երախտապարտ իր անխոնջ մշակին, կը շնորհաւորէ նորա վաթսնամեայ յոբելեանը, մաղթելով երկար կեանք եւ առողջութիւն: ԼՕՆՏՕՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՕՒՄԲ

ANVERS.— Union Jeunesse Arménienne d'Anvers présente à l'ardent patriote Monsieur Minas Tchéraz ses hommages respectueux et sa vive reconnaissance à l'occasion de sa fête jubilaire.
LE COMITÉ

ԱՓԻՆԲ.— Մեր խորին ճիագութը կը յայտնենք վաստակաւոր ուսուցիչ Չերազի՝ իր վաթսնամեայ յոբելեանին առթիւ:
ՀԱՅ ՕՒՍՈՒՑՉՈՒԹԻՒՆ ԱՓԻՆԲԻ

ANVERS.— Famille Vrouyr présente au grand patriote Monsieur Minas Tchéraz ses marques sympathie et admiration occasion jubilé.

PARIS.— Félicitations chaleureuses à l'occasion de votre jubilé glorieux.
VARTITER et HAROUTIOUN DABAGHIAN

ALEXANDRIE.— Avec vous de cœur en cette solennité où l'intelligence et le mérite sont exaltés.
UNION DES COMPATRIOTES d'ÉGUINE

ՊՐԻՏԱՆԻԱ.— Յանձին Չերազի կ'ողջունեմ կեդրոնականի ազգային ոգւոյն կերտիչը եւ հայրենասիրութեան դասախօսը որ միաց միներս այսօր:
ՄԻՋՊԱՐԱՏԵԱՆՆ
թիւ. 1 չրջանասպրտ կեդրոնականի

ԱՓԻՆԲ.— Շնորհաւորութիւններ Չերազի:
ՅՈՒԲԻԼԵԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՕՒՄԲ

CONSTANTZA.— Minas Tchéraz jubilé solennellement célébré, félicitations chaleureuses. COLONIE ARMÉNIENNE

NEW YORK.— Armenians in America join celebrating sixtieth anniversary our distinguished compatriot Minas Tchéraz who endeared himself by his unstinted devotion to our beloved nation; may he enjoy best health for many years and witness crowning his ideals. For Committee
M. TIRYAKIAN, D. DIKIJIAN

Մերունազարդ Յորելեար Մ. Զերազ՝ իր դքսախումբով, 31 Մայիս 1926ին Մարսիլիա՝ ի պատիւ իրեն սարքուած ինդոյքին: — Ետեւի կարգ՝ ձախէն աջ՝ Եղիշէ Թորոսեան (խմբ. «Հայ Սիրտ»ի), Նշ. Էքիզեան, Հայկազ Գույումճեան, Մարիր. Ծ. Վրդ. Գալֆայեան, Տիկ. Շաքէ Գորեան (յոբելեարին եղբօր դուստրը), Յկր. Սելեան, ժպտադէմ՝ Տք. Սեդրաք Մելքոնեան, Թիւ 1՝ Յորելեարը: Ձախէն աջ՝ 4 Տիկնայք՝ Ն. Էքիզեան, Հ. Գույումճեան, Լ. Մեսրոպ եւ Ա. Երէցեան: Յոբելեարին քովէն՝ ձախէն աջ՝ մազերը՝ Յովսէփ Ուլուհոճեան, Սրգ. Կիւմշեան (նախգի. Հ. Բ. Ը. Մ. Մարսիլիոյ), առաջքը՝ Ա. Զօպանեան, սեւամօրուս՝ Տիգր. Միքայէանց (նախ. հիւպատ Հ. Հ.), քովը՝ գլուածախ Արսէն Երէցեան, առաջքը՝ Յովս. Գույումճեան (նախգի. «Հօկ»ի): Երէցեանի քով՝ Տիկ. Յ. Գարամանեան, վարօք՝ Միհրան Տէրտէրեան, ետեւը՝ Տիկ. Թիւրապեան եւ ամուսինը (խմբ. «Խնան»ի եւ «Aiguillon»ի», Հայկ-Արամ Քիպարեան, Զօպանեանի առաջքը՝ Յովհ. Սահակեան, Լ. Մեսրոպ, Տիկնայք Մ. Տէրտէրեան եւ Աննիկ Սարաճեան (դուստր Խաչիկ Խանի), Յ. Գարամանեան:

ՋԵՐԱԶԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ ԹԱՒՐԻԶԻ ՄԷՋ

Տիար Մինաս Չերազի վաթսունամեայ հանրային գործունէութեան Փարիզի «Յոբելեանական Յանձնաժողով»ի նախագահ Պ. Արշակ Չօպանեանը պաշտօնական գրութեամբ մը դիմած էր Ատրպատականի Հայոց Թեմական Առաջնորդ Գեր. Տէր Ներսէս Արքեպիսկոպոս Մելիք—Թանգեանին՝ խնդրելով որ Թաւրիզի մէջ Նորին Սրբազնութեան հովանաւորութեամբ կազմուի «Յոբելեանական մասնախումբ», Մ. Չերազի յոբելեանը կատարելու համար Թաւրիզի մէջ:

Նորին Սրբազնութիւնը սիրով ընդունեց Պ. Չօպանեանի խնդիրը եւ Թաւրիզի մէջ կազմեց «Յոբելեանական մասնախումբ» մը իր հովանաւորութեամբ եւ հետեւեալ կազմով.— Խաչիկ խան Սարաճեան՝ նախագահ, անդամներ՝ Պ. Պ. Կարապետ Պիօնեան, Սուրէն Ալթանդիլեան, Ռափայէլ Խոյլեան, քարտուղար՝ Հայկ Ամէմեան:

«Յոբելեանական Մասնախումբ»ի նախաձեռնութեամբ Մայիս 15ին Թաւրիզի Յոբելեանական Մասնախումբը յատուկ ազդով մը հայ հասարակութիւնը հրաւիրեց նեղկայ գտնուելու Տիար Մինաս Չերազի վաթսունամեայ հանրային գործունէութեան յոբելեանական հանդէսին, որը տեղի ունեցաւ Թաւրիզի Հայոց Արամեան Թատրոնում, Մայիս 16ին կիրակի ցերեկը:

Սմբողջ սրահը լեցուած էր խուռներամ բազմութեամբ: Օթեակաները եւ առաջին շարքերու աթոռները յատկացուած էին ազգային հիմնարկութեանց եւ հասարակական մարմիններուն:

Որոշեալ ժամին սրահը մտաւ Ատրպատականի Հայոց Թեմական Առաջնորդ Գեր. Տէր Ներսէս Սրբազան Արքեպիսկոպոս Մելիք-Թանգեանը — յոբելեանական հանդէսի հովանաւորն ու պատուոյ նախագահը— քահանայական դասի հետ: Նորին Բարձր Սրբազնութիւնը սրտայոյզ և ազգաշունչ ճառով մը բացաւ հանդէսը և խօսքը վաստակաւոր և ազգանուէր յոբելեարին ուղղելով գնահատեց անոր

վաթսուն տարուայ անխոնջ և արդիւնաւոր գործունէութիւնը և կոչ ըրաւ հասարակութեան որ իր բարոյական և նիւթական մասնակցութիւնը ցոյց տայ Տիար Մինաս Չերազի յոբելեանին:

Ասկա «Սալօն» նուագախումբը նուագեց հայ ազգային հիմն — «Մեր Հայրենիք»ը — որն ունկնդրուեցաւ յոտնկայս և արժանացաւ բուռն ծափերու:

Օր. Աստղիկ Մարտիրոսեան արտասանեց մեծ վարդապետի Մ. Փորթուգալեանի «Վտարանդին», որու վերջին տունը իրաւամբ որ վայել եւ արժանի է յոբելեարին.

Վ,տարանդի՛, թէպէտ դառն են այս օրեր,
Որ մ'ալ տեսնես նզովասակիդ եա ֆասեր,
Ազատութեան յաղթանակը քու ձեռքիդ,
Վ,արդ ու շուշան պըսակ պճնել գան ճակտիդ,
Ազատութեան երգ անձնուէր,
Վ,իշա, ցաւ՝ սիրով եա յանձն առեր:

Ազգ. կեդրոնական դպրոցի ուսուցիչ Պ. Յակոբ Տէր Յակոբեան յաջող և հմտալից բանախօսութեամբ մը ներկայացուց վաստակաւոր յոբելեարին կրթական, դրական, ազգային և քաղաքական գործունէութիւնը, վերլուծեց, գնահատեց անոնց արժէքը և շեշտեց որ «Մինաս Չերազի յոբելեանը մեր ազգային անկախութեան յոբելեանն է»: Պ. Յակոբի բանախօսութիւնը տեւեց 45 րոպէ և հասարակութիւնը շատ գոհ մնաց:

Օր. Դշխուհի Տէր Յակոբեան զգացումով և եռանդով ապցուն արտասանեց Յովհ. Թումանեանի «Հայրենիքիս հետ» ոտանաւորը, արժանանալով որոտընդոստ ծափերու:

Յայտարարութեան համաձայն, հանդէսին ժամանակ, Մինաս Չերազի յիսուն տարիներու արտակից ծերունազարդ բարեկամ Աստիկ խան Սարաճեանը պիտի պատմէր իր յուշերը յոբելեարի մասին, բայց ժամանակի սղութեան պատճառով չկրցաւ հանդէսին ներկայ ըլլալ. փոխարէն ուղարկած էր երջանկայիշատակ ներսէս Պատրիարք Վարժապետեանի 1878 Մայիսին Մինաս Չերազին գրած մէկ գեղեցիկ գնահատական նամակը, որը ոտանաւորով տաղաչափեր էր նոյն ինքն Աստիկ խան Սարաճեանը: Այս ոտանաւորն եւս կարդացուեցաւ հանդէսին ժամանակ:

Ապա, Յոբելեանական Մատնախումբի քարտուղար Հայկ Ատէմեանը կարդաց ուղերձ մը, որ յանուն Թաւրիզի Հայութեան ուղարկուեցաւ Յոբելեարին:

Թաւրիզի Յոբելեանական Մասնախումբը ձեռնարկած էր նաեւ հանդանակութեան, որուն արդիւնքը 1700 ֆրանք ուղարկուեցաւ Յոբելեարին, Փարիզի Յոբելեանական Յանձնաժողովի միջոցով։

Հանդէսը տեւեց մէկուկէս ժամ, փակուեցաւ «Ջէյթունցիներ» մարշով և հասարակութիւնը գոհ տպաւորութեամբ հեռացաւ։

ԹԱՒՐԻԶԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԽՈՒՄԲ

ՋԵՐԱՋԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Աթէնք, 31 Մայիս 1926

Փարիզի մէջ կազմուած Պ. Մինաս Զերազի Յոբելեանական Յանձնաժողովը բաւական կանուխէն յանձնարարած էր այտեղի Ազգային վարչութեան պատշաճ հանդիսաւորութեամբ մը տօնել ազգային վաստակաւոր գործիչին վաթսնամեայ յոբելեանը։

Վարչութեան կողմէ կրթական խորհրդին պաշտօն տրուած էր կազմակերպել յոբելեանական հանդէսը, որ տեղի ունեցաւ Հայ Ակումբի սրահին մէջ, ամսոյս 28 ին ուրբաթ օր։ Հակառակ որ հանդէսին ժամանակը շատ անյարմար էր — պիշերուան ժամը ինը — այսու հանդերձ բաւական թուով Հայութիւն մը եկած լեցուցած էր Ակումբին սրահները, իր յարգանքը ընծայելու համար բազմավաստակ գործիչին։

Դժբախտաբար հանդէսը կազմակերպուած էր հապճեպով և թողուց դպրոցական սովորական հանդէսի մը տպաւորութիւնը։ Խօսեցան երկու հոգի, մին՝ Ուսուցչական Միութեան, իսկ միւսը՝ մամուլին կողմէ։ Պ. Համբարձում Պէրպէրեանի չուքիակն էր որ պահ մը կրցաւ միայլ տալ հանդէսին, որուն կ'ընկերանար դաշնակով Պ. Ժիւպէր։ Հանդէսին վերջաւորութեան աճուրդի դրուեցաւ յոբելեարին մեծադիր մէկ նկարը, որմէ դոյացաւ 2400 տրահմի։

Ալեք. 8 Յունիս 1926

ՋԵՐԱԶԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

Ամսոյս 13ին կիրակի կէսօրէ ետք տեղիս Y. W. C. A.ի գեղեցիկ սրահին մէջ մասնաւոր հանդէսով մը տօնուեցաւ Միսաս Ջերազի հանրային բեղմնաւոր գործունէութեան 60 ամեայ Յոբելեանը: Նիւ Եորքի և շրջակայքի Հայուհեան ընտրեալ հոծ բազմութիւն մը վաստացած էր պատուել Յոբելեարը:

Հանդէսին առենապետութիւնը կը վարէր Պ. Տ. Ա. Տիքիճեան, Ջերազի Ամերիկահայ Յոբելեանական Յանձնախումբի ժրաջան առենադպիրը: Կը նախապահէր քաղաքիս ծանօթ և սիրուած ազգայիններէն Պ. Պաարիկ Կիւլպէնկեան, նոյն Յանձնախումբին գործունեայ առենապետը, որ բուռն ծափահարութեան մէջ խօսք առնելով՝ ըսաւ թէ ինք կանուխէն և շատ մօտէն ճանչցած է Ջերազը և անոր արժանիքները, և թէ կ'արժէ որ դրապէս գնահատուին Յոբելեարին ազգանուէր ծառայութիւնները, որպէս զի անիկա կարող ըլլայ գոնէ իր կեանքին մնացեալ օրերը հանդիստ ապրիլ:

Պ. Արշակ Մահտէսեան, նիւ Ամինիայի խմբագիրը, քեմ հրաւիրուելով կարդ մը գեղեցիկ խորհրդածութիւններ ըրաւ հայ գաղթի համար Միսաս Ջերազի մատուցած թանկագին ծառայութեանց շուրջ, շեշտելով կարեւոր դերը անոր հրատարակած Ամինիան ու Լ'Ամէնին, և վեր հանեց անոր իբր անհատ գործունէութեան արժէքը՝ ուրիշ շատ մը հաւաքական գործերու կազմակերպելէ առաջ:

Պ. Յովհ. Աւագեան, յաջորդ խօսողը, ներկայացուց Ջերազը իբր գրական մարդ, որ գրական ասպարէզը նեռուած է պզտիկուց, գնա պատանի խմբագրած է երկնա-
գունա թերթը, և 22 տարեկան հասակին մէջ հրատարակած է իր առաջին երկը գրական փորձերը, յաջորդաբար աւելի արժէքաւոր գործեր արտադրելով: Ջերազ, տարիներ առաջ, բուռն կերպով չատագոված է աշխարհաբարի գործածութիւնը: Անիկա ծանօթ է իբրեւ վարպետ ճառագիր, անաչառ և միանգամայն խիստ գրադատ, շնորհալի նկա-

բագրող, պատմագիր, վիպագիր (դրուագագիր) և ճարտար յուշագրող: Իր շատ մը գրութիւններուն մէջ հայրենասիրական հզօր շունչ մը կը տիրէ: Հակառակ իր յառաջացած տարիքին Չերազ տակաւին պահած է իր մտքին կորովը: Անիկա արժանի է ազգին արտաքուստ գնահատութեան:

Պ. Հայկ Յօճասարեան, իրեն յատուկ 1870 թուականին տիրող ազգային մտայնութեան շրջագծին մէջ, կշռաւոր և յատակալից ոճով մը ծանօթացուց Չերազը իբր կառուն դէմք մը: «Չերազ — ըսաւ ան — ինքզինքը նուիրած է ազգային գործունէութեան այն օրերէն ի վեր երբ հանրային ծառայութիւնը պարտականութիւն մը և միանգամայն հաճոյք մը կը նկատուէր: Չերազ, բարձր դաստիարակութեամբ և տաղանդով օժտուած երիտասարդ մը, կանուխէն նետուած է ուսուցչութեան ասպարէզը. անգամակցած է Ազգ. Երեսփ. ժողովին, ուր արտասանած իր ճառերը աւելին մեծ հարթաւ շինած են իրեն համար և դինքը սիրելի ընծայեր են ամէնուն: Չերազ միշտ եղած է իր համոզումին ճշմարիտ մարդը, նկարագրով մաքուր և մտքով բեղուն և ուժեղ: Ապագայ հայ Բանբէրնին մէջ, վստահաբար Չերազ պիտի ունենայ իր անմահութեան կոթողը:»

Օրուան հանդէսին, ի պատիւ Յոբելեարին, ազնուաբար իրենց տաղանդը նուիրած էին տաղանդաւոր երգիչներ՝ Պ. Ա. Շահ-Մուրատեան և Օր. Արաքսի Յակոբեան, որոնք երկերկու հայ երգ երգեցին՝ ներկաները խանդավառելով, ինչպէս նաեւ Օր. Միլտրիտ և Տ.ք. Լ. Խակեան, որոնք դաշնակի վրայ և չուխակով հանդէսին գեղարուեստական շնորհք մը կուտային:

Այս առթիւ, Չերազի Յոբելեանական Հիմնադրամին համար ներկաներու կողմէ նուիրատուութիւններ եղան, որոնք դեռ շարունակուող նուիրատուութեանց ընդհանուր ցանկով ալիտի հրատարակուին: Օրուան յոբելեանին առթիւ շնորհաւորական հեռագիր մը ուղղուած էր Սան Ֆրանսիսկոյի Մարզուանցիներու կողմէ:

Յոբելեանական այս հանդէսը գնահատելի էր իր պարզութեան մէջ, կոկիկ էր այն և տպաւորիչ, իրապէս յարգանքի ծնունդ տուող արժանիք մը՝ պատուական Յոբելեարին անուան արժանի:

ՊԱՅՔԱՐ, 26 Յունիս 1926 ԴՐԱՍԷՐ

ՉԵՐԱԶԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Մինաս Չերազի յոբելեանը տօնելու համար Լոնտոնի մէջ, կազմուեցաւ յանձնաժողով մը հետեւեալ անձնաւորութիւններէն բաղկացած.— Գուսան Ծ. Վարդապետ նախագահ, Պ. Պ. Սեբէան Տ. Մ. Գրիգորեան աւենապետ, Կարապետ Թումայեան փոխ-աւենապետ, Արշակ Րաֆֆի աւենադպիր, Հ. Ա.մասեան գանձապահ, Արշակ Խան Գորոյեան խորհրդական անդամ:

Յոբելեանական հանդէսը տեղի ունեցաւ յունիս 19ին, շաբաթ ժամը 8.30ին, Elysee Galleries սրահին մէջ, 40ի չափ երկսեռ հասարակութեան ներկայութեամբ: Բացման խօսքն արտասանեց Գեր. Գուսան վարդապետ: Գրաւոր ճառեր կարդացին Պ. Պ. Ս. Տ. Մ. Գրիգորեան և Կարապետ Թումայեան, աւենախօսեց Պ. Արշակ Րաֆֆի: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցեցան Օրիորդ Մաննիկ Գօհան (երգ) և Օր. Քէհեաեան (դաշնակ):

Պ. Ս. Տէր Մ. Գրիգորեանի բանախօսութեան վերջաբանն էր.

*Մեր ազգի ժողովրդային հին առակներէն մէկն է «Սատիլ կայ երկաթ չէ, ապրիլ կայ արծաթ է»: Երբ որ ակնարկ ենք ձգում մեր յարգելի Յոբելեարի վաթսունամեայ ազգօգուտ և բազմակողմանի հանրային գործունէութեանց վերայ, նկատում ենք նորա անձնական կամաց կորովն, նորա անդրդուելի յոյսն և համառօտն հաւատն որ մի ձեռք բերելոյ Հայաստանի կատարեալ վերածութեան և մեր հանրակրթութեան ինքնավարութեան անկաշկանդ ոգոմին մեր ժառանգական և նախնական հարազատ հողամասերուն, նորա անյողդողդ մրցումներն ընդդէմ նախապաշարեալ հակառակորդաց և դառնակսկիծ ձախորդութեանց. ահա՛ դարձա մէջ մեր տեսնում ենք Եղիայեն: Երբ յիշում ենք նորա անշահախնդիր բոլոր կեանց նուիրումն վասն

բարելաւութեան մեր հայրենեաց, մենք սեանում ենք անխառն բնութեամբ փայլուն արծաթին:

Այսօր մենք պատիւ և պարծանք ենք զգում մեր շնորհաւորական յարգանքներն մատուցանել բազմավաստակ Յոբելեարին, և, ի հետուստ, անսեասանելի ձեռքերով և հոգեկան հաղորդակցութեամբ՝ պսակել նորա ծերուհապարդ վսեմ ճակատն, ի տրիտուր անձանձիր ծառայութեան վառ հայրենեաց, մեր երախտապիտութեան յաւերժական բրաբիոնաւն, մարմնով վառ նորա առողջութեան և երկարութեան կենաց դեռ շատ տարիներ, որպէսզի իր փորձառու և քաջահմուտ խորհուրդներովն, գործելի գլխովն և ազատախոհ, հայրենասիրական քարոզներովն, շարունակէ, իր գերակայութեամբ, օրինակ լինել մեզ համար, նամանաւանդ մեր նոր սերնդոց համար, յաւէտ վառ պահելոյ մեր սրտի խորխորումն՝ Հայութեան և միութեան ոգին և հայրենեաց սէրն, քանդի, արդարեւ, ուր եւս ոք լինենք, ճշմարիտ է մեր հայկական իմաստասիրց շատ հին այն առածն թէ՝ «Մեզ համար մեր հայրենեաց քաղցրինքն աւելի տաք են քան Բարելոնի փոներն:»

Պ. Կ. Թումաեանի բանախօսութենէն կուտանք հետեւեալ գլխաւոր հատուածները.

Մինաս Չերազ հայ ազգին անցեալ կէս դարու պատմութեան միակ կենդանի ներկայացուցիչն է, արեւմտահայութեան կարկառուն մէկ դէմքը, քանի որ Օտեան, Պէրպէրեան, Վարժապետեան և Արիսեան շատոնց է մեռած և հեռացած են: Չերազ միակը կը մնայ իբր այդ շրջանի անզուգական ներկայացուցիչը, կէս դարէ աւելի ազգային ամէն կարեւոր գործերու, ժողովներու, շարժումներու, կեդրոնութիւններու մասնակից, սկզբնապատճառ և մղիչ հանդիսացած, քարտուղար, պատմիկից և խորհրդակիցը պատրիարքներու, յարգուած ազգ. ժողովներու մէջ, բազմակողմանի գործունէութեան և պատասխանատու պաշտօններու կոչուած ու ամենայն հաւատարմութեամբ և յաջողութեամբ ի գլուխ հանած:

Նախախնամութիւնը վիրաբոյժներու դանակներու օգնութեամբ մինչեւ այս օրս երկարից այդ ազնիւ կեանքը, մինչեւ որ Հայութեան թմրած խիղճը արթնանալով, միահամուռ այս հանդիսաւոր յոբելեանը անոր կենդանութեանը սարքելով ազգային վճիռը արտասանէ և անոր արժանաւոր տեղը յատկացնէ հայ Փանթէոնին մէջ: Ճշմարտա-

պէս մեծ պատմական զանցառութիւն մը, յանցանք մը, ամօթ մը պիտի ըլլար թողուլ այս գնահատումները Յոհ. Եկեղեցւոյ մահուան, և անոր վերեզմանին վրայ կարդացուելիք ներբողականներով բաւականանալ: Հետեւաբար այս յոբելեանը կազմակերպողները մեծապէս շնորհաւորելի են որ ազգը այդ անպատեհութենէն ազատելու ձառայութիւնը կը մատուցանեն: Հարկ չկայ յիշել, բայց կ'արժէ կրկնել և շեշտել ամենազօրաւոր կերպով որ ազգ մը ինքզինքն է որ կը պատուէ իր ծոցէն ծնունդ առած մեծ անձնաւորութիւնները, վաստակաւորները պատուելով և վարձատրելով:

Ձերապի բազմակողմանի բեղմնաւոր գործունէութիւնը արդարեւ նշանաւոր դէպք մըն է. ուսուցիչ, պրպտող, առեղնախաօս, հրապարակագիր, Ազգ. Ժողովոյ անդամ, առնուազն այս կըն., բայց ասոնց ամէնէն աւելի իր քաղաքական գործունէութիւնն է որ պիտի անցնի և մնայ Հայ պատմութեան մէջ: Ձերապ ազգին ծանօթ է իբր Հայ Ազատագրութեան քաջ ու յամառ ախոյեանը, որ երկար տարիներ դրօշակիրը հանդիսացաւ այդ արդար դատին, գործեց, ընդհատեցաւ այդ ապերախտ ու խոպան դաշտին վրայ, քիչ անդամ քաջալերուած և յաճախ յուսախաբ, սակայն չվհատեցաւ դեռը, մինչեւ որ առողջութիւնն ալ խանգարուելով խոհեմութիւնը ունեցաւ յարմար ժամանակին լոկ ինչիկ քաշուելու առաջարկէն, առանց ոչընչանալու, գանգատելու, անոր տակ վրայ յանցանք նետելու կամ ազգը դատապարտելով անոր դէմ քէն լնելու:

Ձերապի քաղաքական գործունէութեան մեծագոյն և խօսուն actը Խրիմեանի հետ Պէրլինի վեհաժողովին պատգամաւոր երթալն է: Այդ պատմութեան մէջ Ձերապ քարտուղարի համեստ պաշտօնին տակ կարծուածէն շատ աւելի մեծ դեր կատարած ըլլալու է, որուան ըլլալով Խրիմեանի անվարժութիւնը արեւմտեան սովորութիւններու և լեզուներու: Ինք եղած է տեսակցութիւններ սարքողը և թղթակցութիւններ կատարողը: Խրիմեանի փիլիսոփայական ու եկեղեցական պատկառելի դէմքը իր արժանաւոր բարձրութեան վրայ պահելով, անոր շուքին տակ ու բարձր հմայքին անունով ամէն բան պատուաբեր կերպով կարգադրած է: Կրնամ նոյն իսկ երեւակայել որ պաշտօնական անձնաւորութեանց հետ տեղի ունեցած խօսակցութեանց մէջ Խրիմեանի ազատաշունչ, յանդուգն բացատրութիւնները լծարգմանած ժամանակ անոր սուր ու խրտո անկիւն-

ներն ալ հարթելով համեմելու ազատութիւնն ալ պրծած ըլլայ: Որչափ ժամանակ որ Պէրլինի վեհաժողովը և անորմէն ժառանգած 61րդ յօդուածին յիշողութեան մէջ կենդանի ւլնայ, ներսէս վարժապետեան և Խրիմեան Պատրիարքներու կոչին Մինաս Չերազի յիշատակն ալ պիտի անմահանայ:

Ազատապրական այս շաւղին մէջ Չերազ այս երրորդութենէն զատուելով, երկու պատրիարքներէն անկին անցաւ, զանոնք անպաշտօն կերպով շարունակեց, և պատուաբեր կերպով ներկայացուց ու ճանչցուց Եւրոպիոյ Հայ ազգին դատը: Մարդ չէ գիտեր թէ որո՞ւն վրայ աւելի հիանայ և ծանրանայ. առաջի՞ն պատգամաւորութեան թէ այս վերջին ինքնակոչ առաքելութեան վրայ: Ըստ իս, այս վերջինը աւելի մեծ է ու վեհապոյն և յանդուգն ալ մէ՛նթափոլէ, քանզի Պէրլին դրկուելու ատիշի կոչմէ, ազգին և պատրիարքին կոչմէ որ իրեն տգօր թիկունքը կը կազմէին. մինչ այս երկրորդ առաքելութիւնը ինք կամաւ առանձնաց՝ զգածուած խնդճ ժողովրդեան ցաւերէն և անութենէ իր խղճի ձայնին, ու միս մինակ թափառեցաւ տարիներ Եւրոպիոյ ցուրտ, անտամկիր նրբանց քներու մէջ, անտարբերութիւն և խաբկանք միայն քաղելով իբր հատուցում, ու շարունակեց այդ ապերախտ արուին մէջ աշխատիլ ճամբորդելով, խօսելով, գրելով:

Չերազին առաջ ալ Հայ ազգը իր մէջէն պատգամաւորներ ղրկած է Եւրոպա: Չերազ մանուկ կերպով մեզ կը յիշեցնէ արեւելահայ ուրիշ քանի ազգասէրի մը նմանապէս ինքնակոչ պատգամաւորութիւնը Եւրոպա նոյն նպատակով ճիշդ 200 տարի առաջ: Բարեբախտ Օրիին է որ կ՛անկնարկեմ, որ 1698էն 1711 Թուականին, Սամարիոյ և Ասիոյ (Մեծն Պետրոսի օրով) արքունիքները թափառելով և իր հարստութիւնը ապառնով, մինչեւ իր վերջին շունչը աշխատեցաւ Եւրոպայի քրիստոնեայ ազգաց պետերը հաւաքել իր կողքը բանակ մը դրկելով ազատելու քրիստոնեայ Պարսկահայաստանը Պարսից լուծէն: Անոր ալ պատճառները, ազգասիրական նոտանդով վառ պրծունչութիւնը, դիւանագիտական տպաւորը, և որչափ որ պիտանի, անշահախնդիր վարմունքն ու ենթարկուած զոհողութիւնները ամէն գնահատանքէ վեր են և հիանալի, բայց նոյնպէս ապարդիւն մնալու դատապարտուած: Անոնք երկու գիրար յիշեցնող մեծ պատգամաւորութիւններ են սա տարբերութեամբ որ մինչ Օրիինը իր մահուամբ վեր-

Չայտաւ, Զերապինը դեռ կը շարունակուի ու պիտի շարունակուի կերպով մը կամ ուրիշ կերպով իր մահէն վերջն ալ. քանզի Թէեւ ինք լոկ անպաշտօն անհատ մ'էր, բայց յայտնի Թէ լռելեայն Ազգին կամքն ու համակրութիւնը, ազգային վերապրելիութիւնը ունէր իր եռին, ինչ որ կը պակսէր խեղճ Օրիի այդ խառար օրերուն: Օրի anachronism մ'էր, ժամանակէն 200 տարի առաջ ծնած էր:

Երբ հասարակական գործիչէն Զերազի հասարակ վեճանքին դառնանք, հոն ալ իր տեղը բարձր պատուանդանի վրայ կը գտնենք: Սակն անգամ որ Զերազի վրայ խորհիմ, նա իմ աչքիս առջեւ կը պատկերանայ իբր անպատ Հայ մը, ինչպէս որ պիտի ուզէի և ամէնքս ալ կը փափաքինք, կը Չանանք որ ամէն Հայ ըլլայ. ազնիւ նկարագրի, տղի և վարմունքի մէր Հայ, բարի, խոհեմ, անշահախնդիր, հաւատարմակիր, Թոյլատու այլոց, միշտ ժպիտի շրթունս, միշտ լաւատրամադրուած, և ամէն դժուար պարագաներու մէջ միշտ լաւատես: Իր բարեկարգման գործունէութեան մէջ շատ մը գործակիցներ ունեցած է և սակայն չատած չէ Թէ մէկու մը հետ անհամակարծութեան ենթացած ըլլայ: Հասկնալի է որ երբեմն տար, անտեղի, միտեւ չեւ իսկ Թշնամական վերաբերմունք առարկայ եղած է, բայց երբէք իր հանդարտութիւնը, սլաց հաւատարմութիւնը չէ կորսնցուցած: Ան պիտի որ հետեւած եմ, իր պատմականներուն մէջ ոչ մի վիրաւորանք, ոչ մի գերբնական, անվայել խօսք գտած է: Ազնուական ծնունդը գործով ալ ապացուցած է: Կարեւոր Լուծէի հայապետութեան Համաժողովին (1899) գալու ժամանակն էր, երբ չեմ ալխատիր, երբ Օրմանեան Պատրիարք Համիտի Թելադրանքով կամ հրամանով հերքելիութիւնը հետզհետէ մը ուղղած էր Համաժողովին: Զերազ Օրմանեանի արժանապատուութիւնը վիրաւորող ոչ մի արտրքի մէջ գտնուելուս, միեղնոյն ատեն իսկ Թշնամական գնահատութեանց առարկայ եղած էի, բայց երբէք իր հանդարտութիւնը, ազգ հաւատարմութիւնը չէ կորսնցուցած: Ես

պատճէնը, արդէն լոյս տեսած թէոդիկի 1928ի «Ամէնուն Տարեցոյց»ին մէջ (*), կը հրատարակենք ստորեւ.

ԼՕՆՏՈՆ, 26 Մայիս 1926

Լոնտոնի հայ պատուիրակը արտի անհուն պոհունակութեամբ կուգայ միացնել իր ձայնն այն նեղդաշնակ նուագին՝ որ աշխարհիս չորս ծայրերէն հանուր Հայութիւնը լսելի կ'ընէ այսօր ձեր յոբելեանական տոյն հանդէսին, զոր սարքելու պինդ ու վճռակի պատրաստութիւն ունեցած է կենտրոնական Յանձնախումբը: Վստահ ենք թէ Ազգն ալ իր միահամուռ արտայայտութեամբ անպաճոյճ կերպով պիտի ապացուցանէ, թէ ինք իր տաղանդաւոր զաւակները պահանջել գիտէ, եթէ միշտ ալ չյաջողած չէ ժամանակին արժանավայել կերպով վարձատրել զանոնք: Այսպէս, Ազգը՝ Ձեր ծառայութիւնները պահանջելով հոչակած ժամանակ իրեն է որ պատիւ կը բերէ և իրաւունք կը ստանայ հպարտ պարտ, ծնունդ առած ըլլալուն Ձեր պէս անձնաւորութեանց, որոնք պատիւ բերէին որեւէ քաղաքակիրթ ազգի: Եթէ ճշմարիտ է վարկած թէ ազգի մը քաղաքակրթութեան իր ծոցէն ծնունդ առած մեծ անձնաւորութեանց կենդանութիւն ու գործունէութիւն է որ կը չափուի, յայնժամ Ազգը պարտի երախտապարտ ճնել Ձեր իրեն ընծայած բարձր ու պատուաբեր չափանիշին համար. և Դուք այդ պարտքը լիովին կատարելի պահանջմամբ՝ կրնաք խղճի կատարեալ հանդստութիւն պար ու վայելել:

Մենք չենք ուզեր յաւելում յիշելու բոլոր բարձր կարողութիւնները զոր ի գործ դրիք Ձեր 60ամեայ երկար ու բեղմնաւոր ազգ. գործունէութեան շրջանին: Վստահ ենք թէ Հայութեան ամէն կողմերէն ու խաւերէն հեղինակաւոր ձայներ միահամուռ պիտի պանծացնեն Դատախրակչական, Դրական, Խմբագրական ու Քաղաքական մարզերու մէջ Ձեր ցուցուցած գործունէութիւնն ու ձեռք բերած յաղթութիւնները: Բաւական կը համարենք միայն անցգրակի մատնանշել թէ՝ իբր առաջին Տնօրէն նորահաստատ Կեդրոնական՝ Ձեր տեսչութեան շրջանը նշանաւոր հանդիսացած է և կը մնայ գրական ու խմբագրական մարզերու մէջ՝ բոլոր ի այլոց մանաւանդ Armenia-L'Arménie*ի 15*

(*) Հարկ կը համարինք այս գլխուն վերջը Թէոդիկի 1925ի «Ամէնուն Տարեցոյց»էն արտատպել Պ. Մինաս Ձերազի կողմէ գրուած նամակը:

տարտուղ թելթերն ու Ձեր պրչէն ելած հայ ու պաղ. հաւտորներն արդէն վնտռտուած երկեր են և պրակտնութեան մէջ ւիւայուն տեղ մը կը պրաւեն: Իսկ քաղաքական մութ ու անտակնկալներով յղի մթնոլորտին մէջ երբ վոթորկաւից շրջան մը բոլորեցիք, չվարանեցաք կարմիր Մուլթանի պէս վարպետ դիւանագէտի հետ չափուելով ահ ազդել անոր՝ Ձեր հետաքրքրական գրոշշ քայլերով, ու երբ բազմաթիւ խուլթերու մէջէն ապահով հանդրուան մը հասաք՝ խոհեմութիւնն ունեցաք զնկին կառչած չմնալու: Հպարթութեան վերջին ճգնաժամուն, ամէն կողմէ շռայլուած խոստումներուն ամօթալի վիժումն ալ եկաւ վերջերս ապացուցանել թէ սին խոստումներ Ընդդիմադիր դիւանագիտութեան սովորական մեթոդն են. ուստի Ձեր պատրաստութեան ձախողիլը Սրիմեանի կամ Ձեր գործունէութեան վրայ որ և է ստուեր չի ձգեր: Սրիմեանի ոճով՝ յանգանքն առանց շերեփի Ընդդիմադիրութիւնը դրկող Սզին քանի է:

Սակայն այս զանազան ապարդիւնութեան մէջ Ձեր երեւան բերած քարեր տղանդն ու ձեռք բերած յաջողութիւնները չեն այնչափ՝ որչափ զայն անձնատրաբար Սզին ի պատս դնելու պոնթ և անյաւակնոտ կերպն է որ զՁեզ մօտեցուցած է Հայութեան սրտին, և Սզին ալ կու գայ պատր ոճնելու Ձեր անձին այդ պոնթ կողմը, gentlemanութիւնը, — անհատական մաքուր կեանք, պոնթ նկարագիր, գործակցութեան մէջ պատրիւնութիւն, քննադատութեան մէջ անկողմնակալութիւն, ուրիշներու պատիւը պաշտպանելու ասպետական ոգի նշոյլն: Այս և նման յանկոցին բարեմասնութիւններն են զոր կը սիրենք պահպանել և ոչնչանել Ձեր մէջ, և որոնք զՁեզ սիրելի հանդիսացուցին, ու Դուք զարձաք նոր Սզին Ձերոգը: Իրենց Ձերոգը չճանչցող Հայ հազիւ թէ գտնուի:

Լոնտոնի Հայութիւնը մտնալանդ մտնաւոր հաճոյք ու պատիւ կը զգայ իր ձայնը լսելի ընելու Ձեր յոբելեանական այս հանդէսին մէջ, նկատի ունենալով որ Ձեր քաղաքական գործունէութեան մէկ կէսնաւոր շրջանը հոս, անդր. ոստանին մէջ անցուցած է: Տեղւոյս մէջ այդ ժամանակէն Ձեզի հետ շփում ունեցող Հայեր թէ Անգլիացիք հաճոյքով ու գնահատութեամբ կը յիշեն զՁեզ ու Ձեր գործունէութիւնը: Լոնտոնի Հայութիւնը մտնալանդ պատիւ կը համարէ շնորհակալ ըլլալ Ձենէ այն ծառայութեան համար զոր մատուցած էք գաղութին, որով և Սզին, տեղ-

ույս օտար շրջանակներու մէջ Հայոց մասին պատուարեր տպաւորութիւն մը թողած ըլլալնուդ, որուն հոչակը դեռ կը վայելեն եւ նախանձախնդրութեամբ կը պահեն ք:

Մէկ յաւ միայն ունինք, որ Ձեր ներկայ առողջական վիճակը չի ներեր գոհացում տալ դաղութիս մէջ յայտնուած բուռն փափաքին՝ զՁեզ անպատ մ՚ալ մեր մէջ տեսնել եւ վայելելու: Ուրախ ենք տակայն եւ վստահ կու տանք Ամուսնոյ որ, թէեւ մարմինը տկար է, բայց ոգին ու միտքը Ձեր մէջ դեռ թարմ ու զօրաւոր են եւ դուք կը շարունակէք երիտասարդական կորովով ի սպաս դնել Ազգին՝ գրչով:

Ընդունեցէ՛ք ուրեմն, ազնիւ եւ սիրելի Ձերդ, արժանաւոր Յոբելեար, դաղութիս արտոպին գնահատումը, յարգանքները, շնորհաւորութիւնները ու կեանց եւ առողջութեան համար Երմտպին մաղթանքները:

Ի դիմաց Յոբելեանական Յանձնախումբին՝
Գրիգոր Մարմին

Պատուոյ նախդ. Գրիգոր Գուսան Ծ. Վրդ., առնեսպետ՝ Ս. Տէր Մ. Գրիգորեան, փոխ առնեսպետ՝ Կ. Թումաեան, գանձապետ՝ Տքթ. Ամատունի, առնեսդպիր՝ Արշակ Րաֆֆի, խորհրդական՝ Արշակ Խան Գրոյեան:

Նամակ Պ. Միհրան Զերդալի՝ ուղղուած Թէոդիկի 1924ին.

1865 - 1925

Առանց յուզման չէ որ կ՚ողջունեմ ներկայ ամսաթիւը, զի ազգային գործունէութեան 60 ամեակին մէջ կը թեւակոխեմ այս տարի:

Արդարեւ 1 Դեկտ. 1865ին էր որ Հասպետի նեռնեան վարժարանի հոգաբարձութեան ատենապետը, Սահակ աղա Փէշտիմալճեան — հայր բժիշկ Տիգրան փաշայի — յայտնեց ինձ թէ հայերէնի օգնական դասատու կարգուած էի դպրոցին առաջին կարգին, օրական մէկ ժամ դասի փոխարէն 2 մէճիտ (9 ֆրանդ) ամսականով: Պատասխանեցի թէ պրշած էի ուսուցիչ ըլլալ, այլ դեռ բաւական ուսած չէի՝ դաս տալ կարենալու համար, մանաւանդ որ հազիւ 14ամեայ էի, թէեւ բարձրագոյն կարգի աշակերտ:

— Գիտեմ, ըսաւ, բարձրագոյն կարգին լաւագոյն աշակերտներէն եւ, տակաւն աշխատանքիդ, սուր յիշողութեանդ ու համարձակախօսութեանդ շնորհիւ: Հոգաբար-

ձուլթիւնը կ'ուզէ որ շարունակես ուսումդ ու այժմէն ուսուցչութեան նախապատրաստուիս, սորին կարգի աշակերտութեան աւանդելով ինչ որ ուսած ես արդէն: Այսօր խակ սկսէ՛ դասի: Ես ներկայ պիտի գտնուիմ:

Այսպէս սկսաւ կրթական պաշտօնավարութիւնս, որ քառորդ դար պիտի տեւէր ու պիտի յանդէր Ազգ. Կեդրոնական վարժարանի տեսչութեան: Յաջորդ տարին քացուած նուպար-Շահնազարեան վարժարանին մէջ ուսումնառարտ ըլլալէ յետոյ, հոս ուսուցչութեան պաշտօն վարեցի 1868 Մայիսէն մինչեւ 1870 Դեկտեմբեր: Այնուհետեւ հետզհետէ դասախօսեցի Հասպիւղի Ներսիսեան (1871-1874), Սամաթիոյ Սահակեան (1872-1873), Հիւսդ-Տիպի Մեզպուրեան (1873-1874), Պալաթու Խրէնեան (1873-1876), նոյնն Ն. Շահնազարեան (1875), Գասըգիւղի Ամիրեան (1875), Գում-Գափուի Մայր-Վարժարան (1875), Հասպիւղի Հայկեան-Զօրուրեան (1876-1877), Գուզկունճուղի Լուսաւորչեան (1876-1877), Գալաթիոյ Կեդրոնական (1886-1889) վարժարաններուն մէջ: Դասախօսած եմ նաեւ Բերայի Ծրիստասեան յոյն լիկէոնին հայ աշակերտներուն (1871) և Լոնտոնի Քինկս Քոլէճին մէջ, ուր հիմնել տուի հայերէնի դասախօսութեան ամպիոն (1890):

Եթէ 1865 թուականը սրբելի է ինձ կրթական ասպարէզին մէջ մտած ըլլալուս համար, ոչ նուազ սրբելի են 1868 և 1876 թուականները, մին պրակտիկ և միւսը քաղաքական տեսակէտներով: Առաջին տրամաբանութիւնս տեղի ունեցաւ Կոստանդնուպոլսի յոյն մամուլին մէջ: Երեքշաբթի թիւրը 13 Յուլիս 1868 ին տրամաբանեց այն յունարէն ճառը զոր արտասանած էի Ն. Շահնազարեանի ամրակնաթաղման հանդէսին: Կիսոս 30 Նոյեմբեր 1868 ին տրամաբանեց «Ի մահ Պէշիկթաշլեանի» սիտոմով քերթուած, և այս թուականէն իվեր չեմ դադրած հայ ու օտար մամուլին աշխատակցելէ յօդուածներով ու քերթերով:

Քաղաքական կեանքի առաջին մասնակցութիւնս տեղի ունեցաւ 1876 ին, երբ նախէս Պաղրիարք Քրանեանի Թարգմանել տուաւ ինձ մէկ մասն այն հարստահարական ընդարձակ տեղեկագրին որ Լոնտոնի մէջ տպագրուեցաւ, իբր նախապատրաստութիւն Պէրլինի վեհաժողովին: Շանօթ է այս վեհաժողովին առթիւ ու այնուհետեւ ունեցած քաղաքական գործունէութիւնս, որ նոր գործիչներու համախումբ ճիգերուն շնորհիւ Տաճկահայաստա-

նի անկախութեանը պիտի յանպէր Սէվրի դաշնագրով, եթէ Երեւանի հայ բանակը, յոյն բանակին պէս, յաղթուած չըլլար թուրք բանակէն։

Այս ձախողուածն անհուն վիշտով կը համակէ զիս, թէեւ չեմ անյոյս ապագային։ Միակ սփոփանքս է Ռուսահայաստանի յարութիւնը, որ անչինչ պիտի պահէ հայ ցեղը, ինչպէս որ նոյն տապանը անչինչ պահեց մարդկային ազգը։

ՄԱՐՍԷՅ, 24 Յուլիս 1924 ՄԻՆԱՍ ՁԻՒՆԻ

Այս նամակին ներքեւ, «Ամէնուն Տարեցոյցը»ի խմբագիրը կ'ըսէր իր կողմէ.

Անաւարիկ 60 տարուան կեանք մը, լի հոգեմաշ դառնանքով, տուայտանքով, երազանքով և ազատաբաղձ Հայու տենչակոտով։

Ո՛րքան օրինաւոր պիտի ըլլար, եթէ գրական և առեւտրական հրապարակներու հին սաներ և հանուր Հայութիւնը փութային այս տարի մօտիլ Անկեայ Յոբելեանը մեր հին սերունդին մտաւորականութեան այս երիցագոյն անդամին ու միա՛ն ներկայացուցչին՝ որ Դաւթարակի, Հրապարակագրի, Գրական և Ազգային Գործիչի իր քառակի հանդամանքներուն համակուռ՝ յար հաւասար, իբր վէպերգուն՝ կը սիրէ անուանուիլ և անպարտ ապրիլ Մարթիկոյ արեւու երկնքին տակ, — մարդկային խոնջանքի արիւնք հեւանոտութեան դէմ պայքարելով, — և որ՝ շրջականքի յաւէտ անհաղորդ՝ առնօք պայծառատեսութիւնն էր ունեցեր մերժելու Պոլսոյ Ազգ. վարչութենէն առաջադ հրաւէր՝ անդամ... մեռած ընտրելու։

Զաւխատանցած չենք ըլլար երբ ըսենք թէ Արեւմտահայերու հայրենակից այս պատուական Հայը մի՛ւ-մի՛նակ անդր կեա արդիւնաւէտ գործ տեսած եղաւ 1889ին Պոլսէն անբարձ հեռանալէն իվեր, յետոյ գաղափարապէտ անբասիր պատգամներն ու երկին «Արմէնիա»ներուն, քան կատակցութիւններ՝ հատաքարար։

«Գրական Փարձեր»ու, «Ազգային Գործարակութիւն»ի ու «Գրիչ և Սուր»ի երբեմնի խանդաբորբ հեղինակը — որ աշխարհաբարի ռահվիրաներէն ալ մին եղած է տարիներ առաջ և գրօշակիրը հայ առաջդիմական շարժման, և որուն բազմավաստակ կեանքին անցուդարձերուն քանիցս անդրադարձած ենք Տարեցոյցիս նախորդ հատորներուն մէջ,

— իր տառապած ցեղին վերածննդեանը մասին նո՛յն հաւատքը կը տածէ դեռ, արբանեա՛ւրբ հաւատք՝ որ ցայսօր նոր դարու Սիմէոն Ծերունիի մը հանդոյն ապրեցուց զինք, ի հեճուկս այն ամեհի ամբոխքներուն որոնք անցան հայ ազգին վրայէն, 1876էն ասդին։

Տիար Չերազ բարի՛ ալ եղած է «նոր»երու հանդէպ. Ցեղին վերազարթնումին ի նպաստ՝ մեր կողմէ կատարուած գրական մրցում վորձե՛րն իսկ ան կը խրախուսէ հեռուէն հեռու։ Մեր ներդեհութեան սա դժնդակ օրերուն՝ քաղցր եղաւ մեզ համար մերթ ընդ մերթ լսել իր սրտանդին խօսքերը. «Կը հիանամ աննկուն նկարագրիդ վրայ, որ առաջուր կը կոխէ խոչ և խոտթ, և որ մեր ցեղին վառքն ու վրկութիւնը եղած է միշտ».— «Կը մաղթեմ որ մեր՝ անբախտ ըլլալուն համար աւելի սիրելի՝ ազգը գիտնայ գնահատել ու քաջալերել գրական անձնազոհութիւնդ». —«Մեր չախչախ ցեղին անթացուսպերէն ես դուն».— «Հայաստանի Հանրապետութի՛ւնն է մեր միակ ապաւէնը։ Օգնե՛նք անոր, որպէս զի զօրանայ և օտարի պաշտպանութեան կարօտ չձգէ ազգին զաւակները։»

ԹԼՈՊԻԿ

Տարի մը վերջ, Տիար Չերազ կը գրէր մեզ. «Յոբելեանս մարմին առաւ. դո՛ւն եղար կնքահայրը։»

ՆՈՅՆ

ՋԵՐԱՋԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ ԳՈՆՍԹԱՆՑԱՅԻ ՄԷՋ

ԳՈՆՍԹԱՆՑԱ, 1 Յունիս 1926

Ուսմանիոյ մէջ միայն Գոնմիանցան էր որ երախտապիտական պարտքը կատարեց հանդէպ ազգային վաղեմի և բազմարդիւն գործիչ Պ. Մինաս Չերազի:

Յոբելեանական հանդէս մը կազմակերպելու նախաձեռնութիւնը առանձնած էր Համկայաւար Ազատական Կուսակցութեան Ակումբը, որուն ալ ակզբնեան տեղւոյս գրեթէ բոլոր Միութիւնները:

Հանդէսը տեղի ունեցաւ յունիս 4ի կիրակին «Սրաքս» սրահին մէջ, այս առթիւ շքեղօրէն զարդարուած գորգերով, որ միւոյօժար տրամադրած էին գործի վաճառականները:

«Բամ փորոսան»էն յետոյ որ երգուեցաւ գլուց դասուն կողմէ, յանձնաժողովին անունով Պ. Սրամ Մալխասեան հակիրճ բացման խօսք մը արտասանելով թուեց Պ. Մինաս Չերազի ազգօգուտ գործունէութիւնը: Օրուան բանախօսներն էին Պ. Պ. Գրիգոր Նշանեան և վահրամ Երէցեան, որոնք ձեռնհասօրէն պատկերացուցին յոբելեարին կեանքը:

Տեղի ունեցան խմբերգներ, մեներգներ և արտասնութիւններ, որոնք խիստ գոհ ձգեցին ներկաները:

Ի վերջոյ Պ. Չերազի մէկ պատկերը ամերիկեան աճուրդի դրուեցաւ, Պ. Յակոբ Տիրատուրեան շահեցաւ պատկերը և ընդհանուր հասոյթ դուցաւ 14,000 լէյ:

Ներկաները մեկնեցան գոհ տպաւորութեան տակ:

ԱՊԱԳԱՅ, 28 Օգոստոս 1926

ՋԵՐԱՋԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ

Միևնոյն Մխիթարեան վարժարանին մէջ

Միևնոյն Մխիթարեան վարժարանին մէջ Ջերաջի յոբելեանը տօնուեցաւ արժանաւոր կերպով, նախագահութեամբ մեծաւոր Հ. Տայեցիի, որուն առ յոբելեարն ուղղած հեռագիրը հրատարակուած է հեռագիրներու պրխուն մէջ: Այս առթիւ Հ. Կ. Բիւզանեան կը գրէր Յոբելեարին. «Այն աչքն և հիացումն ու յարգանքը զոր տածած է վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւնը ձեր անձին ու ձեր գործունէութեան նկատմամբ, անապարտ պահած է միշտ:»

ՄԻՆԱՍ ՋԵՐԱՋԻ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ

Յոբելեարին կարգադրութեան համաձայն, զանազան կտրուածքներ եղած նուիրատուութեանց գումարը, բաց ի Մարսիլիոյ մէջ հաւաքուածէն եւ զանազան ծախքերու յատկացուած համեստ գումարէն, ամբողջութեամբ յանձնուեցաւ Հ. Բ. Ընդհանուր Միութեան, որպէս զի անոր եկամուտները Յոբելեարին յանձնուին ցկեանս, եւ, յետ մահու, գործածուին Հայաստան հիմնուելիք նոր-Ակնի մէջ արհեստագիտական նախակրթարանի մը հաստատութեան: Բարեգործական Միութեան յանձնուած հիմնադրամը կը բաղկանար 28,749.75 ֆրանքէ եւ 496.17.5 անգլ. ոսկիէ:

ՎՐԻՊԱԿ

Էջ	35,	տող	7,	*գրոցավարտական,*	տպղել *դպրոցավարտական*
Էջ	36,	»	2,	*ջանքերու :*	» *ջանքերու ,*
Էջ	49,	»	3,	*տատանքին*	» *դատանքին*
Էջ	57,	»	13,	*տարիներուն*	» *դարերուն*
Էջ	61,	»	37,	*բուն*	» *բոյն*

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

Էջ

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՄԻՆԱՍ ՀԵՐԱՔԻ 5

ԿՈՉ ԿԵՓԲ· ՅԱՆՁՆԱԽՄԲԻՆ ԵՒ ՀԱՄԱՌՕՏ
ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՄԻՆԱՍ ՀԵՐԱՔԻ 8

ՅՕԳՈՒԱԾՆԵՐ 13

ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԳԻՍ ՄԱՐՄԱՐԻ ՄԷՋ 39

ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԳԻՍ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ 78

ՆԱՄԱԿՆԵՐ, ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ, ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ 123

ՄԻՆԱՍ ՀԵՐԱՔԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ ԹԱՒՐԻԶԻ ՄԷՋ . . . 123

» » » ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ . . . 126

» » » ՆԻՒ-ԵՕՐՔԻ ՄԷՋ . . 127

» » » ԼՕՆՏՈՆԻ ՄԷՋ . . . 129

» » » ԿՈՆՍԹԱՆՏԱՅԻ ՄԷՋ . 140

» » » ՄԻԼԱՆԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ 141

ՄԻՆԱՍ ՀԵՐԱՔԻ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ 141

ԳԻՆ 10 ՖՐԱՆՔ

Վաճառման հասոյթը պիտի յանձնուի Հ. Բ. Ընդհանուր Միութեան,
աւելցուելու համար Մինաս Չերազ հիմնադրամին:

Դիմել Պ. Տ. Տիգրիճեանի, Armenian Educational Foundation,
331 Forth Avenue, NEW YORK CITY, N. Y. (U. S. A.)
եւ Պ. Պալեճեց Գրատան, 233 Faub. St. Martin, PARIS (10e).